

F A C E S 2 3 O A 7

IN DE FASCINERENDE TUIN VAN
RELIGIES / LEVENSBESCHOUWINGEN
EEN BINNENPERSPECTIEF

HANDLEIDING VOOR DE LEERKRACHT

Gefinancierd door
de Europese Unie

IN DE FASCINERENDE TUIN VAN RELIGIES / LEVENSBESCHOUWINGEN EEN BINNENPERSPECTIEF

HANDLEIDING VOOR DE LEERKRACHT

EDUC8

© **EDUC8 (Educate to Build Resilience) Project, 2021**

<https://project-educ8.eu/>

<https://reduc8.eu/>

Ontwikkeling van het Document:

Aristoteles Universiteit Thessaloniki (Orthodoxie)

- Ekaterini Tsalampouni, hoofddocent
- Apostolos Kralidis, gewoon hoogleraar

Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (Katholicisme)

- Didier Pollefeyt, gewoon hoogleraar
- Leen Deflem, wetenschappelijk medewerker
- Elies Van Noten, wetenschappelijk medewerker

Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Filosofie (Jodendom)

- Luc Anckaert, hoofddocent
- Pierre Costalunga, wetenschappelijk medewerker

Centre of Expertise for Intellectual Reformation Research and Advice - CIRRA (Islam)

- Brahim Bouzarif, docent en theoloog

Evangelische Theologische Faculteit - ETF (Protestantisme)

- Jelle Creemers, hoofddocent
- Samuël Velinga, wetenschappelijk medewerker

Universiteit Ljubljana, Faculteit Theologie (Ethiek)

- Roman Globokar, gewoon hoogleraar
- Vojko Strahovnik, hoofddocent
- Mateja Centa, wetenschappelijk medewerker
- Matej Purger, wetenschappelijk medewerker

Beyond the Horizon ISSG vzw

- Timucin Ibu (Developer en Graphic Designer)

ISBN: 978-94-6444-901-3

Gebruiksrechten en toestemming:

Dit werk mag worden gereproduceerd, gedeeld of gebruikt in zijn geheel of gedeeltelijk, voor niet-commerciële doeleinden, zolang dit werk steeds vermeld wordt.

Van derden afkomstige inhoud: De auteurs zijn niet noodzakelijk eigenaar van elk onderdeel van de inhoud in dit werk. Als zodanig garanderen zij niet dat het gebruik van enig onderdeel of deel van het werk dat in het bezit is van derden geen inbreuk zal maken op de rechten van die derden. Indien u een onderdeel van het werk wenst te gebruiken, is het uw verantwoordelijkheid om te bepalen of toestemming voor gebruik nodig is en om toestemming te verkrijgen van de eigenaar van het auteursrecht.

Fotorechten: De foto's en Figuren die in het werk zijn gebruikt, zijn beschikbaar gesteld met een Creative Commons CC0 licentie. CC0 is een licentie waarbij de gebruikers/makers hebben besloten om afstand te doen van de auteursrechten en naburige rechten op hun werken, voor zover de wet dit toestaat.

Contact: Beyond the Horizon ISSG vzw (project coördinator), info@behorizon.org

Disclaimer: Dit project werd gefinancierd met steun van de Europese Commissie.

De ontwikkelde producten in het kader van het EDUC8-project geven uitsluitend de mening van de auteur(s) weer, de Europese Commissie kan niet verantwoordelijk worden gesteld voor het gebruik van de inhoud.

INHOUD

08 INLEIDING

12 JODENDOM

32 KATHOLICISME

56 ISLAM

70 ORTHODOXIE

88 PROTESTANTISME

108 ETHIEK

INLEIDING

INLEIDING

EDUC8 OM WEERSTAND OP TE BOUWEN

Beste collega's,
Beste vrienden,

Het materiaal in dit boek, de video's en het leerlingenboek in de Shallow Module van EDUC8 zijn het product van een groep deskundigen op het gebied van godsdienstonderwijs, die van verschillende Europese universiteiten en instituten afkomstig zijn. Het doel van dit pakket is om jongeren via pedagogische instrumenten informatie aan te reiken als inleiding op verschillende religieuze en ethische levensbeschouwingen. Dit kan gebeuren binnen het kader van het godsdienstonderricht op het niveau van het secundair onderwijs. In dit opzicht is het materiaal van de Shallow Module een aanvulling op dat van de Deep Modules en verschaft het nuttige informatie op het gebied van geloof, rituelen en plaatsen van gebed, het dagelijkse leven en feestdagen, heilige boeken en symbolen, de rol van de vrouw in het gemeenschapsleven en morele waarden.

Het belangrijkste idee bij de voorbereiding van het materiaal in Shallow Module was a) beknopte en duidelijke informatie te verstrekken, alsmede nuttige oefeningen die de leerlingen bewust kunnen maken van de verscheidenheid van religieuze en ethische levensbeschouwingen en levensstijlen in Europa, b) de leraren te helpen bij de toepassing van dit materiaal in hun godsdienstlessen en hen te verwijzen naar relevante bibliografieën en internetbronnen. Dit project is niet alleen gericht op het verzamelen en verspreiden van informatie, maar ook op de vorming van een ethos van wederzijds begrip en respect tussen jongeren met verschillende religieuze, culturele en levensbeschouwelijke achtergronden. Daartoe werd het perspectief van de religie "from below" aangenomen, d.w.z. de benadering van elke traditie (hetzij religieus, hetzij non-confessioneel) door de bril van leden van elke groep. Dit komt duidelijk naar voren bij de sprekers

in de verschillende video's. Het zijn jonge meisjes en jongens met de leeftijd van de doelgroep van dit project. Zij vertellen allen hun persoonlijk verhaal en beschrijven hun gevoelens en dagelijkse realiteiten als leden van bepaalde gemeenschappen en groepen. Hoewel deze persoonlijke benadering de uitdaging om objectieve en representatieve informatie te verstrekken moeilijker maakte, werd er toch de voorkeur aan gegeven, omdat het de leerlingen helpen kan om zich met deze jongeren te identificeren, de verstrekte informatie te verwerken en te reageren op de uitdagingen die deze verhalen met zich meebrengen. De meeste oefeningen in het boek voor de leerlingen zijn op dezelfde manier gestructureerd en zorgen ervoor dat de leerlingen zich concentreren en kritisch nadenken over de belangrijke aspecten van elke traditie, om overeenkomsten en verschillen te vinden en, uiteindelijk, de nodige voorwaarden voor wederzijds begrip en respect te ontdekken. Ze zijn zorgvuldig ontworpen om de tijd van een lesuur te bestrijken (ongeveer 45 tot 50 minuten), maar er is ook genoeg extra materiaal in de lerarenhandleiding voor extra verdieping. Wij hebben getracht dit boek zowel beknopt als praktisch te houden door ons te concentreren op de hoofdzaken en door praktische tips te geven. Wij hebben ook links toegevoegd naar gemakkelijk verkrijgbare en betrouwbare bronnen op het web, maar ook enkele nuttige bibliografieën voor degenen onder u die meer willen weten over de tradities die u met uw klassen gaat bespreken.

De belangrijkste geloofs- en levensbeschouwelijke tradities, die in deze cursus aan bod komen, zijn: Jodendom, de drie voornaamste christelijke stromingen in Europa, namelijk Katholicisme, Orthodoxie, en Protestantisme, Islam, en Ethiek. Hun invloed op de geschiedenis en de identiteit van Europa is heel belangrijk. Elke eenheid is voorbereid door deskundigen die ofwel uit deze bepaalde traditie komen, ofwel een lange ervaring in het onderwijzen ervan hebben. Het uitgangspunt is altijd een korte video, van ongeveer 7 minuten, die essentiële informatie over deze gemeenschappen en over hun overtuigingen geeft, hun feestdagen en aspecten van het gemeenschapsleven, hun rituelen en gebedsplaatsen, de aanwezigheid van vrouwen en kinderen in die gemeenschappen, en hun morele waarden. De leerlingen worden uitgenodigd deze video's te bekijken en hun eigen opvattingen over elke daarin besproken traditie bij te stellen. De oefeningen en de korte teksten in het Leerlingenboek zijn een aanmoediging om over deze gegevens te reflecteren, om u op het belangrijkste materiaal te concentreren, om uw kritisch denken aan te wakkeren, om met uw leerlingen, onder wie sommigen misschien uit verschillende tradities komen, in discussie te treden, om onder de oppervlakte van deze voordrachten te gaan, om de culturele rijkdom en de volheid van het leven in al deze tradities te erkennen en te waarderen. Speciale moeite werd gedaan om de belangrijkste tendensen binnen elke traditie aan bod te laten komen, zonder de leerlingen met te

veel informatie en details te belasten: de culturele diversiteit, de geografisch afgescheidenen, de vrouwen, de kinderen, de natuur. De structuur van de leerboek moedigt interactie, discussies en rollenspel aan en kan daarom beter in dergelijke contexten en niet als materiaal voor individuele studie thuis gebruikt worden.

Elk hoofdstuk heeft een open structuur. Het is aan u om het verstrekte materiaal op de meest doeltreffende manier en naargelang de klascontext te organiseren. Bovendien is het belangrijk dat de ontdekking van het religieuze en niet-religieuze anders-zijn voor onze leerlingen een voortdurend en open proces blijft. Daarom moet het aangeboden materiaal hen aanmoedigen om de sporen van deze tradities in hun omgeving te verkennen en te ontdekken en hun invloed in de openbare ruimte, in de culturele en politieke geschiedenis van Europa te beseffen. Het uiteindelijke doel van de Shallow Module is dus niet alleen de leerlingen kennis bij te brengen, maar hen ook te helpen zich bewust te worden van en waardering te krijgen voor de rijkdom van het leven van deze gemeenschappen en voor de vitale rol die zij spelen bij de vormgeving van het leven van de mensen in Europa en elders in deze wereld.

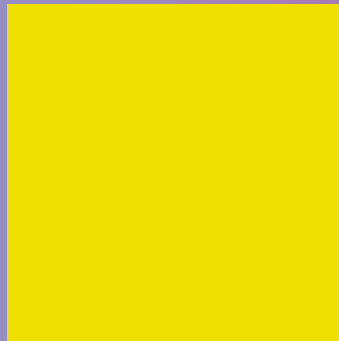
Ekaterini Tsalampouni
Assistant Professor
Aristoteles Universiteit Thessaloniki
Editor

“ WAT NODIG IS VOOR DE GODSDIENST, IS DE MENSEN NAAR DE DIEPTE VAN DEZE WAARHEID TE LEIDEN, NAAR EEN VERANDERING VAN DENKEN EN LEVEN EN NAAR WEDERZIJDIG BEGRIP. DIT IS DE KERN VAN ONZE GODSDIENSTIGE TRADITIES. ”

————— Bartholomew, Oecumenisch Patriarch, 2017

1

JODENDOM

JODENDOM

1.1 INLEIDING

1.1.1 ALGEMEEN

De 14 miljoen joden vormen de kleinste van de monotheïstische godsdiensten. Het jodendom is, evenals het christendom en de islam, een Abrahamitische godsdienst. Volgens de Abrahamitische godsdiensten openbaarde God zich aan Abraham, een belangrijke figuur in de Tenach. Abraham staat dan ook bekend als de aartsvader van het jodendom. De godsdienst dankt zijn naam aan een van zijn dissidenten, Juda.

Joden maken 0,2% van de wereldbevolking uit. Geografisch gezien kunnen ze in twee groepen worden verdeeld: de Joden die in Israël wonen en de diasporagemeenschappen die buiten Israël te vinden zijn. De meeste diaspora-Joden leven in Amerika, de rest woont voornamelijk in Europa of in het Latijns-Amerikaans-Caribisch gebied.

Nuttige cijfers en feiten betreffende het Jodendom worden door het Pew Research Center op hun webpagina verstrekt: <https://www.pewforum.org/2015/04/02/jews/>

1.1.2 INHOUD VAN HET LEIWERKRACHT- HANDBOEK

Het uitgangspunt van deze module is de brief van Moshe: een brief van een jonge, joodse student die over zijn geloof vertelt. Het grootste deel van het materiaal gaat in op de Joodse onderwerpen die Moshe in zijn brief aansnijdt. Het handboek voor de leerkracht biedt achtergrondinformatie over die elementen en extra oefeningen die naar eigen goeddunken van de leerkracht gebruikt kunnen worden. De onderwerpen zijn: het belang van het verbond met God, de joodse ethiek, de rol van traditie en enkele van de belangrijkste joodse feesten. Speciale aandacht wordt besteed aan het initiatieritueel bar of bat mitswa, en de feesten van Sabbat en Pesach. Dit zijn allemaal geschikte voorbeelden van de religieuze grondslagen die in dit handboek worden uitgelegd. Een laatste deel is gewijd aan extra materiaal dat informatie bevat over de synagoge en verdere verwijzingen naar andere belangrijke joodse feesten. Ook dit materiaal is bedoeld om naar eigen goeddunken van de leerkracht te worden gebruikt. Alle oefeningen zijn genummerd in een chronologische volgorde.

Inleiding tot het onderwerp

- De leerlingen wordt gevraagd vijf dingen op te schrijven die in hen opkomen als ze aan het Jodendom denken. De leerkracht of begeleider kan op het bord een mindmap opstellen met deze ideeën.
- De leerlingen noteren drie vragen die ze over het Jodendom zouden willen stellen.

1.2 UITPAKKEN VAN DE BRIEF

1.2.1 EEN BRIEF VAN MOSHE

De klas bekijkt de korte video van Moshes beschrijving van het Jodendom en wordt gevraagd de meerkeuzevragen te beantwoorden.

Oefening 1: quiz - ca. 7m.

Wat onthouden we uit de brief van Moshe? (Na het bekijken van de film. Meerkeuze - Begrip van de video)

1. Halacha
  - a. Zijn de joodse wetten voor een joodse levenswandel!
  - b. Zijn de geboden van de Thora
  - c. Worden gekozen door rabbijnen
  - d. Alle bovenstaande
2. De synagoge staat ook bekend als het
  - a. Huis van samenkomst
  - b. Huis van studie
  - c. Huis van gebed
  - d. Alle bovenstaande
3. Op Sabbat
  - a. Zijn joden verbonden met God en met hun familie
  - b. Leven joden een afgezonderd leven
  - c. Krijgen joden hun laatste werk gedaan
  - d. Eten joden voedsel dat hen herinnert aan het oude Israël

4. Het woord “monotheïsme” betekent
  - a. Geloven in meerdere goden
  - b. Geloven in slechts één God
  - c. Hetzelfde als polytheïstisch
  - d. De joodse levenswandel

5. De Thora
  - a. Is het centrale heilige boek voor joden
  - b. Bevat de vijf boeken van Mozes
  - c. Bevat de geschreven woorden aan Mozes gegeven door God op de berg Sinai
  - d. Alles bovenstaande

6. Een bar mitswa viert
  - a. De twaalfde verjaardag van een joodse jongen
  - b. De twaalfde verjaardag van een joods meisje
  - c. De dertiende verjaardag van een joodse jongen
  - d. De dertiende verjaardag van een joods meisje

7. Pesach is
  - a. Een feest van verdriet
  - b. Een feest waarbij we het verhaal van Exodus herdenken
  - c. Een ander woord voor Seder
  - d. De wekelijkse rustdag of Sabbat

OPLOSSINGEN: 1A . 2D . 3A . 4B . 5D . 6C . 7B

1.3 DAT IS TRADITIE

1.3.1 INLEIDING

Traditie speelt een grote rol in het Jodendom, als de opgebouwde ervaring en kennis, maar ook als de gebruiken, gewoonten en geboden. Natuurlijk houdt niet iedere jood zich strikt aan de traditie. Er zijn veel verschillende joodse stromingen of 'takken'. Zo is er het liberale of gereformeerde jodendom dat zich heeft geassimileerd in de culturen waarin het leeft, en de traditionele gebruiken en gewoonten moderner heeft gemaakt. Liberale joden volgen bijvoorbeeld niet alle traditionele halachische regels. Of ze maken halachische regels die overeenkomen en passen bij hun dagelijkse, moderne leven. Ze zijn ook vrijer in hun voorbereiding en aanpak van religieuze gebeurtenissen. Het traditionele of orthodoxe jodendom is het tegenovergestelde. Orthodoxe joden houden vast aan gebruiken, gewoonten en regels of normen die al heel lang structuur geven aan hun leven. Deze geven een gevoel van veiligheid en vertrouwen in een steeds veranderende wereld. Natuurlijk worden het liberale Jodendom en het orthodoxe Jodendom hier voorgesteld als tegengestelde polen. In werkelijkheid zijn er veel verschillende variaties en gradaties.

Oefening 2: Traditie volgen - ca. 20m.

Binnen het jodendom zijn er veel vragen over het volgen van de traditie. Na Moshes presentatie bekeken te hebben, maken de leerlingen in groepjes van twee of vier de volgende oefening:

- a. Joden hebben hun eigen kijk op traditie, zoals Moshe heeft uitgelegd. Wat is jouw mening over hun opvatting en uitvoering van traditie?
- b. Heeft jouw familie of samenleving soortgelijke praktijken die als traditioneel worden beschouwd? Bespreek ze onder elkaar.
- c. Traditie kan gezaghebbend zijn in de manier waarop zij het dagelijkse leven van een religieuze groep bepaalt. Bespreek met elkaar zowel positieve als negatieve aspecten van het deel uitmaken van een traditie.

1.4 JOODSE ETHIEK

1.4.1 INLEIDING

Moshe schrijft: “Wij geloven dat God ons op een unieke manier liefheeft, en deze liefde geeft ons de opdracht om andere mensen lief te hebben en rechtvaardig te zijn.”

Joden geloven dat God wil dat zij rechtvaardig en barmhartig zijn. Om het belang van rechtvaardigheid en goed doen voor anderen te begrijpen, putten Joden vaak uit hun eigen ervaringen als volk. Daarom kan het begrijpen van je geschiedenis zo belangrijk zijn.

Oefening 3: Joodse ethiek - ca. 10m.

De leerlingen lezen de volgende passage uit het boek Exodus en beantwoorden de volgende vragen.

Exodus 23:9¹

[9] Vreemdelingen mag je niet uitbuiten [onderdrukken]. Je weet immers hoe het voelt een vreemdeling te zijn, omdat jullie zelf vreemdelingen zijn geweest in Egypte.

- a. Wie is de ‘jullie’ in dit verhaal? Waarom was deze ‘jullie’ een vreemdeling in Egypte?
- b. Welke mogelijke associaties zou iemand die deze passage leest kunnen maken, gezien huidige situaties en uitdagingen?

---

¹ *De Nieuwe Bijbelvertaling*. Haarlem: Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, 2019.

1.5 SABBAT

1.5.1 INLEIDING

Sabbat is een van de belangrijkste feesten in het Jodendom. Sabbat vindt elke week plaats, van vrijdagavond tot zaterdagavond. Tijdens deze dag mogen Joden geen enkele vorm van werk verrichten en moeten zij rusten. Sabbat is de vierde van de Tien Geboden.

Exodus 20:8-11²

[8] Houd de sabbat in ere, het is een heilige dag.

[9] Zes dagen lang kunt u werken en al uw arbeid verrichten,

[10] maar de zevende dag is een rustdag, die gewijd is aan de HEER, uw God; dan mag u niet werken. Dat geldt voor u, voor uw zonen en dochters, voor uw slaven en slavinnen, voor uw vee, en ook voor vreemdelingen die bij u in de stad wonen.

[11] Want in zes dagen heeft de HEER de hemel en aarde gemaakt, en de zee met alles wat er leeft, en op de zevende dag rustte hij. Daarom heeft de HEER de sabbat gezegend en heilig verklaard.

Meer informatie over sabbat is te vinden op de volgende webpagina: <https://www.bbc.co.uk/religion/religions/judaism/holydays/sabbath.shtml>

---

²De Nieuwe Bijbelvertaling. Haarlem: Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, 2019.

Oefening 4: Sabbat beleven - ca. 5m.

Je hebt Moshes beschrijving van Sabbat gelezen of bekeken. Vul de ontbrekende woorden in:

Tien Geboden - kiddush - verbond - challah – onze handen wassen - Thora - verbond - parashah - Kiddushbekers

Vandaag is een blijde dag. We vieren sabbat: onze wekelijkse rustdag. Op deze dag vieren we ons **verbond** met God. We doen dit door ons werk voor één dag neer te leggen, en ons opnieuw te verbinden met onszelf en onze gemeenschap. Zo eren we God die de wereld in zes dagen schiep en op de zevende dag rustte. Het is ook een van de **Tien Geboden**. Een Joodse dag is van 's avonds tot 's avonds, niet van middernacht tot middernacht. Sabbat begint op vrijdagavond en duurt tot zaterdagavond. Sabbat is officieel voorbij op het moment dat we drie sterren aan de hemel kunnen tellen. Op voorhand klaarmaken. Dat betekent dat vrijdag meestal een extra drukke dag is! Zodra de zon ondergaat, steekt mijn moeder twee kaarsen aan voor elk familielid dat aanwezig is. Mijn vader spreekt dan een gebed uit, waarop iedereen antwoordt met 'amen'. Deze zegening wordt **kiddush** genoemd. Iedereen krijgt een klein beetje wijn, die we drinken uit **kiddush bekers**. Op deze dag draagt iedereen mooie, chique kleren. We eten altijd vis, en soms kippensoep. Het is meestal een groot diner met salade, aardappelen, vlees, en dessert! Mijn favoriete onderdeel is echter het eten van een speciaal gevlochten brood, **challah** genaamd. Het is wit en ei-achtig, en heel zacht van binnen! Mijn moeder maakt het voor sabbat. We moeten eerst **onze handen wassen**. Het is verboden brood te eten met vuile handen. We eten de **challah** aan het begin van het diner, door de stukken met onze handen af te scheuren. Het is erg leuk om op die manier brood te eten!

Elke zaterdagmorgen is er een synagogedienst, waarin we een gedeelte van de Thora lezen, de **parasha**. We lezen deze passages drie dagen per week, op zaterdag, maandag en donderdag, maar op Sabbat lezen we de langste porties. Aan het eind van het jaar hebben we de Thora in zijn geheel gelezen.

1.6 EXTRA MATERIAAL

1.6.1 DE SYNAGOGE

1.6.1.1 Inleiding

In het oude Israël was de Tempel van Jeruzalem de centrale godsdienstige plaats voor het jodendom. Een van de belangrijkste functies van de Tempel was het brengen van offers. De oude joden legden vaak grote afstanden af om deze Tempel te bereiken en een offer aan God te brengen. Maar omdat niet iedere jood de Tempel kon bereiken of een offer kon brengen, was er behoefte aan een andere plaats waar hun godsdienst kon worden beoefend. Deze plaats werd de synagoge. Na de verwoesting van de Tempel door de Romeinen werd de synagoge echter het centrale huis van gebed. Synagoge is Grieks en betekent 'Huis van samenkomst'. Het is de plaats waar joden samen bidden, leren en feesten houden. Tegenwoordig zijn er elke week drie diensten waarin wekelijks een Thorapassage wordt gelezen.

Er zijn twee essentiële onderdelen voor elke synagoge: 1) een veilige opslagplaats om de Thorarol in te bewaren, het Heilige Boek van het jodendom, en 2) een duidelijk zichtbare ruimte van waaruit de Thorarol wordt voorgelezen. De Thora wordt geplaatst in de Thora Ark of Heilige Ark noemen. De Thora Ark is verzegeld met een deur, en kan worden gevonden in, of achter, de muur die in de richting van de oude Tempel van Jeruzalem staat. Een prachtig versierd gordijn, parochet genaamd, hangt voor de Ark. De centrale, zichtbare ruimte van waaruit de Thorarol moet worden gelezen, wordt een bima genoemd. Dat is een verhoogd platform. De plaats van de bima varieert naargelang de synagoge. In de synagoge is het minyan heel belangrijk. Het minyan is een quorum van tien joodse volwassenen dat vereist is om de gemeenschappelijke joodse eredienst uit te voeren. Orthodoxe synagogen staan alleen toe dat een minyan bestaat uit joodse mannen, die als volwassenen worden beschouwd na hun bar mitswa op dertienjarige leeftijd.

Meer informatie over de synagoge is te vinden op de volgende webpagina:

<https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zbm8jty/revision/1>

<https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3sf2nb/revision/1>

Oefening 5: Binnen in de synagoge - ca. 5m.

Vul de open plekken in met een van de onderstaande woorden. Elk woord mag eenmalig gebruikt worden.

Baal keriah - chazan - parochet - bima – Ark van de Thora - Thorarol - minyan - tien volwassen mannen - drie keer per week - Heilige Ark

Onze synagoge speelt een zeer belangrijke rol in mijn joodse gemeenschap. Ik en mijn familie gaan elke keer, en dat is **drie keer per week**. In het midden van de synagoge is een **bima**. Het is moeilijk te beschrijven... Het is een soort verhoogd platform! Daarop zitten een paar belangrijke mensen voor onze diensten. Een van hen is de **chazan**. Hij zingt en reciteert veel van de gebeden. Hij leidt de synagoge dienst! Er is ook de **baal keriah**, die voorleest uit de Thorarol. Dat is zo moeilijk, dat er zelfs een speciale opleiding voor bestaat. De **Thora** moet naar de bima gedragen worden vanuit een veilige opslagruimte. Wij noemen deze opslagruimte de **Ark van de Thora**, of **Heilige Ark**. Er hangt een parochet voor, dat is een prachtig versierd gordijn. Deze synagogedienst is een speciale gelegenheid, omdat ik deel mag uitmaken van het **minyan**. Dat is een speciaal koor dat bestaat uit **tien volwassen mannen**. Ik heb vorige week mijn bar mitswa gehad, dus ik ben eindelijk oud genoeg om er deel van uit te maken! Sommige gebeden kunnen alleen door ons worden gereciteerd. Mijn zus zou er ook graag bij willen zijn, maar in onze synagoge mag dat niet. Het is een halachische regel!

Figuur 1.1
Het interieur van de
synagoge Brahat ha-
levana in Bnei Brak, Israël.
Source: © suprunvitaly /
Adobe Stock

1.6.2 EEN VERBOND MET GOD

1.6.2.1 Inleiding

Moshe schrijft het volgende: "Onze relatie met God is het belangrijkste aspect uit ons leven. Het is een verbond van liefde dat ons dagelijkse leven vormgeeft. Wij geloven dat God ons op een unieke manier liefheeft, en deze liefde geeft ons de opdracht om andere mensen lief te hebben en rechtvaardig te zijn. Gods woord horen betekent ook Gods woord doen!"

Dit verbond met God is tot op de dag van vandaag gegrift in het dagelijks leven van Joden. Een zeer lichamelijke teken is de besnijdenis. De besnijdenis is een omstreden praktijk, maar ook een verkeerd begrepen praktijk. Ten eerste worden alleen jongens besneden. Dit wordt gedaan door iemand die speciaal is opgeleid om de operatie uit te voeren. Tegenwoordig is dit iemand van de medische beroepsgroep. De besnijdenis is niet zo pijnlijk, omdat er alleen in de huid wordt gesneden. Ze vindt plaats op de achtste dag na de geboorte, een leeftijd waarop de besnijdenis minder pijnlijk is dan op latere leeftijd. Na drie dagen is de wond volledig genezen. In orthodoxe takken van het jodendom kent men pas een naam toe na of tijdens de besnijdenis, wat het belang ervan benadrukt. Meisjes worden op een andere manier in het verbond opgenomen. In het orthodoxe jodendom doen ze dit door op de eerste Sabbat van de meisjes woorden van dankbaarheid uit te spreken.

De leerlingen kunnen nadenken over dit centrale aspect van het Jodendom. Er kan een klassengesprek plaatsvinden aan de hand van de volgende vragen:

- a. Waarom ervaren Joden dit verbond als iets enorm belangrijks?
- b. Wat zou "Gods woord horen betekent ook Gods woord doen!" kunnen betekenen?

1.6.3 BAR EN BAT MITSWA

1.6.3.1 Inleiding

Een belangrijk moment in het leven van elk Joods kind is de bar- of bat mitswa. Deze gebeurtenis viert het moment waarop een jood als volwassen lid in de religieuze gemeenschap wordt opgenomen. Het is het moment waarop zij “kinderen van de geboden” worden, omdat van hen wordt verwacht dat zij vanaf nu de geboden navolgen. Joodse kinderen vieren hun bar/bat mitswa op de sabbat die het dichtst bij hun eigenlijke verjaardag is.

Meer informatie over bar- en bat mitswa is te vinden op de volgende webpagina:

<https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zrrkxnb/revision/2>

Oefening 7: De bar mitswa van Moshe - ca. 5m.

Je hebt Moshes beschrijving van zijn bar mitswa gelezen of bekeken. Vul de ontbrekende woorden in:

bar mitswa - bat mitswa - twaalf - oud Hebreeuws - dochter van het gebod - parashah - dertien - rabbijn - zoon van het gebod

Deze sabbat is een speciale gelegenheid. Ik ben dit jaar **dertien** geworden, dus deze sabbat vieren we mijn **bar mitswa**! Dat betekent dat ik nu een **'zoon van het gebod'** ben. We zullen mijn bar mitswa vieren in de synagoge. Ik ben een beetje angstig, want ik moet **de parashah** lezen, de wekelijkse Thora portie. Wat het nog erger maakt, is dat het in **oud Hebreeuws** is geschreven. Alsof voor de synagoge staan al niet stressvol genoeg is! Ik kijk uit naar het feest nadien. We hebben een hechte band met de **rabbijn** van onze synagoge, en hij heeft ervoor gezorgd dat er een leuke receptie zal zijn. Ten minste, dat is wat mijn ouders me verteld hebben. Mijn jongere zusje zal er ook zijn, maar zij heeft haar **bat mitswa** nog niet. Volgens onze traditie worden meisjes volwassen als ze **twaalf** zijn. Veel meisjes in mijn schoolklas zijn groter dan ik, dus er moet een kern van waarheid in zitten. Hoe dan ook, mijn zus is volgend jaar aan de beurt. Ze kan niet wachten om een **'dochter van het gebod'** te worden

Begeleidende vragen

De leerlingen kunnen nadenken over hun eigen (religieuze) gebruiken en die vergelijken met de bar/bat mitswa ceremonie.

1.6.4 PESACH, HET FEEST VAN DE VRIJHEID

1.6.4.1 Inleiding

Pesach is een van de belangrijkste religieuze feesten van de Joodse kalender. Volgens de Joodse verhalen waren de Joden vroeger slaven in Egypte. Gelukkig hielp God hen ontsnappen, en stond Hij hen toe het land te bereiken dat Hij hun beloofd had. Dit verhaal wordt verteld in het Boek Exodus. Tijdens Pesach vierten de Joden Pesach om deze bevrijding uit de slavernij te herdenken. Daarom wordt het ook wel Pesach Feest van de Vrijheid genoemd!

Pesach is zo populair dat families vaak grote afstanden afleggen om het samen te vieren. De duur van de viering kan variëren, afhankelijk van waar men woont. In Israël duurt Pesach zeven dagen, waarvan de eerste en laatste dag een volledige rustdag zijn, zoals tijdens sabbat! In de diasporagemeenschappen duurt Pesach acht dagen, waarvan de eerste twee en de laatste twee dagen volledige rustdagen zijn.

In de diaspora zijn er twee rituele maaltijden op de eerste twee avonden. In Israël is dat er maar één. Deze maaltijd wordt de Seider genoemd. Seider betekent orde, omdat er een strikte volgorde is waarin de maaltijd plaatsvindt. Voor deze gebeurtenis hebben Joodse huishoudens zelfs speciaal bestek en borden. De maaltijd zelf bestaat uit een vast aantal onderdelen. Elk onderdeel heeft een symbolische betekenis, en alles moet in de juiste volgorde gegeten worden. Tijdens de maaltijd bespreekt men deze betekenissen. Tijdens de Pesach Seider lezen Joden uit een boek dat Haggada heet, en dat het verhaal vertelt van Exodus en Pesach.

Meer informatie over Pesach is te vinden op de volgende webpagina:

https://www.bbc.co.uk/religion/religions/judaism/holydays/passover_1.shtml

Oefening 8: Pesach - ca. 15m.

Na het lezen of bekijken van Moshes beschrijving van Pesach kan er meer achtergrondinformatie worden gegeven over deze belangrijke gebeurtenis aan de hand van de informatie hierboven. Daarna kunnen de leerlingen in groepjes verdeeld worden en nadenken over de volgende vragen:

- a. Wie werd er bevrijd? En door wie? En waarom is deze gebeurtenis voor Joden de moeite waard te herdenken? Waarom is het zo belangrijk?
- b. Vandaag leeft niet iedereen in vrijheid. Wie heeft vandaag de dag vrijheid nodig? En op welke manieren?
- c. Naar welke vormen van vrijheid kijk jij uit als je opgroeit? Naar welke vormen van vrijheid kijk je uit als je opgroeit?

Figuur 1.2
Pessach wijn en matse,
Joods feest, brood,
houten plank.
Source: © ungvar /
Adobe Stock

1.7 WOORDENLIJST

Aramees

Aramees is een taal die haar oorsprong heeft in het oude Nabije Oosten. Aramees werd bijvoorbeeld gesproken in gebieden die tegenwoordig bekend staan als Irak, Syrië, Israël, Palestina en Oost-Arabië. Aramees en Hebreeuws behoren tot dezelfde taalfamilie.

Besnijdenis

Een besnijdenis is de medische praktijk waarbij een stukje van de voorhuid van de penis wordt verwijderd. In het Jodendom wordt dit opgevat als een lichamelijk teken van hun verbond met God. In Genesis 17:10-13 beveelt God Abraham, de aartsvader van het Joodse volk, en al zijn nakomelingen zich te laten besnijden. De besnijdenis is een zeer gebruikelijke praktijk, zelfs onder areligieuze Joden. Tegenwoordig wordt deze praktijk uitgevoerd door iemand uit de medische wereld, en de eventuele pijn van de operatie wordt ernstig geminimaliseerd.

Verbond

Het verbond is een ander woord voor “band”: de relatie tussen God en zijn Volk, de joden. Dit verbond houdt regels in voor hoe Joden moeten handelen, en heeft daarom consequenties voor hoe joden zich in het leven oriënteren.

Diaspora

Diaspora is het geheel van het Joodse volk dat buiten Israël leeft. Na de verwoesting van de Tempel van Jeruzalem, samen met verschillende periodes van slavernij, verspreidde het Joodse volk zich over de hele wereld.

Exodus

De term “Exodus” heeft twee betekenissen. Ten eerste verwijst het naar het Boek Exodus, het tweede boek van de Thora. Ten tweede verwijst het naar het eerste deel van dit boek: de uittocht van het Joodse volk uit Egypte. De naam Exodus komt uit het Oudgrieks en betekent “uittocht”. De Hebreeuwse naam is Shemot (Namen), wat verwijst naar de aanhef van de tekst.

Mitswa

Een mitswa is een synoniem voor een religieus gebod of religieuze verplichting. Het meervoud van “mitswa” is “mitzvot”.

De berg Sinai

De berg Sinai is de plaats waar de profeet Mozes de Thora van God heeft ontvangen. Het is ook de plaats waar het Joodse volk zijn verbond met God sloot. Het staat bekend als een heilige plaats.

Volgens de Joodse verhalen leefden de antieke joden als slaven in Egypte, totdat God hen hen bevrijdde. Daarna zwierven zij 40 jaar door de woestijn, waarbij ze langs de berg Sinai liepen, en Mozes erop klom.

Thora en Talmoed

De joodse teksten worden verdeeld in de mondelinge Thora en de geschreven Thora. Mozes heeft, volgens het jodendom, beiden ontvangen op de berg Sinai. Samen vormen ze de Thora. Thora is Hebreeuws voor 'Wet' of 'Onderricht'.

De geschreven Thora bestaat uit vijf boeken, ook wel de Vijf Boeken van Mozes genoemd. Dit zijn de boeken Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium. De mondelinge Thora is het geheel van uitleg die Mozes daarbij ontving. Mozes gaf ze mondeling door aan Joshua, die het op zijn beurt doorgaf aan de oudsten, tot het uiteindelijk aan de rabbijnen werd overgedragen. Die uitleg is erg belangrijk. De geschreven Thora is niet altijd even duidelijk op elk punt. Zo mag er op sabbat niet gewerkt worden, maar is het niet duidelijk wat onder 'werken' verstaan wordt. Dit wordt opgelost door een beroep te doen op rabbijnse uitleg en commentaar.

Op de Thora vormden zich twee commentaren: een commentaar op de schriftelijke Thora, en een commentaar op de mondelinge Thora. De commentaren op de schriftelijke Thora zijn de Midrasj-commentaren. Dit zijn directe tekstcommentaren. De commentaren op de mondelinge Thora staan bekend als de Talmoed. De Talmoed bestaat zelf ook uit twee onderdelen: de Misjna en de Gemara. Volgens orthodoxe joden heeft de mondelinge Thora evenveel Goddelijk gezag als de schriftelijke Thora.

De Tien Geboden

De Tien Geboden is een lijst van tien principes die volgens de Geschreven Thora moeten worden opgevolgd. De Thora bevat nog veel meer geboden, maar de Tien Geboden worden vaak opgevat als de basis van alle andere geboden. De Tien Geboden bestaan ook in de islam en het christendom!

Shoah

De Shoah, ook bekend als de Holocaust, was een afschuwelijke gebeurtenis van 1941-1945 waarbij veel Europese Joden werden vermoord door Nazi-Duitsland. Er wordt geschat dat ongeveer 6 miljoen Joden het leven lieten in deze genocide. Dat was in die tijd bijna twee derde van de Joodse bevolking in Europa.

Klaagmuur

De Klaagmuur is een andere benaming voor de Westelijke Muur, het laatste overgebleven stuk van de oude Tempel van Jeruzalem. Deze Tempel was het centrum van het religieuze, culturele en economische leven van de antieke Joden. De Tempel werd tweemaal verwoest. De eerste keer door de Babyloniërs, waarna de Joden in Babylonië tot slaven werden gemaakt. Na een tijd ontsnapten ze, keerden ze terug, en herbouwden ze de Tempel. Helaas werd de Tempel een tweede keer verwoest, door de Romeinen.

1.8 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

Hallo! Mijn naam is Moshe, en ik wil jullie graag vertellen over mijn religie: Jodendom! Er zijn 14 miljoen Joden over de hele wereld. Velen van ons wonen in Israël, maar niet elke Jood is een Israëliër! Joden die buiten Israël wonen, noemen we de diasporajoden. Ik woon in Europa, dus ik ben een deel van de diaspora! Wij zijn ook de kleinste monotheïstische godsdienst. Monotheïsme betekent geloven in slechts één God. Hoewel het Jodendom de kleinste monotheïstische godsdienst is, is het wel de oudste!

Sommige mensen vinden de termen 'jood' of 'Jodendom' een beetje ingewikkeld. Iemand wordt als jood geboren als zijn moeder joods is. Weinigen van ons zijn niet door een joodse moeder geboren, maar hebben zich tot het Jodendom bekeerd. Ook zien niet alle joden er hetzelfde uit. We kunnen zelfs verschillen in hoe we ons joodse leven leiden. Sommige joden besloten zich te assimileren in de culturen waarin ze leefden. Als gevolg daarvan werden ze minder strikt in het volgen van traditionele gewoonten en gebruiken. Dit zijn liberale of gereformeerde joden. Mijn familie is orthodox of traditioneel. Dat betekent dat we dicht bij onze tradities blijven. Maar er zijn ook joden die niet in God geloven. Elke joodse gemeenschap is uniek!

Ons belangrijkste heilige boek is de Thora die God aan Mozes op de berg Sinai heeft geopenbaard. Daarom wordt de Thora ook wel de Vijf Boeken van Mozes genoemd. De meeste van onze teksten zijn in het Hebreeuws, maar we hebben ook enkele teksten die in het Aramees en Grieks zijn geschreven. Onze relatie met God is het belangrijkste aspect van ons leven. Het is een verbond van liefde dat ons dagelijkse leven vormgeeft. Wij geloven dat God ons op een unieke manier liefheeft en deze liefde geeft ons

het gebod om andere mensen lief te hebben en rechtvaardig te zijn. Gods woord horen betekent ook Gods woord doen! Een teken van dit verbond is de besnijdenis: elke Joodse jongen moet op de achtste dag na zijn geboorte besneden worden.

Verschillende regels leiden ons gedrag ten opzichte van God en andere medemensen. Deze worden mitswot – geboden - genoemd. De Tien Geboden zijn daarvan de bekendste. Maar het leven verandert voortdurend, en is nu heel anders dan het leven in het oude Israël, een gebied dat nu bestaat uit Libanon, Israël, een deel van Syrië, en Jordanië. Daarom hebben we hulp nodig bij het interpreteren van deze geboden, om ze in ons leven te kunnen toepassen. Rabbijnen, onze religieuze leiders, bespreken en onderwijzen deze regels in de vorm van halacha, de joodse wet. Halacha betekent in het Hebreeuws 'gaan' of 'lopen', dus Halacha verwijst naar de joodse levenswandel!

Veel halachische regels zijn opgeschreven in belangrijke teksten die de Talmoed worden genoemd. Het leren van onze tradities is erg belangrijk voor ons. Het is een deel van onze opvoeding. Maar elke regel is gebaseerd op de Thora, als de uitdrukking van Gods liefde voor ons, en elke regel moet door een meerderheid van de gemeenschap worden aanvaard. En omdat ons leven en onze ervaringen blijven veranderen, houden we nooit op over deze wetten te discussiëren. Onze traditie is niet alleen herhalen wat onze voorouders deden, maar leren wat zij dachten, om zo dingen te leren voor ons eigen leven! Op die manier wordt onze traditie nooit gesloten, maar blijft ze open.

Een groot deel van ons leven speelt zich af in de synagoge. 'Synagoge' is Grieks en betekent 'huis van samenkomst'. Het is de plaats waar we leren, bidden en feesten vieren! Vroeger bestond er een tempel in Jeruzalem. Deze tempel was het centrum van ons religieuze, culturele en economische leven. Helaas werd de tempel in de oudheid verwoest. De Klaagmuur is het enige dat van deze verwoeste tempel is overgebleven. Ik en mijn familie bezoeken Jeruzalem één keer per jaar. Deze plek geeft me het gevoel dat ik verbonden ben met mijn Joodse geschiedenis, die erg belangrijk is voor mij en mijn familie. Sommige momenten in onze geschiedenis zijn triest om aan te denken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er de Shoah, waarbij de nazi's veel Joden vermoordden. Voor mij en mijn familie is deze gebeurtenis een herinnering om altijd door te blijven gaan!

Rituelen en feesten zijn erg belangrijk in het leven van Joden. Ze vieren ons verbond met God. Ik wil je over mijn twee favoriete feesten vertellen. Ten eerste is er Sabbat. Sabbat is een dag van rust. Hij duurt van vrijdagavond tot zaterdagavond, want de joodse dagen beginnen bij zonsondergang. De Thora leert ons dat God de wereld in zes dagen schiep en op de zevende dag rustte. In navolging van God rusten ook wij op de zevende dag! Deze Sabbat is een speciale gelegenheid: Ik ben deze week dertien geworden, dus we vieren mijn bar mitswa! Dat betekent dat ik nu een 'zoon van het gebod' ben. De ceremonie zal plaatsvinden in de synagoge. Ik ben een beetje angstig, want ik moet de parasha lezen, de wekelijkse Thora portie. Wat het nog erger maakt, is dat deze teksten in oud Hebreeuws geschreven zijn. Alsof hardop lezen voor een volle synagoge al niet stressvol genoeg is! Gelukkig is er daarna een feest, en krijg ik veel cadeaus! Mijn jongere zusje zal er ook zijn. Volgens onze traditie worden meisjes volwassen als ze twaalf jaar zijn. Dan worden ze

bat mitswa, 'dochter van het gebod'.

Naast Sabbat is mijn favoriete feest Pesach. Pesach staat bekend als het feest van de viering, wanneer we onze uittocht uit de slavernij in Egypte gedenken. God bevrijdde ons en bracht ons onder leiding van Mozes naar het beloofde land.

Deze gebeurtenis is de oorsprong van onze identiteit, tijdens welke God ons de Thora gaf! Pesach is altijd in de lente, en het duurt acht dagen. De avond ervoor houden we de seider, een rituele maaltijd waarbij we het verhaal van Exodus hervertellen. Tijdens de seider eten we alleen voedsel dat ons herinnert aan het oude Israël. Dat betekent dat we niets mogen eten met chametz, of zuurdesem, omdat de oude Joden snel moesten vertrekken en geen tijd hadden om hun brood te laten rijzen. Mijn favoriete onderdeel is het zoeken naar chametz de dag voor Pesach. Dit rituele zoeken is altijd erg leuk! Het symboliseert het wegdoen van arrogantie of trots in ons huis.

Kortom, Jodendom gaat over de liefde van God, het leren van de Thora, goed doen voor anderen, en rechtvaardigheid!

1.9 BIBLIOGRAFIE

BBC Online. *Passover*. Accessed 26 January 2021. https://www.bbc.co.uk/religion/religions/judaism/holydays/passover_1.shtml

"Practices in Judaism." *Religious Studies: Judaism*. Accessed 26 January 2021. <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zbm8jty/revision/1>

"Rites of Passage." *Religious Studies: Practices and Belonging*. Accessed 26 January 2021. <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/zrrkxnb/revision/2>

Sabbath. Accessed 26 January 2021. <https://www.bbc.co.uk/religion/religions/judaism/holydays/sabbath.shtml>

"Worship in the Synagogue." *Religious Studies: Beliefs, Teachings, and Practices – Unit 1*. Accessed 26 January 2021. <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3sf2nb/revision/1>

De Nieuwe Bijbelvertaling. Haarlem: Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, 2019.

Smelik, K.A.D.. *Jodendom, een religie van leven*. Turnhout: Gompels&Svacina, 2020.

2

KATHOLICISME

KATHOLICISME

2.1 INLEIDING

2.1.1 INHOUD EN STRUCTUUR VAN DE HANDLEIDING

Deze handleiding voor de leerkracht is een didactisch pakket dat focust op een eerste kennismaking met het katholicisme. Dit pakket is ontwikkeld voor de leeftijdsgroep van 12- tot 18-jarigen en biedt de leerkracht of begeleider van een leergroep de kans om op het niveau van de eigen klasgroep dit thema uit te werken.

Het katholicisme is een wijdverspreide en bekende stroming binnen het christendom. De term 'katholiek' komt uit het Grieks en betekent 'universeel', de katholieke boodschap en de Katholieke Kerk zijn met name aan iedereen gericht, aan ieder persoon op de wereld. In dit didactisch pakket maken de leerlingen kennis met de kernelementen van het katholieke geloof, de Katholieke Kerk en het dagelijkse leven van een katholiek gelovige.

Het vertrekpunt van deze handleiding en didactisch pakket is een beeldfragment waarin een katholiek meisje, Sara, spreekt over haar eigen geloof: het katholicisme. Aan de hand van een brief vertelt ze over het katholicisme en bespreekt ze de kernelementen van haar geloof. Deze brief werd ook geïmplementeerd in de handleiding. De leerlingen kunnen de brief dus ten alle tijden (her)lezen.

Aan de hand van Sara's brief gaan de leerlingen aan de slag met de oefeningen. In deze handleiding voor de leerkracht vindt u telkens de juiste antwoorden op deze oefeningen, alsook extra informatie.

Vervolgens bevat deze handleiding een verdiepende oefening, die niet is opgenomen in de basisleerstof voor de leerlingen maar naargelang de eigen inschatting van de klascontext wel met de leerlingen kan worden besproken. Afsluitend bevat deze handleiding een woordenlijst, waarbij alle moeilijke begrippen kort en bondig worden verklaard op het niveau van de leerling. Daarna volgt een bibliografie.

Structuur en tijdschema van de module:

- Inleidende oefening (5 minuten)
- Beeldfragment (10 minuten)
- Oefening 1 (5 minuten)
- Oefening 2 (10 minuten)
- Oefening 3 (10 minuten)
- Oefening 4 (5 minuten)
- Oefening 5 (5 minuten)

2.2 OEFENINGEN

2.2.1 VOOR WE VAN START GAAN (5 MINUTEN)

De leerlingen beantwoorden individueel de onderstaande vraag voordat Sara's brief bekeken of gelezen wordt. Achtereenvolgens kan het persoonlijk antwoord van de leerlingen eventueel klassikaal besproken worden.

1. Schrijf vijf elementen neer die in je opkomen als je aan het katholicisme denkt.
2. Schrijf drie vragen neer die jij zou willen stellen over het katholicisme.

Figuur 2.1
Kerkgebouwen zijn
de gebedshuizen voor
katholieken. Op de foto
zie je de Sint-Gilliskerk
van Brugge, in België.
Bron: © Renáta
Sedmáková /
Adobe Stock

2.2.2 OEFENING 1: EEN EERSTE KENNISMAKING MET HET KATHOLICISME (5 MINUTEN)

De leerlingen beantwoorden onderstaande vragen na het bekijken/lezen van Sara's brief. Achtereenvolgens kunnen de persoonlijke antwoorden van de leerlingen eventueel klassikaal besproken worden.

1. Wat wist jij al over het katholieke geloof?
2. Welke informatie over het katholieke geloof is nieuw voor jou?

**2.3.OEFENING 2: WAT
WEET JE OVER HET
KATHOLIEK GELOOF?
(10 MINUTEN)**

De leerlingen beantwoorden onderstaande vragen na het bekijken/lezen van Sara's brief. U kan de juiste antwoorden hier terugvinden met aanvullende informatie over het correcte antwoord.

1. Wat betekent 'katholiek'?

a. Universeel

b. Kerk

c. Groot

Het katholicisme is een stroming binnen het christendom. Katholiek betekent 'universeel'. De katholieke boodschap en de Katholieke Kerk zijn immers aan iedereen gericht.

2. Als katholieken spreken over God de Vader, Jezus de Zoon en de Heilige Geest, dan noemen ze dit...

a. het kruis.

b. het Laatste Avondmaal.

c. de Heilige Drievuldigheid.

Net zoals andere christenen, spreken katholieken over God in drievoud: God de Vader, Jezus de Zoon en de Heilige Geest. Dit noemen ze de Heilige Drievuldigheid. Christenen geloven dus in één God die zich openbaart in drie verschillende gedaanten. Deze gedaanten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit komt ook terug in het kruisteken dat christenen maken en waarbij zij zeggen: *"In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest"*.

3. Welke rangorde van ambten binnen de Katholieke Kerk is correct?

a. Bisschop, priester, diaken

b. Bisschop, diaken, priester

c. Leek, priester, bisschop

Binnen de Katholieke Kerk zijn er drie ambten: bisschop, priester en diaken. De bisschoppen nemen na de paus de belangrijkste plaats in. Zij zijn de rechtstreekse opvolgers van de leerlingen van Jezus en worden aangesteld door de paus. De paus is het hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk. Hij wordt ook de bisschop van Rome genoemd. Katholieken belijden dat de paus de opvolger is van de apostel Petrus, één van de twaalf leerlingen van Jezus.

Ter ondersteuning van de bisschoppen zijn in de loop van de geschiedenis ook de ambten van priester en diaken ontstaan. Alleen mannen kunnen deze ambten van bisschop, priester en diaken invullen, en kunnen niet gehuwd zijn. Katholieke gelovigen die geen formeel ambt van bisschop, priester of diaken in de Kerk opnemen, worden leken genoemd. Daarnaast kunnen vrouwen de kerk dienen als religieuzen in congregaties of als leken (zowel binnen als buiten het huwelijk).

Leken, mannen en vrouwen, worden geroepen om zich te engageren in de samenleving vanuit een christelijke inspiratie. Ook vrouwen kunnen de kerk dienen, als religieuzen in congregaties of als leken, zowel binnen als buiten het huwelijk.

4. Met Pasen herdenken katholiek gelovigen...

a. de verrijzenis van Jezus Christus, na de kruisdood.

b. de geboorte van Jezus Christus.

c. de kruisdood van Jezus Christus.

Met Pasen, de belangrijkste feestdag binnen het christendom, herdenken christenen de verrijzenis van Jezus uit het graf. Na de kruisdood werd Jezus immers opnieuw tot leven gewekt door God. Christenen vieren met Pasen aldus dat Jezus uit de dood is opgestaan en dat de dood niet het laatste woord heeft. De liefde van God is sterker dan de dood. Zo is Pasen het symbool van hoop en toekomst. Het lijden, de dood en de verrijzenis van Jezus Christus vormen de kern van het christelijk geloof.

5. Welke naam heeft het geloofsboek van katholiek gelovigen?

a. Het Oude Testament

b. De Bijbel

c. De Koran

De Bijbel is het geloofsboek van christenen. Dit heilig boek voor christenen bestaat uit twee delen: het Oude/Eerste Testament en het Nieuwe/Tweede Testament. De term bijbel komt van het Griekse woord biblia, wat 'boeken' betekent. De Bijbel is namelijk een verzameling van verschillende

boeken, bestaande uit verschillende literaire genres: legenden, wijsheden, (historische) verhalen, profetische visioenen, Evangelies, enzovoort.

6. De Katholieke Kerk kent zeven sacramenten. Wat is een sacrament?

a. Een sacrament is een verwijzing naar een tekst uit het geloofsboek van katholieken.

b. Een sacrament is een ritueel waarbij God en de mens elkaar ontmoeten.

c. Een sacrament is een heilige plaats waar gelovigen bidden.

Een sacrament is een ritueel in de Katholieke Kerk waarbij God en de mens elkaar ontmoeten. De katholieke traditie kent zeven sacramenten die belangrijke momenten en overgangen in het leven van katholiek gelovigen raken: sacrament van het doopsel, sacrament van de eucharistie, sacrament van het vormsel, sacrament van het huwelijk, sacrament van de priesterwijding, sacrament van de ziekenzalving, sacrament van boete en verzoening.

7. In het alledaagse leven van katholieken speelt de verering van heiligen een belangrijke rol. Wat is een heilige?

a. Een heilige is iemand die reeds vijf keer op bedevaart is geweest.

b. Een heilige is een persoon die op Kerstmis geboren is.

c. Een heilige is een voorbeeld van een christelijk leven dat inspireert.

Heiligen zijn voorbeelden van een christelijk leven dat inspireert. Een overleden persoon kan heilig verklaard worden indien hij/zij een inspirerend en gelovig leven heeft geleid en een voorbeeld kan zijn voor andere gelovigen vandaag.

In het dagelijkse leven van katholieken speelt de verering van heiligen een belangrijke rol, zo is Maria (de moeder van Jezus) de meest bekende heilige binnen het katholicisme. Het geloof in en de verering van Maria wordt ook uitgedrukt in tal van liederen, gebeden en in de kunst. Ook zijn er bepaalde plaatsen verbonden met Maria, zoals bijvoorbeeld Lourdes in Frankrijk en Scherpenheuvel in België.

8. Waar woont de paus, het hoofd van de Katholieke Kerk?

- a. **Vaticaanstad**
- b. Rio de Janeiro, Brazilië
- c. Lourdes, Frankrijk

Vaticaanstad ligt binnen de stad Rome, in Italië. Het is de hoofdzetel van de Katholieke Kerk en de plaats waar de paus woont.

9. Wat is één van de belangrijkste symbolen voor katholieken?

- a. De berg
- b. **Het kruis**
- c. Het graf

Jezus werd geboren in de eerste eeuw van de christelijke jaartelling in Palestina en was een uniek iemand. Hij vertelde tal van inspirerende lessen en verhalen, en verrichtte wonderen. Hij kondigde het Rijk van God aan: een rijk van liefde, niet van macht. Daarom kende Jezus ook tegenstand. Hij stierf uiteindelijk aan het kruis, voor de zonden van alle mensen. Als Zoon van God stond hij echter op uit de dood. Zijn dood en verrijzenis onthulden Gods liefde, en betekenden het begin van het christendom. Het kruis is daarom één van de belangrijkste symbolen binnen het christelijk geloof en doet denken aan de kruisdood van Jezus.

10. De eucharistie herinnert katholieken aan...

- a. ... de paus.
- b. ... Maria, de moeder van Jezus.
- c. **... het Laatste Avondmaal, Christus en het paasmysterie.**

Figuur 2.2
Het moment van de eucharistie tijdens een viering in de kerk.
Bron : © lightpoet / Adobe Stock

De eucharistie herinnert katholieken aan het Laatste Avondmaal. Dit is de laatste maaltijd die Jezus samen met zijn leerlingen, ook wel apostelen genoemd, nuttigde. Tijdens het Laatste Avondmaal brak Jezus het brood en deelde dit. Vervolgens zei Jezus: "Dit is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt" (Lc 22, 19). Jezus liet ook wijn rondgaan, dat hij zijn bloed noemde: "Deze beker is het Nieuwe Verbond in mijn Bloed, dat voor u wordt vergoten" (Lc 22, 20). Hierna vroeg Jezus aan zijn leerlingen om de maaltijd op deze manier te blijven herhalen, daarom komt de kerkgemeenschap al vanaf het begin samen om de eucharistie te vieren. En het is niet alleen een herdenking van het Laatste Avondmaal, maar ook de herdenking van Christus en het paasmysterie.

**2.2.3 OEFENING 3:
DE ZEVEN
SACRAMENTEN
(10 MINUTEN)**

Een sacrament is een ritueel in **de Katholieke Kerk**, waarbij God en de mens elkaar ontmoeten. De katholieke traditie kent **zeven sacramenten** die belangrijke momenten en overgangen in het leven van katholiek gelovigen symboliseren.

De leerlingen kunnen in hun handleiding een opsomming van de zeven sacramenten terugvinden. Ze verbinden elk sacrament met de juiste betekenis door het nummer van het sacrament bij de juiste omschrijving te noteren. U kan de juiste antwoorden hier terugvinden.

1. Sacrament van het doopsel
2. Sacrament van de eucharistie
3. Sacrament van het vormsel
4. Sacrament van het huwelijk
5. Sacrament van de priesterwijding
6. Sacrament van de ziekenzalving
7. Sacrament van boete en verzoening

Omschrijving	Sacrament (nummer)
Bij dit sacrament wordt een katholiek gelovige gezalfd met de Heilige Geest. Het is een bevestiging van het doopsel. Op die manier toont de gelovige aan God en de Kerkgemeenschap dat hij/zij katholiek wil zijn.	3
Dit sacrament schenkt vergeving en verzoening, nadat een katholiek gelovige de eigen zonden heeft opgebiecht en bereid is om het eigen leven te vernieuwen.	7
Dit sacrament ontvangt een katholiek voor de eerste keer bij de Eerste Communie. Het sacrament herinnert katholieken aan het Laatste Avondmaal, waar Jezus aan zijn leerlingen vroeg om de maaltijd altijd op dezelfde manier te blijven herhalen. Met dit sacrament herdenken katholieken Christus en het paasmysterie.	2
Bij dit sacrament worden twee personen niet alleen verbonden levenslang met elkaar, maar ook met God en de Kerkgemeenschap.	4
Mensen worden aan de hand van dit initiatiesacrament binnengeleid in het christelijk geloof, door water overgoten in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.	1
Dit sacrament wordt toegediend aan zieken en stervenden. Het is een grote steun en laat de zieke of stervende de nabijheid van God ervaren.	6
Met dit sacrament toont een persoon de keuze om zich met een kerkelijk ambt ten dienste te stellen van God en de Kerkgemeenschap. Dit sacrament kunnen alleen ongehuwde mannen verkrijgen.	5

2.2.4OEFENING 4:
JUIST OF FOUT?
(5 MINUTEN)

De leerlingen beantwoorden onderstaande vragen na het bekijken/lezen van Sara's brief. U kan de juiste antwoorden hier terugvinden met aanvullende informatie over het correcte antwoord.

1. Jezus leefde in de eerste eeuw van de christelijke jaartelling. Hij was een bijzonder en inspirerend persoon. Hij kende geen enkele tegenstand gedurende zijn leven.

JUIST / FOUT

Deze uitspraak is fout. Jezus werd geboren in de eerste eeuw van de christelijke jaartelling in Palestina en was een uniek iemand. Hij vertelde tal van inspirerende lessen en verhalen, en verrichtte wonderen. Hij kondigde het Rijk van God aan: een rijk van liefde, niet van macht. Daarom kende Jezus ook tegenstand. Hij stierf uiteindelijk aan het kruis, voor de zonden van alle mensen. Als Zoon van God stond hij echter op uit de dood. Zijn dood en verrijzenis onthulden Gods liefde, en betekenden het begin van het christendom.

2. Een katholiek gelovige die op bedevaart gaat, maakt een inspirerende reis naar een plaats met een belangrijke religieuze betekenis. Katholieken kunnen op bedevaart gaan naar plaatsen die met heiligen zijn verbonden, zoals Lourdes.

JUIST / FOUT

Deze uitspraak is juist. Voor veel mensen is een bedevaart een inspirerende ervaring die hun de rest van hun leven bijblijft.

3. Vaticaanstad is een bijzondere plaats voor katholieken. Het is de enige plaats waar de Bijbel, het geloofsboek van christenen, gelezen kan worden.

JUIST / FOUT

Deze uitspraak is fout. Hoewel het waar is dat Vaticaanstad een belangrijkste plaats is voor katholieken in heel de wereld, is het niet de enige plaats waar de Bijbel gelezen kan worden. Vaticaanstad is de hoofdzetel van de Katholieke Kerk en de plaats waar de paus woont. De paus is het hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk.

2.2.5 OEFENING 5: HET ONZEVADER (5 MINUTEN)

Deze module over het katholicisme eindigt met misschien wel het bekendste gebed van christenen, of zelfs één van de meest bekende gebeden ter wereld: het **Onzevader**. Dit gebed is niet alleen belangrijk voor katholieken, maar ook voor protestanten, anglicanen, orthodoxen, enzovoort. Het gebed werd door Jezus Christus zelf gegeven. Het is dus eeuwenoud en kan zelfs teruggevonden worden in de Bijbel.

Het Onzevader is een krachtige tekst gericht aan God. Gelovigen kunnen hier troost, steun, hoop en vertrouwen in terugvinden. Het is een tekst die katholieken ook over de toekomst doet dromen, waarin niets wat goed is uiteindelijk verloren gaat.

Onze Vader, die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd,
Uw Rijk kome,
Uw wil geschiede
op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood
en vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij vergeven aan onze sn breng ons niet in
beproevingmaar verlos ons van het kwade.

De leerlingen lezen in stilte het gebed en de achtergrondinformatie. Vervolgens reflecteren de leerlingen over de volgende vragen:

1. Wat verwondert je het meest in dit gebed?
2. Bid jij wel eens?
3. Als je zelf niet bidt, begrijp je waarom anderen dit wel doen? Wat zou je aan hen willen vragen?

2.3 EXTRA OEFENING

2.3.1 LITURGISCH JAAR

Niet alleen in het christendom, maar ook bij andere godsdiensten en levensbeschouwingen zijn rituelen en gebruiken van belang in het (gelovig) leven. Deze verschillende rituelen en gebruiken zijn meestal verbonden met een bepaalde feestdag. Feestdagen hebben vaak een bijzondere betekenis voor gelovigen en doorbreken het alledaagse leven. Ook binnen het katholicisme zijn er verschillende bijzondere momenten doorheen het jaar, waarbij katholieken samen hun geloof beleven. Binnen de Katholieke Kerk spreken gelovigen over het kerkelijk jaar, of het liturgisch jaar. Het **liturgisch jaar** vangt telkens aan met de eerste zondag van de advent en eindigt met het feest van Christus Koning.

Het liturgisch jaar kan ingedeeld worden in verschillende periodes, maar focust grotendeels op twee belangrijke feestdagen: Kerstmis en Pasen. Hier ziet u een schematische voorstelling van het liturgisch jaar:

In wat volgt, vindt u een overzicht van de meest belangrijke feestdagen in het kerkelijk/liturgisch jaar van de Katholieke Kerk. Naast deze feestdagen bestaan er uiteraard ook nog tal van andere feestdagen die van belang zijn voor katholiek gelovigen.

De adventsperiode

De eerste zondag van de adventsperiode markeert het **begin van het liturgisch jaar** binnen de Katholieke Kerk. De advent is de periode voorafgaand aan Kerstmis. Het is de voorbereiding op **Kerstmis**, waarbij christenen uitkijken naar de komst van Jezus. Tijdens de adventsperiode, de vier weken die aan Kerstmis voorafgaan, versieren christenen een krans. Deze adventskrans wordt versierd met vier kaarsen. Iedere zondag van de adventsperiode wordt een nieuwe kaars aangestoken om af te tellen naar de geboorte van Jezus Christus.

Figuur 2.3
Een adventskrans
Bron: © sandra starke/
EyeEm / Adobe Stock

De kersttijd

Ieder jaar op 25 december vieren christenen over heel de wereld Kerstmis. Met Kerst vieren gelovigen de geboorte van Jezus Christus. Kerstmis is een echt familiefeest, gelovigen komen gezellig samen met heel de familie. Alsook komt de geloofsgemeenschap samen voor een viering in de kerk.

Kerstmis wordt ook gekenmerkt door enkele gebruiken, zoals het zetten van een kerststal met Jezus, Maria en Jozef. Maar ook de herders, de Drie Koningen en andere figuren komen in deze kerststal voor. Het kerststalletje en de kerstboom zetten gelovigen ieder jaar meestal reeds gedurende de advent en de kerstperiode. Een kerststalletje doet gelovigen terugdenken aan de geboorte van Jezus. Dit kerststalletje zetten katholieken meestal bij een versierde kerstboom. Onder de kerstboom worden cadeautjes gelegd.

De Kersttijd wordt afgesloten met **Driekoningen**. Dit wordt jaarlijks gevierd op 6 januari. Met Driekoningen herdenken gelovigen de 'wijzen uit het oosten' die een ster volgden op zoek naar 'de pasgeboren koning der Joden', en geschenken voor de pasgeboren Jezus meebrachten.

Figuur 2.4
Een kerststal
Bron: © MarianStock /
Adobe Stock

De veertigdagen- of vastentijd

Aan het Paasfeest gaat de vastentijd vooraf. De vastentijd, of de veertigdagentijd, zijn de veertig dagen voor Pasen. De vastentijd start jaarlijks in februari of maart, afhankelijk van wanneer Pasen valt. De veertigdagentijd of vastenperiode is de voorbereiding op het Paasfeest, en begint op Aswoensdag. Gelovigen ontvangen op **Aswoensdag** een askruisje. De daaropvolgende veertigdagentijd verwijst naar de veertig dagen die Jezus doorbracht in stilte en eenzaamheid om door middel van gebed en vasten zich tot God te richten, zoals verhaald wordt in de evangelies.

De laatste week voor Pasen noemen christenen de **Goede Week**. De Goede Week vangt aan met Palmzondag, dan herdenken gelovigen het verhaal van de intocht van Jezus in Jeruzalem. De dag voor de kruisdood van Jezus vieren christenen Witte Donderdag, waarop Jezus met zijn leerlingen het Laatste Avondmaal deelde. Op Goede Vrijdag herdenken christenen vervolgens het lijden en sterven van Jezus. Jezus stierf voor de zonden van alle mensen. Stille zaterdag is de dag voor Pasen, waarop christenen stilstaan bij de dood van Jezus. En op zondag vieren christenen Pasen.

Figuur 2.5
Op Aswoensdag
ontvangen gelovigen een
askruisje.
Bron: © iweta0077 /
Adobe Stock

De paastijd

Het belangrijkste feest voor christenen is Pasen. Met **Pasen** herdenken christenen de verrijzenis van Jezus uit het graf. Na de kruisdood werd Jezus immers opnieuw tot leven gewekt door God. Christenen vieren met Pasen aldus dat Jezus uit de dood is opgestaan en dat de dood niet het laatste woord heeft. De liefde van God is sterker dan de dood. Zo is Pasen het symbool van hoop en toekomst. Het lijden, de dood en de verrijzenis van Jezus Christus vormen de kern van het christelijk geloof. Dit vieren christenen op Paasdag zelf met een viering in de kerk. Pasen is, net als Kerstmis, een vrolijk familiefeest, waarbij christen bijvoorbeeld op zoek gaan naar chocolade paaseitjes, of zelf paaseitjes versieren.

Veertig dagen na Pasen vieren christenen Hemelvaartsdag. Met **Hemelvaart** herdenken gelovigen dat Jezus na zijn verrijzenis wordt opgenomen in de hemel, bij God de Vader. Net zoals Hemelvaart op die manier samenhangt met Pasen, wordt ook het feest van **Pinksteren** verbonden met het Paasverhaal. Pinksteren valt tien dagen later dan Hemelvaart, of vijftig dagen na Pasen. Op deze dag herdenken christenen het neerdalen van de Heilige Geest. Met Pinksteren herdenken christenen dat Jezus hen niet in de steek liet na Hemelvaart, integendeel, Jezus kondigde de komst van de Geest zelf aan. Dit brengt ons ook bij het begrip van de Heilige Drievuldigheid, christenen spreken met name steeds over God in drievoud: God de Vader, Jezus Christus de Zoon en de Heilige Geest.

Figuur 2.6
Met Pasen vieren
christenen de verrijzenis
van Jezus.
Bron: © Aldeca
Productions / Adobe
Stock

Einde van het liturgisch jaar

In de laatste periode van het liturgisch jaar vallen Allerheiligen en Allerzielen. Deze jaarlijkse feestdagen worden telkens op één en twee november gevierd. **Allerheiligen** valt ieder jaar op één november en is een feestdag ter nagedachtenis van alle heiligen en martelaren uit de katholieke traditie. Op twee november wordt **Allerzielen** gevierd, waarbij alle overledenen herdacht worden. Katholieken hebben op Allerheiligen of Allerzielen de gewoonte om naar het kerkhof te gaan en op die manier de overledenen te herdenken.

Op de laatste zondag van het liturgisch jaar vieren gelovigen het feest van **Christus Koning**, dit feest betekent het einde van het liturgisch jaar. De adventsperiode, het begin van een nieuw liturgisch jaar, start een week later.

Figuur 2.7
Met Allerheiligen en
Allerzielen bezoeken
christenen het kerkhof
ter nagedachtenis van
alle overledenen.
Bron: © encierro /
Adobe Stock.

Didactische suggesties

De leerlingen maken kennis met de betekenis van de belangrijke feesten binnen het katholicisme. Ze verbinden de de juiste betekenis met de juiste feestdag.

Bespreek de verschillende feestdagen van het katholicisme met de leerlingen aan de hand van het schema van het liturgisch jaar. De volgende vragen kunnen besproken worden:

- Welke feestdagen ken je? Welke feestdagen zijn nieuw voor jou?
- Van welke feestdag ken je de betekenis?
- Zijn er feestdagen die je zelf ook op een bepaalde manier (met jouw familie of vrienden) viert?

De verschillende feestdagen kunnen samen met de leerlingen besproken worden aan de hand van de afbeeldingen met de volgende vragen:

- Wat zien de leerlingen op de foto?
- Over welke feestdag gaat het?
- Hoe kan dit verbonden worden met de desbetreffende feestdag?
- Welke betekenis(sen) kunnen we in deze foto terugvinden, welke betekenis heeft de feestdag voor gelovigen?

De klas wordt opgedeeld in groepjes, waarbij iedere groep een feestdag krijgt toegewezen. Vervolgens presenteren de verschillende groepjes de toegewezen feestdag aan de rest van de klas aan de hand van een PowerPointpresentatie met foto's, beeldmateriaal, citaten, persoonlijke verhalen,...

2.4 SCENARIO

Hallo! Mijn naam is Sara, ik ben veertien jaar oud en katholiek gelovige. Ik voel mij net zoals de rest van mijn gezin, verbonden met de Katholieke Kerk. Het katholicisme is een stroming binnen het christendom. Katholiek betekent 'universeel', je kan dus zeggen dat de katholieke boodschap en de Katholieke Kerk aan iedereen gericht is.

Net zoals andere christenen, geloven katholieken in God in drievoud: God de Vader, Jezus de Zoon en de Heilige Geest. Dit noemen we de Heilige Drievuldigheid. Dit komt ook terug in het kruisteken dat christenen maken en waarbij zij zeggen: "In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest". Het kruisteken is een symbolische handeling en is een verwijzing naar het kruis waarop Jezus stierf, één van de belangrijkste symbolen binnen ons geloof.

Jezus werd geboren in de eerste eeuw van de christelijke jaartelling in Palestina en was een uniek iemand. Hij vertelde tal van inspirerende lessen en verhalen, en verrichtte wonderen. Hij kondigde het Rijk van God aan: een rijk van liefde, niet van macht. Daarom kende Jezus ook tegenstand. Hij stierf uiteindelijk aan het kruis, voor de zonden van alle mensen. Als Zoon van God stond hij echter op uit de dood. Zijn dood en verrijzenis onthulden Gods liefde voor ons, en betekenden het begin van het christendom.

Vandaag is het Kerstmis! Ieder jaar op 25 december vieren christenen over heel de wereld de geboorte van Jezus. Kerstmis is een echt familiefeest. We komen gezellig samen met heel de familie, om lekker te eten en cadeautjes te openen! Weet je wat ik ook erg leuk vind aan Kerstmis? Het kerststalletje! Een kerststalletje doet ons terugdenken aan de geboorte van Jezus. Dit kerststalletje zetten katholieken meestal bij de versierde kerstboom.

Naast Kerstmis zijn er nog andere feestdagen die een belangrijke plaats en betekenis hebben in het leven van katholieken. De belangrijkste feestdag is Pasen. Met Pasen herdenken christenen de verrijzenis van Jezus uit het graf. De liefde van God is sterker dan de dood. Zo is Pasen het

symbool van hoop en toekomst. Het lijden, de dood en de verrijzenis van Jezus Christus vormen de kern van het christelijk geloof. Pasen is ook een vrolijk familiefeest, waarbij we op zoek gaan naar chocolade paaseitjes, of we maken zelf gekleurde paaseitjes!

Op feestdagen als Kerstmis en Pasen, gaan katholieken naar de kerk, het gebedshuis van christenen. Bij elke viering lezen we enkele passages uit de Bijbel. Uit de Bijbel putten gelovigen veel kracht. Bij elke viering in de kerk ontvangen katholieken het sacrament van de eucharistie. Een sacrament is een ritueel in de Katholieke Kerk waarbij God en mens elkaar ontmoeten. De katholieke traditie kent zeven sacramenten die plaatsvinden op belangrijke overgangsmomenten in het leven.

Het sacrament van de eucharistie ontvang je de eerste keer bij je Eerste Communie, ik was toen zeven jaar oud. De eucharistie herinnert ons aan het Laatste Avondmaal. Dit is de laatste maaltijd die Jezus deelde met zijn apostelen. Jezus vroeg aan zijn leerlingen om de maaltijd te blijven herhalen. Daarom komt de Kerkgemeenschap al vanaf het begin samen om de eucharistie te vieren.

Naast het sacrament van de eucharistie zijn er nog zes andere sacramenten die een belangrijke rol spelen in het leven van katholieken. Het eerste sacrament is het doopsel. Mijn ouders hebben gekozen om mij als baby te laten dopen. Het doopsel is een initiatiesacrament waarbij mensen worden opgenomen binnen de Katholieke Kerk. Water wordt over het hoofd van de gedoopte gegoten, en de gedoopte krijgt ook een peter en een meter. Zowel kinderen als volwassenen kunnen worden gedoopt, om lid te worden van de Katholieke Kerk. Een katholiek gelooft dat het doopsel het begin is van een nieuw leven in Christus.

Toen ik twaalf jaar werd, heb ik het sacrament van het vormsel ontvangen. Dit is ook een

initiatiesacrament, zoals het doopsel. De vormeling wordt gezalfd met de Heilige Geest. Het is de bevestiging van het doopsel en van de verbondenheid met God en de Kerkgemeenschap. Je zegt dan aan iedereen: 'Ik wil katholiek zijn'.

Later wil ik ook graag trouwen voor de Kerk! Het sacrament van het huwelijk verbindt niet alleen twee christenen met elkaar, maar ook met God en de Kerkgemeenschap. Sommige katholieken worden geroepen tot het priesterschap of tot een religieus gemeenschapsleven. Zij ontvangen het sacrament van de priesterwijding. Ze stellen zich bewust ten dienste van God en de Kerkgemeenschap. Ook vrouwen kunnen de kerk dienen, als religieuzen in congregaties of als leken, zowel binnen als buiten het huwelijk.

Vorig jaar is mijn grootvader gestorven. Op het einde van zijn leven heeft hij het sacrament van de ziekenzalving ontvangen, wat een bijzonder en troostend moment was voor hem en onze familie. Het sacrament van de ziekenzalving wordt toegediend aan zieken en stervenden. De zieke of stervende ervaart of voelt dat God hem of haar liefdevol nabij is.

Het laatste sacrament waar ik meer over wil vertellen, is het sacrament van boete en verzoening. Dit sacrament geeft katholieken de mogelijkheid om hun zonden op te biechten aan een priester. Onze zonden, kwaadheid en onmacht worden toevertrouwd aan God, die ons vervolgens vergeving en verzoening schenkt als we bereid zijn ons leven te vernieuwen. Katholiek zijn heeft morele implicaties: de waardigheid van de menselijke persoon eerbiedigen, verantwoordelijkheid opnemen voor de gemeenschap en de hele schepping.

In het alledaagse leven van katholieken speelt de verering van heiligen een belangrijke rol. Heiligen zijn voorbeelden van een christelijk leven dat inspireert. De meest bekende heilige die wordt vereerd is Maria, de moeder van Jezus. Ook zijn er bepaalde plaatsen verbonden met Maria, zoals Lourdes in Frankrijk. Mensen gaan vaak op bedevaart. Een bedevaart is een tocht of een reis van een gelovige naar een bedevaartsoord. Voor veel mensen is een

bedevaart een inspirerende ervaring die hun de rest van hun leven bijblijft.

Om te eindigen wil ik nog iets zeggen over Vaticaanstad, in Rome, want dit is de belangrijkste plaats voor katholieken in heel de wereld omdat het de hoofdzetel van de Katholieke Kerk is. Het is de plaats waar de paus woont! De paus is het hoofd van de Rooms-Katholieke Kerk. Naast de paus zijn er nog drie andere ambten binnen de Katholieke Kerk: bisschop, priester en diaken. Katholieke gelovigen die geen formeel ambt opnemen, worden leken genoemd. Leken worden geroepen om zich te engageren in de samenleving vanuit een christelijke inspiratie. Graag wil ik afsluiten met een gebed, misschien wel het bekendste gebed van christenen ter wereld, door Jezus zelf gegeven: het Onzevader

Onze Vader, die in de hemel zijt,

Uw naam worde geheiligd,

Uw Rijk kome,

Uw wil geschiede

op aarde zoals in de hemel.

Geef ons heden ons dagelijks brood

en vergeef ons onze schulden,

zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren

en breng ons niet in beproeving

maar verlos ons van het kwade.

2.5 WOORDENLIJST

Bedevaart

Een katholiek gelovige die op bedevaart gaat, maakt een inspirerende reis naar een plaats met een belangrijke religieuze betekenis. Katholieken kunnen ervoor kiezen om op bedevaart te gaan naar plaatsen die met heiligen zijn verbonden, zoals Lourdes. Voor veel mensen is een bedevaart een inspirerende ervaring die hun de rest van hun leven bijblijft.

Bijbel

De Bijbel is het geloofsboek van christenen. Dit heilig boek voor christenen bestaat uit twee delen: het Oude/ Eerste Testament en het Nieuwe/Tweede Testament. De term 'Bijbel' komt van het Griekse woord biblia, wat 'boeken' betekent. De Bijbel is immers een verzameling van verschillende boeken, bestaande uit verschillende literaire genres: legenden, wijsheden, (historische) verhalen, profetische visioenen, Evangelies, enzovoort.

Heilige

In het alledaagse leven van katholieken speelt de verering van heiligen een belangrijke rol. Heiligen zijn voorbeelden van een christelijk leven dat inspireert. Een bekend voorbeeld van een heilige is Maria, de moeder van Jezus.

Heilige Drievuldigheid

Net zoals andere christenen, spreken katholieken over God in drievoud: God de Vader, Jezus de Zoon en de Heilige Geest. Dit noemen we de Heilige Drievuldigheid. Dit komt ook terug in het kruisteken dat christenen maken en waarbij zij zeggen: "In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest".

Katholiek

Het katholicisme is een stroming binnen het christendom. Katholiek betekent 'universeel'. De katholieke boodschap en de Katholieke Kerk is immers aan iedereen gericht.

Onzevader

Het Onzevader is een bekend en veelvuldig gebeden gebed onder christenen, gericht aan God. Het werd door Jezus zelf gegeven en is terug te vinden in de Bijbel. Dit gebed is eeuwenoud en in wel honderden talen vertaald.

Rijk Gods

Jezus kondigde het Rijk Gods, of het Rijk van God, aan: een rijk van liefde, niet van macht. Het Rijk Gods heeft een belangrijke plaats binnen het christendom en vormt mede de kern van Jezus' verkondiging. Wanneer christenen spreken over het Rijk Gods, verwijzen ze naar de hoop en droom van een andere en nieuwe wereld van Gods Koninkrijk. De exacte betekenis en inhoud is echter voor interpretatie vatbaar en verschilt naargelang context en tijd.

Sacrament

Een sacrament is een ritueel in de Katholieke Kerk waarbij God en de mens elkaar ontmoeten. De katholieke traditie kent zeven sacramenten die belangrijke momenten en overgangen in het leven van katholiek gelovigen symboliseren: sacrament van het doopsel, sacrament van de eucharistie, sacrament van het vormsel, sacrament van het huwelijk, sacrament van de priesterwijding, sacrament van de ziekenzalving, sacrament van boete en verzoening.

Foto: Annie Spratt | Unsplash

2.6 BIBLIOGRAFIE

De Schepper, Jef. 2006. *Wat christenen geloven*. Tielt/Wommelgem: Lannoo NV/Van in, pp. 26-27, pp. 156-159.

Elisabeth. "De advent: oorsprong, geschiedenis en betekenis". Accessed February 12, 2021. <https://www.pastoralezorg.be/page/de-advent-in-zorg-en-welzijnsvoorzieningen/>

Lauvrijs, Bart. 2006. *Het feestenboek voor de jeugd: verhelderende en megaleuke weetjes*. Antwerpen: Berghmans.

Pexels, "The best free stock photos & videos shared by talented creators". Accessed February 12, 2021. <https://www.pexels.com/>

Pollefeyt, Didier & Hendrickx, Jeroen. 2020. *Letter & Geest. Christelijke ingrediënten voor actueel godsdienstonderwijs. Deel III: derde graad secundair onderwijs*. Antwerpen: Uitgeverij Halewijn.

Thomas. "7 sacramenten (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-zeven-sacramenten/>

Thomas. "Ambten in de kerk (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ambten-in-de-kerk/>

Thomas. "De eerste kerk (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-de-eerste-kerk/>

Thomas. "Een jaar vol feesten". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/een-jaar-vol-feesten/>

Thomas. "Heilige Geest (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-heilige-geest/>

Thomas. "Jezus als openbaring (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-jezus-als-godsopenbaring/>

Thomas. "Laudato Si (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/laudato-si/>

Thomas. "Literaire genres in de bijbel (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/literaire-genres-bijbel/>

Thomas. "Liturgisch jaar (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-liturgisch-jaar/>

Thomas. "Onzevader (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-onzevader/>

Thomas. "Over de grens (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/over-de-grens/>

Thomas. "Paasmysterie (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-paasmysterie/>

Thomas. "Rijk gods (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/rijk-gods/>

Thomas. "Sacrament van boete en verzoening (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/sacrament-van-boete-en-verzoening/>

Thomas. "Sacrament van de eucharistie (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-sacrament-van-de-eucharistie/>

Thomas. "Sacrament van de ziekenzalving (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/sacrament-ziekenzalving/>

Thomas. "Sacrament van het doopsel (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/sacrament-van-het-doopsel/>

Thomas. "Sacrament van het huwelijk (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/ingredient-sacrament-huwelijk/>

Thomas. "Sacrament van het vormsel (Theologische achtergrond)". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/sacrament-van-het-vormsel/>

Thomas. "Servus Servorum Dei. Over de toekomst van het pausschap". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/servus-servorum-dei/>

Thomas. "Theologische achtergronden". Accessed February 12, 2021. <https://www.kuleuven.be/thomas/page/theologische-achtergronden/>

Vatican News. "Our Father". Accessed February 12, 2021. <https://www.vaticannews.va/en/prayers/our-father.htm>

Youcat. 2011. Jongerencatechismus van de Katholieke Kerk. Tielt: Lannoo, pp. 86-89.

3

ISLAM

ISLAM

3.1 INLEIDING

De islam is na het christendom de grootste wereldgodsdienst. De oorsprong ligt in Mekka, in het westen van het Arabisch schiereiland. De islam heeft ongeveer 1,6 miljard aanhangers. Dit vertegenwoordigt 24,1% van de wereldbevolking.

Het grootste aantal van de moslimbevolking is geconcentreerd in Afrika en Azië. Er zijn ook moslims in Europa -vooral in Oost-Europese landen- zoals Kosovo, Albanië en Bosnië en Herzegovina. De islam is de grootste wereldgodsdienst. Door de grote migratiestromen in de jaren 1950 en 1960 heeft de islam zich, vooral via Marokkanen en Turken, in West-Europa gevestigd.

Figuur 3.1
Bron: © Ahmed Aqtai /
Pexels.com

3.2 INHOUD EN DE STRUCTUUR VAN DE HANDLEIDING

3.2.1 INLEIDING TOT HET ONDERWERP (5-6 MIN.)

- Als uitgangspunt kan de leerkracht een foto van een moskee laten zien (zie bij bronnen voor nuttige links) en vervolgens aan de leerlingen vragen om die te identificeren.
- Daarna vraagt de leerkracht aan de leerlingen om vijf dingen op te schrijven die in hen opkomen als ze aan de islam denken. Hij/zij maakt dan een mindmap op het bord en schrijft hun ideeën op.
- Of hij/zij vraagt hen drie vragen te noteren die ze zouden willen stellen over de Islam.

3.2.2 HET BEKIJKEN VAN DE VIDEO (CA. 10 MIN.)

De leerlingen beantwoorden onderstaande vragen na het bekijken/lezen van Samirs brief. U kan de juiste antwoorden na de oefeningen terugvinden.

3.2.3 OEFENING 1 (5 MIN.)

Wat herinneren we ons van Samirs brief

1. Wat betekent het woord "islam"?
  - a. Verplichte bekering.
  - b. Begrijpen met je hart.
  - d. Begrijpen met je verstand.
2. Waarom is profeet Mohammad erg belangrijk voor moslims?
  - a. Omdat profeet Mohammad een Arabier is.
  - b. Omdat profeet Mohammad een afstammeling is van de elite.
  - c. Omdat profeet Mohammad de Openbaring van Allah heeft ontvangen.
3. Welke stad is de belangrijkste stad voor de moslims.
  - a. Mekka
  - b. Bagdad
  - c. Fez
4. Wat zijn de twee dominante stromingen in de islam?
  - a. Soennisme en Sji'isme
  - b. Hanbalisme en Malikisme
  - c. Hanafisme en Shafi'isme

5. De verschillende scholen van de Islam:
- a. bewijzen dat de islam homogeen is.
  - b. vloeien voort uit het feit dat er moslims zijn die de Koran letterlijk interpreteren en anderen die de Koran naar de geest interpreteren.
  - c. bewijzen dat er slechts één methode is om de Koran te interpreteren.
6. Hoeveel zuilen zijn er in de islam
- a. 3
  - b. 4
  - c. 5
7. Moslims komen samen in de moskee om te luisteren naar de preek van de imam over sociale kwesties zoals armoede, klimaatverandering en solidariteit vanuit een religieus perspectief:
- a. Op zaterdag
  - b. op vrijdag
  - c. op donderdag
8. Wat zijn de twee belangrijkste feesten in de islam?
- a. Geboortefeest en huwelijksfeest
  - b. Besnijdenis- en Verjaardagsfeest
  - c. Feest van de Ramadan en Offerfeest
9. Een vrouw kan
- a. moefti worden
  - b. imam worden
  - c. vrijdagprediker worden
10. De islam leert moslims
- a. om alleen aan zichzelf te denken.
  - b. een goed mens te zijn.
  - c. alleen aan zijn familie te denken.

Antwoorden: 1b. 2c. 3a. 4a. 5b. 6c. 7b. 8c. 9a. 10b

3.2.4 VERSCHILLENDE STROMINGEN BINNEN DE ISLAM

Leerlingen beantwoorden de onderstaande vragen over interpretaties binnen de islam (3-5 min.)

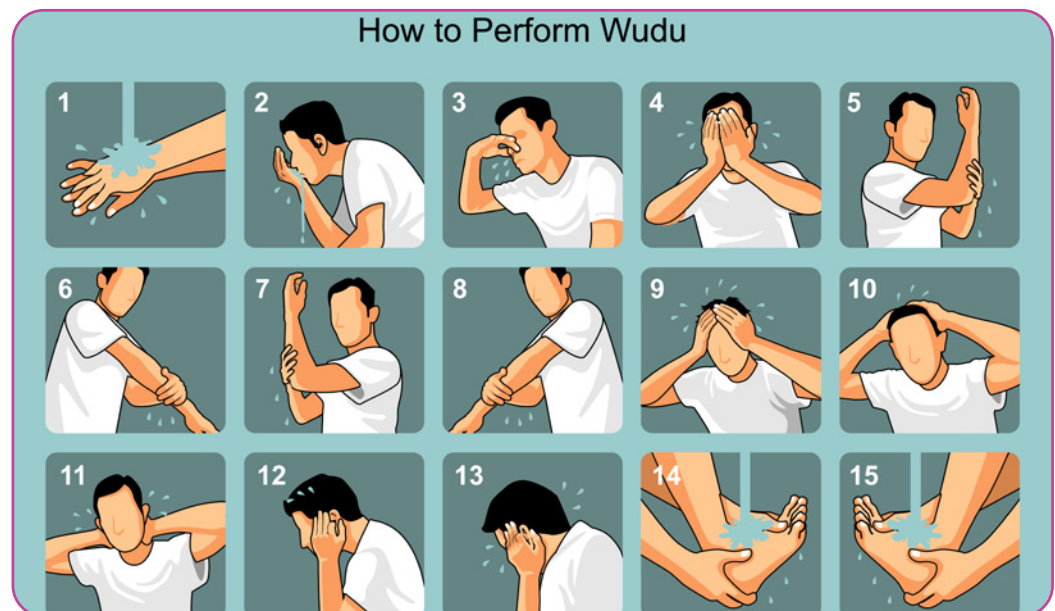
Zoals Samir ons heeft uitgelegd in zijn brief, kent de islam verschillende stromingen. Lees de volgende zinnen en markeer met (v) als het juist is en met (x) als het onjuist is:

- (x) De islam heeft verschillende stromingen, maar slechts één is dominant.
- (v) Het soennisme heeft de meeste aanhangers.
- (x) Het Shi'isme heeft vier rechtsscholen.

3.2.5 WUDU EN AS-SALAT

De leerlingen lezen de onderstaande tekst over rituele wassing/wudu en gebed. Vervolgens beantwoorden ze de vragen (10-15 min.)

Het verhaal van Samir toont aan dat het gebed een belangrijke plaats inneemt in de islam. Aan het gebed gaat een kleine wassing of wudu vooraf. Dit is een rituele wassing die alle moslims uitvoeren alvorens te bidden. Deze wassing leidt hen af van alle wereldse zaken. Bovendien heeft deze wassing een symbolische betekenis; het zijn die delen, die een belangrijke rol spelen in de dagelijkse bezigheden, die gewassen moeten worden.

Figuur 3.2
Wudu
Bron: © Ariyadi /
Adobe Stock

Het is belangrijk dat ieder die de wudu wil verrichten een zuivere intentie heeft om Allah te dienen. Men wast eerst de handen, daarna spoelt men de mond en snuit men de neus. Dan wast men het gezicht en vervolgens beide armen tot aan de elleboog. Dan volgt het haar en de oren en tot slot de voeten tot aan de enkels.

Zoals vermeld in het verhaal van Samir, bidden moslims vijf keer per dag en putten ze er veel kracht uit. De gebedshouding drukt eerbied uit voor God en menselijke onderwerping aan God. Het gebed bestaat uit een aantal houdingen: Staand, bukken en knieling. Op een voorgeschreven rituele wijze worden deze vormen tijdens elk gebed uitgevoerd. De ultieme uitdrukking van onderwerping is het moment in het gebed waarop men neerknielt en met het voorhoofd de grond aanraakt. Het hele ritueel wordt afgesloten met een hoofdbeweging van rechts naar links.

Figuur 3.3
Bron: Source: © Creativa
Images / Adobe Stock

a. Moslims hechten veel aandacht aan het gebed en putten er veel kracht uit. Wat is uw mening over het gebed van de moslims?

b. Heb jij ook een activiteit of een gewoonte waaruit jij kracht uit put?

c. Moslims ervaren het gebed als een vorm van rust. Ze beschouwen het gebed vaak als een remedie tegen stress en burn-out. Wat is uw mening hierover?

3.2.6 DE VIJF BELANGRIJKSTE GELOOFSPIJLERS VAN DE ISLAM

De leerlingen lezen de tekst hieronder en proberen daarna het kader met een van de woorden die hieronder staan in te vullen. Elk woord mag slechts één keer worden gebruikt. (10-15 min.)

Zuivering - Vol goedheid - Vrijheid - Mekka - As-Shahada

1. **As-Shahada** is de getuigenis dat Allah de enige God is en dat Mohammad zijn profeet is. Het wordt beschouwd als "de sleutel" van de islam. Dit is ook de enige zin die iemand moet uitspreken als hij zich tot de islam wil bekeren.
2. Een moslim bidt vijf keer per dag. As-Salaat (het gebed) is een vorm van meditatie. Voor mij is het gebed een middel om te ontsnappen en weg te trekken van de menselijke substantie (lichaam) naar een universum **vol goedheid** en schoonheid ver van het werelds geruis. "Terwijl ik reciteer uit de Koran en buig voor Allah ben ik op zoek naar verlichting en vind ik mijn rust."
3. Az-Zakaat betekent dat mensen die er de mogelijkheid toe hebben een deel van hun middelen aan de minderbedeelden geven. "Voor mij betekent Az-Zakaat **zuivering** van de ziel, omdat het een manier is om de ziel van de welgestelden te zuiveren van gierigheid en hebzucht en om de armen van jaloezie tegenover de rijken te zuiveren."

"Kortom, Az-Zakaat leert mij als moslim te delen met anderen zodat er een zekere rechtvaardigheid in de samenleving ontstaat."

4. De negende maand van de islamitische kalender heet Ramadan en wordt door moslims wereldwijd gezien als de maand van het vasten (sawm), het gebed, bezinning en gemeenschap.

Ik doe mee aan de vastenmaand. Dit betekent dat ik van zonsopgang tot zonsondergang niet eet of drink. Vasten heeft naast een fysieke inspanning ook een spirituele dimensie zoals de weg naar de **vrijheid**. Dat wil zeggen dat ik in die maand mezelf zuiver en probeer om mijn ziel niet afhankelijk te maken van begeerten en materiële zaken.

5. De vijfde geloofspijler of Al-Hadj: Dit betekent dat alle moslims -die er financieel en fysiek toe in staat zijn- eenmaal in hun leven **Mekka**- de heiligste plaats van de islam- dienen te bezoeken.

3.2.7 ISLAM EN VREDE

De leerlingen lezen onderstaande uitleg over de islam en geweld. Vervolgens beantwoorden zede vragen. (10-15 min.)

De islam wordt echter vaak geassocieerd met geweld. Verschillende incidenten "in naam van de islam" hebben een onjuiste perceptie gecreëerd over de islam. Sommige islamitische groeperingen gebruiken de islam om geweld te rechtvaardigen. Het gebruik van geweld is in geen geval een gerechtvaardigde manier om verandering in de samenleving te brengen. Geweld moet altijd worden veroordeeld.

Er zijn echter specifieke situaties waarin geweld is toegestaan, zoals oorlog ter bescherming. Wanneer een moslimland bedreigd wordt en alle alternatieven om het geweld te stoppen zijn uitgeput, mag men zich met geweld verzetten, mits men zich houdt aan de strikte oorlogsregels binnen de islam. De regels zijn:

1. Geen geweld totdat alle alternatieven om geweld te stoppen zijn uitgeput.
2. Geen geweld tenzij een land wordt aangevallen, dan kunnen zij zichzelf beschermen.
3. Geen geweld, tenzij mensen uit hun huizen worden verdreven.

Zoals uit het bovenstaande blijkt, is oorlog iets dat in de moslimtraditie sterk vermeden moet worden. Maar als het toch tot een oorlog komt, zijn er humanitaire regels die in acht moeten worden genomen. Deze zijn:

- 1) Dood geen vrouwen, kinderen, bejaarden of zieken (alleen het gebruik van geweld tegen soldaten in een oorlog).
- 2) Respecteer altijd de natuur en de dieren.
- 3) Respecteer altijd de huizen van mensen.
- 4) Plunderen is nooit toegestaan.

Zoals we zien heeft de regel die geweld toestaat alleen betrekking op bescherming.

a) Waarom denk je dat de islam vaak met geweld wordt geassocieerd?

b) Zijn volgens u de voorwaarden voor geweld gerechtvaardigd? Waarom wel/niet?

3.3 EXTRA OEFENINGEN

3.3.1 OEFENING 1: DE ONDERDELEN VAN DE MOSKEE

De onderdelen van een moskee. De leerling leest de zinnen hieronder die een aantal onderdelen van de moskee verklaren. Daarna probeert hij/zij de onderdelen in het plaatje onder de tekst in te vullen. (10min).

1. De **mihrab**, een nis in de muur, geeft de richting aan van de Kaba, ook wel de Qiblah genoemd. Op deze plaats leidt de imam het gebed.
2. Aan de rechterkant van de mihrab bevindt zich de **minbar**, de preekstoel waar de vrijdagpreek wordt gehouden.
3. **Koursi** of stoel wordt gebruikt tijdens lezingen of lessen.
4. De moskee heeft meestal ook een **quba**. Dit is een half bolvormig dak.
5. Een moskee heeft een toren, die **minaret** wordt genoemd. De adaan (oproep tot gebed) wordt vanaf de minaret afgeroepen.

Plaats bij de nummers hieronder het juiste gedeelte van de moskee:

1. Koursi

2. Minbar

3. Minaret

4. Quba

5. Mihrab

Figuur 3.4

Bron:

Koursi: © berkay08

Minbar: © FS-Stock

Mihrab: © dani3315

Quba: © hamza /

Adobe Stock

Minaret: © Dipin Pas /

Pexels.com

3.4 WOORDENLIJST

As-Shahada

De getuigenis dat Allah de enige God is en dat Mohammad Zijn profeet is.

Az-Zakaat

Een belangrijke regel in de Islam die voorschrijft dat welgestelde mensen een deel van hun rijkdom aan de minderbedeelden moeten geven.

Djibriel

Engel die de boodschapper van Allah aan alle profeten is. Hij heeft de openbaring van de Koran gedaan aan de profeet Mohammad.

Imam

De religieuze gids van moslims die ook het gemeenschappelijke gebed leidt.

Minbar

De minbar is de preekstoel in de moskee waar de imam staat en een preek (khutbah) houdt tijdens het vrijdagsgesbed.

Mufti

Een moefiti is een spirituele, religieuze leider die de bevoegdheid heeft om religieus advies te geven over islamitische vraagstukken.

Ramadan

De negende maand van de islamitische kalender. In deze maand vasten moslims indien ze er fysiek toe in staat zijn.

Sawm

Deze term beschrijft de onthouding van eten en drinken van zonsopgang tot zonsondergang in de maand Ramadan. Naast de fysieke inspanning heeft het vasten ook een spirituele dimensie en is het een weg naar vrijheid. Het leert dat de menselijke ziel niet afhankelijk mag zijn van begeerten en materiële goederen.

Sji'isme

Stroming binnen de islam die beweert dat Mohammed zelf Ali ibn Abu Talib (neef van Mohammed; getrouwd met zijn dochter Fatima) als zijn opvolger heeft aangewezen.

Soennisme

Stroming binnen de islam die de traditie volgt die gebaseerd is op het leven van Mohammed, de laatste profeet van de islam.

Wudu

De wudu is de kleine rituele wassing die door een moslim wordt verricht vóór de salat of het gebed.

Zakat elfitr

Een kleine financiële bijdrage die op het einde van de maand Ramadan wordt aangeboden. Het is bestemd voor de meest behoeftigen en heeft tot doel de tekorten tijdens de vastenperiode te compenseren.

3.5 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

Hello, my name is Samir and I would like to talk to you about Islam. I still remember my first religion class when the teacher of Islam told us that "Islam" is an Arabic word with several meanings. The most common meaning is submission. In other words, Islam means accepting with your heart what you cannot grasp/understand with your intellect. Therefore, faith is rather a matter of feeling, he said. He also told us that Islam means peace.

Prophet Mohammad, peace be upon him, is a very important person to Muslims, because he received a revelation from Allah and he was hence acknowledged as the trustworthy (al-amine) in the Arabic society. Muslims respect Mohammad so much that any image of him is considered disrespectful.

He was born in Mecca, a town in the western Arabian Peninsula, around 570 AD. He started receiving revelation from God at the age of 40. The religion he brought, Islam has approximately 1.6 billion followers. The spiritual capital of Islam is Mecca. Islam spread from there not only geographically, but also culturally through art, science, poetry and philosophy. In a short time, the Islamic empire stretched from the borders of China in the east to southern France (Poitiers) in the west.

The largest Muslim population is concentrated in Africa and Asia. There are also Muslims in Europe, especially Eastern European countries, such as Kosovo, Albania, Bosnia and Herzegovina. Islam is the largest world religion. Due to the large migration flows in the 1950s and 1960s, Islam, especially through Moroccans and Turks, settled in Western Europe.

Today there are 2 dominant schools of thought within Islam., Sunnism and the Shi'ism. Sunni Muslims, who make up 87 of all Muslims, follow the tradition based on the life of Islam's last prophet, Mohammed. Shi'ites believe that Mohammed himself designated Ali ibn Abu Talib (Mohammed's nephew; married to his daughter Fatima) as his successor but he was prevented from this.

The Sunni Islam has four main schools of law: the Hanafi, the Maliki, the Shafi'i and the Hanbali.

The different schools can also explain why some Muslims read the texts literally and others focus on the spirit of the words.

Islam has five main faith pillars: 1) The profession of faith (As-Shahada), 2) Prayer (As-Salat), 3) Giving alms (Az-Zakaat), 4) Fasting during Ramadan (As-Sawm), 5) Going on pilgrimage to Mecca once in life (Al-Hadj).

1) As-Shahada is the testimony that Allah is the only God and that Mohammad is His prophet. As-Shahada is considered "the key" of Islam. This is also the only sentence that a person must utter if he wants to convert to Islam.

2) A Muslim prays five times a day. As-Salaat (The prayer) is a form of meditation. For me, prayer is a means of escaping from human substance (body) to the universe full of goodness and beauty far from the worldly noise. While reciting from the Quran and bowing to Allah, I am in search of Enlightenment where I can find my peace.

3) Az-Zakaat means that rich people give some of their wealth to the less fortunate. For me Az-Zakaat means purification of the soul because, it is a way to purify the soul of the rich from avarice and greed and of the poor from jealousy towards the rich.

In short, Az-Zakaat teaches me as a Muslim to share with others so that there is a certain justice in society.

4) The ninth month of the Islamic calendar is called Ramadan and is observed by Muslims worldwide as a month of fasting (sawm), prayer, reflection and community.

I participate in fasting. This means that from sunrise to sunset I do not eat or drink. Fasting has a spiritual dimension in addition to a physical effort, especially the path to freedom. That means, I must not make my soul dependent on lusts and material things.

Fasting is, therefore, an extraordinary opportunity to find the path to freedom and liberate myself from any dependence on material things.

Furthermore, fasting helps me to think of people who are less fortunate because by fasting I partially experience the feeling of hunger.

5) Al-Hadj is the fifth pillar of Islam. This means that all Muslims who are able to do so (financially and physically) must visit Mecca, the holiest place in Islam once in their life.

I try to read from our holy book, namely the Quran, every day. For Muslims, the Qur'an is the Word of God. The archangel Djibriel revealed those words to Prophet Mohammad (peace be upon him). If I find something vague in the Qur'an, like, for example, how should I pray, I turn to the Sunnah to find an answer. The Sunnah are words and deeds of the Prophet Mohammad (peace be upon him).

A mosque is a sacred place for Muslims where, among other things, we participate in communal prayer. The first time I visited a mosque I was 8 years old. I experienced a pleasant feeling and peace. Most rituals are done communally. Praying together in the mosque or fasting during Ramadan are examples of this. This closeness made me feel good as a Muslim.

Friday is an important day for Muslims. We gather for afternoon prayers and listen to the imam's sermon. He stands on a seat or minbar and preaches about social issues from a religious perspective, like, for example, poverty, climate change, and solidarity. This gathering also strengthens the sense of belonging.

In addition to the Friday prayer, prayers during the feasts of Ramadan and sacrifice are also special. The end of Ramadan is celebrated with a banquet. In the morning, I dress myself beautifully to perform the morning prayer of the Ramadan feast together with my brothers and sisters in Islam. But before the morning prayer I offer a small contribution called "zakat elfitr" to poor people, because this is a religious obligation. Thus, everyone can celebrate that day without exception. Then I spend the whole day with my family. We exchange wishes and gifts.

The feast of sacrifice is also celebrated together. After the morning prayer, those who are able to do so sacrifice a sheep. The meat is normally distributed to people who are less fortunate.

Rituals are performed by both women and men. However, only men can become imams, that is religious guides of Muslims who lead communal prayer. A woman, however, may become a Mufti. A mufti is a spiritual religious leader who has the authority to give religious advice regarding certain issues.

Muslims celebrate many beautiful moments together, but during less beautiful moments, they also support each other. A few months ago, I had to say goodbye to my father. The imam closed his eyes and pronounced the Ashshahada (The Creed). He was then washed and wrapped in a shroud. After washing, the prayer for the dead was performed in the mosque and then we buried him.

After that, the mourning period began. The official mourning period for the relatives of the deceased is three days. Those who have not been able to send their condolences earlier will visit the family of the person who died on one of these days to do so. The mourning visit is also done to comfort and support the next of kin. Those who visit the bereaved traditionally bring food because relatives of the dead person have other concerns. There is also reading from the Quran.

Islam actually expects Muslims to be good persons. This means to live according to the Islamic principles such as for example respecting monotheism (the oneness of Allah), showing respect to others, doing justice....

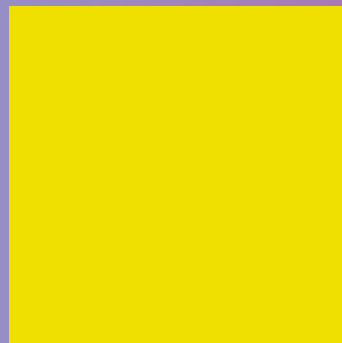
3.6 BIBLIOGRAFIE

Al-Qardawi, Youssef. 1990. *Alibadaat fi al-islam*. Almaktaba Alwahiba, Cairo.

<https://www.pexels.com/nl-nl/zoeken/mosque/>

4

ORTHODOXIE

ORTHODOXIE

4.1 ALGEMEEN

Met 260 miljoen leden vertegenwoordigt het Orthodoxe Christendom ongeveer 12% van de gehele Christelijke bevolking in de wereld. Om historische redenen bevindt het grootste deel van de Orthodoxe Christenen, namelijk 77%, zich in Europa. Er zijn ook enkele grote Orthodox Christelijke diasporagemeenschappen in Amerika en West-Europa (b.v. Duitsland). Orthodoxe Christenen worden gewoonlijk op grond van hun etnische afkomst gedefinieerd (b.v. Grieks, Russisch, Servisch, Bulgaars, enz.). Zij moeten ook van de oosterse christenen onderscheiden worden. De eersten leven hoofdzakelijk in Midden- en Oost-Europa en de laatsten in Afrika. Afgezien van de geografische ligging zijn er echter ook enkele belangrijke theologische verschillen tussen deze twee groepen, met name op het gebied van de christologie (de persoon van Jezus en zijn goddelijke en menselijke naturen).

Nuttige cijfers en feiten betreffende het orthodoxe christendom worden door het Pew Research Center op hun webpagina gegeven.¹

---

¹ a) "Orthodox Christianity in the 21st Century," Pew Research Center's Religion & Public Life Project, November 8, 2017, <https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianity-in-the-21st-century/>,

b) "Orthodox Christianity's Geographic Center Remains in Central and Eastern Europe," Pew Research Center's Religion & Public Life Project, November 8, 2017, <https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianitys-geographic-center-remains-in-central-and-eastern-europe/>.

4.2 STRUCTUUR VAN HET ONDERWIJS

4.2.1 INLEIDING TOT HET ONDERWERP (5-6 MIN.)

- Als uitgangspunt kan de leerkracht de leerlingen vragen naar figuur 6.1 in het leerlingenboek te kijken en hen te vragen of dit soort gebouw hen bekend voorkomt.
- De leraar vraagt de leerlingen dan vijf dingen op te schrijven die hen te binnen schieten over het orthodoxe christendom. Vervolgens maakt hij een mindmap op het bord en schrijft hun ideeën op.
- Of hij vraagt hen drie vragen te noteren die ze zouden willen stellen over Orthodoxie.

4.2.2 HET BEKIJKEN VAN DE VIDEO (CA. 10 MIN.)

De klas bekijkt de video van Eleni's beschrijving van het orthodoxe christendom en wordt gevraagd de meerkeuzevragen te beantwoorden.

4.2.3 OEFENING 1 (5 MIN.)

1. Het woord "orthodox" betekent
  - a) het juiste geloof
  - b) de conservatieve
  - c) de ouderwetse
2. Waarom zijn iconen zo belangrijk voor Orthodoxe Christenen?
  - a) Ze vertellen op een eenvoudige manier verhalen over geloof
  - b) Zij zijn het heilige boek van de Orthodoxe Kerk
  - c) Ze zijn door heilige mannen van de Bijbel gemaakt
3. De heilige dag van de Orthodoxe Christenen is
  - a) Zaterdag
  - b) Zondag
  - c) Vrijdag
4. Het belangrijkste feest voor de Orthodoxe Kerk is
  - a) Kerstmis
  - b) een vast feest in het voorjaar
  - c) Pasen

5. In de orthodoxe Goddelijke Liturgie de deelnemers
- a) ontvangen zowel het geconsecreerde brood als de wijn
  - b) ontvangen alleen het geconsecreerde brood
  - c) drinken wijn uit een beker
6. Tijdens de doop in de Orthodoxe Kerk
- a) wordt water op het hoofd van het kind besprenkeld
  - b) wordt op het hoofd van het kind een kroon geplaatst
  - c) is het kind dompel je drie keer onder in een lettertype vol water
7. Welk getal is belangrijk in de Orthodoxe Kerk?
- a) twee
  - b) drie
  - c) veertig
8. In de Orthodoxe Kerk
- a) nemen vrouwen niet deel aan gemeenschappelijke aanbidding
  - b) helpen vrouwen in de kerk, maar kunnen ze geen religieuze leiders zijn
  - c) kunnen vrouwen priester worden zoals mannen
9. Eleni zegt dat leven volgens het orthodoxe geloof betekent
- a) alleen voor andere orthodoxe christenen te zorgen
  - b) een afgezonderd leven in het gezin leiden
  - c) solidair te zijn met andere mensen en alle schepselen

Antwoorden: 1a. 2a. 3b. 4c. 5a. 6c. 7b. 8b. 9c.

4.2.4 BESPREKEN VAN TYPISCHE KENMERKEN VAN ORTHODOXE AANBIDDING (15-20 MIN.)

Het is moeilijk om orthodoxe christenen te herkennen aan hun uiterlijk of kleding. Ze bidden gewoonlijk niet in het openbaar, hoewel ze in hoofdzakelijk Orthodoxe landen soms zichzelf kruisen wanneer ze een kerkgebouw passeren. Hun gebedshuizen zijn echter gemakkelijk te herkennen (als er nog wat tijd over is in de les, kan oefening 1 van extra oefeningen een nuttige inleiding op een orthodoxe kerk zijn).

Iconen (10-15 min.)

Iconen zijn ook een zeer belangrijk onderdeel van de Orthodoxe Kerken, maar ook van de dagelijkse godsdienstige praktijk en aanbidding. De meeste Orthodox-christelijke huizen hebben een of meer iconen of een speciale gebedshoek vol iconen. Het Pew Research Center geeft enkele nuttige feiten over iconen in de orthodoxe praktijk (zie fig. 1).

De leerkracht kan enkele feiten uit deze figuur gebruiken en vervolgens de klas vragen de tekst van oefening 2 te lezen. De leerkracht kan de icoon van de Theotokos Glykofilousa (zie onder middelen hieronder), op de muur projecteren terwijl de leerlingen 5 minuten de tekst kunnen lezen. Dan kunnen ze er ongeveer 6-10 minuten over praten. Dan kunnen ze het ongeveer 6-10 minuten bespreken.

Oefening 2: Laten we het over iconen hebben

Iconen nemen een centrale plaats in het orthodoxe leven en de orthodoxe spiritualiteit in. Orthodoxe iconen hebben een diepe symbolische betekenis. Zelfs de gebruikte kleuren staan voor bepaalde ideeën.

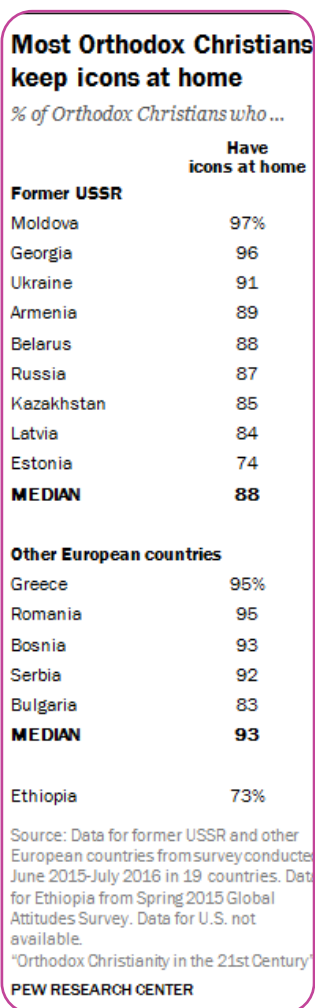
Lees de volgende uitleg en kies de kleur die jou het beste lijkt. Leg uit waarom:

Goud: het is de kleur die de goddelijke wereld symboliseert. Het wordt gewoonlijk gevonden als achtergrond in verschillende iconen, in aureolen en op de kleren van Jezus Christus.

Blauw: Het staat voor het Koninkrijk van God, de hemel, oneindigheid of eeuwigheid. Het wordt gewoonlijk gevonden als achtergrond op verschillende iconen en als kleur van de gewaden van de Moeder van Jezus.

Groen: Het is de kleur van vernieuwing, hoop, jeugd en natuur. Het wordt gewoonlijk aangetroffen op iconen die de geboorte van Jezus of de aankondiging van zijn geboorte door de engel aan zijn moeder afbeelden

Wit: Het staat voor zuiverheid en goddelijkheid. Dit is de kleur van de kleding van de engelen en Jezus als het doel is zijn goddelijke natuur te benadrukken als de Zoon van God.

Figuur 4.1
Iconen bij Orthodox
Huizen
https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianity-in-the-21st-century/pf_11-08-17_ortho-doxy-00-03/

Zwart: Het kan ofwel de kleur van de dood of het kwaad zijn, maar het wordt ook gebruikt voor de kleding van de asceten en monniken om aan te geven dat ze zich van alle wereldse genoegens onthouden.

Bruin: De kleur van de aarde, een symbool van sterfelijkheid en ascetisch leven.

Purperrood: De kleur van koningschap en glorie. Het wordt gebruikt voor de gewaden van Jezus Christus en zijn Moeder.

Kijk nu naar de volgende icoon van Jezus' Moeder en Jezus als een jong kind en probeer de boodschap van de gebruikte kleuren te verklaren.

Figuur 4.2.
De Theotokos in de
gestalte van Glykofilousa
(die haar kind, Jezus,
kust), 15th c. Musée
d'art et d'histoire de
Genève: "Creta o venezia,
madona glykofilousa,
1457.JPG", [https://
commons.wikimedia.
org/wiki/File:Creta_o_
venezia_madonna_
glykofilousa_1457.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creta_o_venezia_madonna_glykofilousa_1457.JPG)

De kleuren die de leerlingen kunnen identificeren zijn: goud als teken van goddelijkheid op de achtergrond van de icoon en de kleding van Jezus en Maria; Maria's gewaden in purperrood, een teken van haar koningschap als Moeder van God; het blauwe binnenkleed van Maria als teken van eeuwigheid, omdat zij opnieuw de Moeder van de eeuwige God is.

Rituelen: Doop (8 min.)

De orthodoxe rituelen zijn ook heel anders dan die van de andere christelijke denominaties en religies. De klas wordt verzocht een door Eleni geschreven passage te lezen waarin de doop van haar jonge zusje wordt beschreven en de leemten met de gegeven woorden op te vullen. De klas kan ook de woordenlijst raadplegen voor eventuele onbekende woorden.

Oefening 3: Doopritueel

Je hebt Eleni's volledige beschrijving van het ritueel van de doop gelezen/bekeken. Probeer de gaten in te vullen met een van de onderstaande woorden. Elk woord kan slechts eenmaal worden gebruikt.

Geloof, zalving, kaars, kruis, knippen, olie, kruisen, leven, herboren

Vandaag is een gelukkige dag in mijn familie. Mijn jonge zus gaat gedoopt worden. Ze zal een volwaardig lid van de Orthodoxe Kerk worden. Tijdens de ceremonie zal ze haar christelijke naam krijgen, ze zal in witte nieuwe kleden gekleed worden en een **kruis** dragen, alle symbolen van haar nieuwe **leven** als christen. Hoewel in de oudheid mensen als volwassenen gedoopt werden, worden tegenwoordig in de Orthodoxe Kerk kinderen gewoonlijk in de eerste maanden van hun leven gedoopt. Peetouders zijn meestal vrienden van het gezin of familieleden. Zij zullen haar geestelijke ouders zijn en verantwoordelijk zijn voor haar opgroeiende naar aanleiding van de leringen van de Orthodoxe Kerk.

In het eerste deel van de ceremonie, zal de priester de naam van mijn zus aankondigen en iedereen zal blij zijn. Hij zal dan haar peettante vragen het Symbool van het **Geloof** voor te dragen namens mijn zus, die natuurlijk nog te jong is om het zelf te lezen.

Dan zal de priester zowel mijn zus als haar peettante voor de doopvont leiden en met de hulp van de peettante zal hij mijn zus met gezegende **olie** zalven, een symbool van zegen en nieuwe schepping. Hij zal haar drie keer in het water van de doopvont in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest onderdompelen. Nou, niet alle baby's vinden het erg amusant en veel van hen huilen als ze in water ondergedompeld worden. Het is echter een moment van vreugde. Mijn leraar legde ons uit dat dit een symbool van sterven en **herboren** worden in een nieuw leven is, naar het voorbeeld van Jezus Christus die stierf en opstond uit de dood. Onmiddellijk na het uit de doopvont komen, vindt de chrismatie plaats. Het is de **zalving** van het lichaam van het kind met gezegende olie. Hierdoor zal mijn zus een kind van

God worden die de Heilige Geest van God heeft ontvangen. De priester zal een paar haren van haar hoofd **knippen** die een klein geschenk symboliseert dat mijn zus tijdens de ceremonie aanbiedt. Ze zal in nieuwe kleren gekleed worden en ze zal een kruis dragen, een belangrijk symbool van geloof voor alle Christenen. Het laat zien dat mijn zuster voortaan in haar eigen leven het voorbeeld van Jezus Christus zal moeten volgen. De peettante zal mijn zusje dragen en een brandende **kaars** vasthouden die de eerste stappen van mijn zus in haar nieuwe leven als christen symboliseert. Tenslotte zal de priester een korte passage uit het heilige boek van het Evangelie lezen. Hij zal haar hoofd er mee aanraken en haar zegenen. De mensen tonen hun grote eerbied voor dit boek door het te kussen en zich te **kruisen**, een typisch gebaar van de Orthodoxen. Als lid van de Kerk zal mijn zus aan de sacramenten van de Kerk deelnemen. Het is geen verrassing dat dit een belangrijke dag in onze familie is. Na de ceremonie zullen we het samen met vrienden met eten, snoep en muziek vieren en mijn gelukkige zusje zal een heleboel geschenken krijgen!

4.2.5 BESPREKING VAN TYPISCHE ASPECTEN VAN HET ORTHODOX- CHRISTELIJKE LEVEN

Traditie speelt een belangrijke rol in de orthodoxe theologie, spiritualiteit en het dagelijks leven. Onder de Orthodoxen is er momenteel een discussie gaande over de aard van deze traditie en of zij een tijdelijke of eeuwige autoriteit is. Met andere woorden, de belangrijkste vraag is of de traditie een soort anker is dat de Orthodoxe Kerk aan haar verleden en geschiedenis bindt, maar op de een of andere manier niet veel ruimte voor innovatie laat of dat deze als springplank kan worden gebruikt voor een moedige sprong in de toekomst. De klas wordt uitgenodigd over de voor- en nadelen van de traditie na te denken als een religieuze autoriteit die bepaalde houdingen en gedragingen voorschrijft. De klas kan het laatste deel van de les gebruiken om over tradities te discussiëren.

Oefening 4: Dat is traditie

Traditie als de opgebouwde ervaring en kennis van de Orthodoxe Christelijke Kerk speelt ook vandaag nog een belangrijke rol in het leven van Orthodoxe Christenen. Vaak wordt echter de vraag gesteld of en in welke mate de traditie het leven van hedendaagse orthodoxe christenen kan of moet vormgeven.

Bespreek, na Eleni's presentatie te hebben bekeken, de volgende vragen in groepjes van twee:

- (1) Denk aan praktijken en gewoonten die in uw familie of uw samenleving als traditioneel worden beschouwd en bespreek ze.
- (2) Welke rol denkt u dat traditie speelt in het leven van Orthodoxe Christenen?

(3) Bespreek de voor- en nadelen van de traditie als een autoriteit die het leven van de leden van een religieuze groep regelt (het ene lid van de groep kan de positieve aspecten en het andere de negatieve presenteren).

Een andere mogelijkheid is dat de klas over de twee verzen uit de hymne van Goede Vrijdag (oefening 5) nadenkt en ze met hedendaagse onderwerpen zoals vervreemding, vluchtelingen, gemarginaliseerde mensen in verband brengt. De belangrijkste vraag waarover nagedacht moet worden is hoe aanbidding het wereldbeeld van orthodoxe christenen beïnvloedt en ethische normen verschaft.

Oefening 5: Leven volgens geloof

Eleni Eleni besloot haar brief met de opmerking dat “ Orthodox zijn betekent niet alleen het juiste geloof aanhangen, maar ook naar dit geloof leven”. Dit wordt vaak op allerlei manieren in teksten van de orthodoxe aanbidding herhaald. Bovendien wordt daarin vaak benadrukt dat een ware uiting van liefde jegens God liefde jegens mensen in nood is. Vaak wordt gebruikt Jezus Christus als het prototype van alle mensen die ten onrechte worden vervolgd en lijden.

Lees de volgende verzen van een hymne die op Goede Vrijdag (de vrijdag voor Paaszondag) gezongen wordt. Jozef van Arimathea, een van Jezus’ volgelingen, betreurt zijn dood en vraagt de Romeinen om zijn lichaam om het te begraven.

“Geef mij deze Vreemdeling, die vanaf zijn kindertijd als een vreemdeling, een bijwoner, in de wereld geweest is.

.....

Geef mij deze Vreemdeling, opdat ik Hem in een graf kan verbergen, want als vreemdeling heeft Hij geen plaats om zijn hoofd te leggen.”

Welke verbanden zou je met de huidige situaties en uitdagingen kunnen leggen?

Ter voorbereiding van deze oefening zou de leerkracht het volgende stukje uit een preek van Epiphanius van Salamis (4e eeuw) kunnen voorlezen, dat de inspiratie voor de hymne schijnt te zijn geweest. Het is een fictieve reconstructie van de toespraak van Jozef van Arimathea, een volgeling van Jezus Christus, die naar de Romeinse gouverneur, Pilatus, kwam om het lichaam van Jezus te vragen om het behoorlijk te begraven:

“O rechter, ik ben gekomen om van u een kleinigheid te maken van Hem

die door u werd veroordeeld, Jezus van Nazareth, Jezus de arme, Jezus de dakloze, Jezus de gekruisigde, de gebondene, de onbeschutte, de Vreemdeling, die in een vreemd land onbekend is, Jezus de verachtelijke, die voor allen opgehangen werd [aan het kruis].”

“Geef me deze Vreemdeling, voor welke winst voor u is het lichaam van deze vreemdeling? Geef mij deze Vreemdeling, want van verre is Hij hierheen gekomen om een vreemdeling te redden, naar een duistere streek is Hij afgedaald om een vreemdeling op te trekken. Geef mij deze Vreemdeling, want Hij alleen is een vreemdeling. Geef mij deze Vreemdeling, wiens land we, de vreemdelingen, niet kennen. Geef mij deze Vreemdeling, die in een vreemd land een vreemd leven en bestaan leidde. Geef me deze vreemdeling, diens generatie en geaardheid we, de vreemdelingen, niet kennen. Geef mij deze vreemdeling, die geen plaats had om zijn hoofd te leggen. Geef mij deze Vreemdeling, Die geen plaats had om Zijn hoofd te leggen. Geef mij deze Vreemdeling, Die als een dakloze vreemdeling in een vreemd land in een kribbe geboren werd. Geef mij deze Vreemdeling, Die uit de kribbe als een vreemdeling voor Herodes gevlucht is. Geef mij deze Vreemdeling, Die van Zijn doeken af een vreemdeling in Egypte was, Die geen stad, geen dorp geen woonplaats, geen bloedverwantschap heeft, want deze Vreemdeling wordt in vreemde landen bij Zijn Moeder gevonden.

Geef mij, o vorst, deze naakte man aan het kruis, opdat ik Hem bedek, die de naaktheid van mijn natuur bedekt. Geef mij Hem, Die tegelijk een dode en God is, opdat ik Hem, Die mijn ongerechtigheden verborgen heeft, moge omhullen. Geef mij, o vorst, deze dode, die mijn zonde in de Jordaan begraven heeft. Ik smeeek U voor een dode, Die van allen onrecht leed, Die door een vriend verkocht werd, Die door een discipel verraden werd, Die door broederen vervolgd werd, Die door een slaaf geslagen werd.

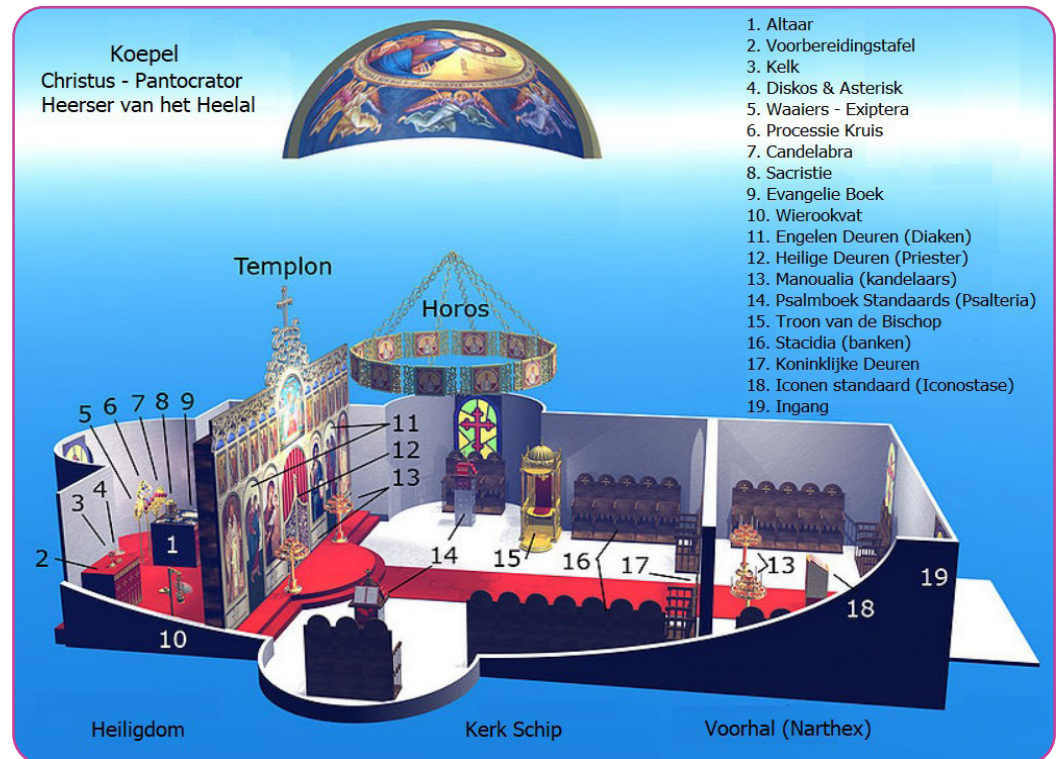
Voor een dode heb ik voorbede gedaan, die veroordeeld werd door hen die Hij uit de slavernij bevrijdde, die door hen azijn te drinken kreeg, die door hen die Hij genas verwond werd, die door zijn eigen discipelen verlaten werd, die van zijn eigen moeder beroofd werd. O vorst, voor een dode smeeek ik die dakloze, die aan het kruis hing, want Hij heeft geen vader in Zijn nabijheid op aarde, geen vriend, geen leerling, geen verwant, geen begrafenisondernemer. Neen, Hij is alleen, de Eniggeborene van de Enige, God in de wereld, en niemand anders dan Hij.”

(Epiphanius van Salamis, Homilie over de begrafenis van de Heer Jezus Christus, 11-14)

4.3 EXTRA OEFENINGEN

4.3.1 OEFENING: DE ONDERDELEN VAN EEN ORTHODOXE KERK

Lees de volgende beschrijving van een typische orthodoxe kerk en vergelijk die met de afbeelding van het interieur. Vul in de tekst de nummers in van de op de afbeelding genoteerde onderdelen die met de gegeven beschrijving overeenkomen. Niet alle nummers zullen gebruikt worden.

Figuur 4.3
Het interieur van een
typische orthodoxe kerk
Bron: [https://
byzantijnsekapelutrecht.
nl/byzantijs-erfgoed/
het-kerkgebouw](https://byzantijnsekapelutrecht.nl/byzantijs-erfgoed/het-kerkgebouw)

Een typische orthodoxe kerk is verdeeld in drie afzonderlijke delen: de ingang (narthex), de eigenlijke kerk (schip), en het heiligdom (altaar), en is gewoonlijk met het heiligdom naar het oosten gericht gebouwd.

De narthex verbindt de kerk met de buitenwereld. De mensen die de kerk binnengaan steken gewoonlijk kaarsen aan in de kaarsenhouders, de manoualia (13) en betonen eerbied aan de icoon die op de iconen standaard staat (18). Orthodoxe christenen steken kaarsen aan als een daad van gebed en ter herinnering aan de woorden van Jezus Christus, die zei: "Ik ben het licht der wereld". In de oudheid was het narthex de plaats voor de catechumenen, van die mensen namelijk, die christen wilden worden en onderricht over het christelijk geloof kregen voordat zij gedoopt werden. In traditionele orthodoxe kerken kunnen de mensen de eigenlijke kerk door de Koninklijke Deuren (17) betreden.

Het kerkship is het belangrijkste en dus ook het grootste gedeelte van de orthodoxe kerk. Het woord komt waarschijnlijk van het Latijnse woord "navis", dat het schip betekent. De Kerk is een schip dat met de leden van

de gemeente in de stormachtige zee van deze wereld vaart. De kapitein van dit schip is Jezus Christus, die in de Orthodoxe Kerk door de plaatselijke bisschop vertegenwoordigd wordt. Daarom staat zijn troon (15) aan één kant van de muur. Zelfs wanneer de bisschop afwezig is, herinnert zijn troon de leden van de kerk aan zijn geestelijk leidende rol. Langs de muren en in het midden van het schip staan kerkbanken, waar de mensen tijdens de godsdienst kunnen zitten. In sommige orthodoxe tradities zijn er echter alleen stacidia (16), hooggeplaatste stoelen of banken langs de wanden van het kerkschip. De muren en het plafond zijn met iconen van heilige vrouwen en mannen (heiligen) en met verhalen uit hun leven of uit de Heilige Schrift bedekt. Orthodoxe christenen vereren geen iconen. Zij kussen ze en kruisen zich als zij ze naderen om hun genegenheid en respect voor de afgebeelde personen te tonen. Heiligen, en de meest prominente onder hen de Moeder van Jezus Christus, de Theotokos, worden als voorbeelden beschouwd die de orthodoxe christenen moeten volgen. Dicht bij het heiligdom zijn er twee stands voor het koor (14). De hymnen van de orthodoxe aanbidding worden afwisselend gezongen, waardoor men eraan herinnerd wordt dat de aanbidding een dialoog en geen passieve deelname is.

Boven het kerkschip in de koepel bevindt zich de icoon van Jezus Christus als de Heerser van het Universum (de Pantokrator). De koepel symboliseert de goddelijke wereld, terwijl de rest van de kerk de geschapen wereld en de aarde voorstelt. De opbouw van de kerk wil dus aantonen dat zowel de geestelijke als de materiële wereld elkaar in de kerk ontmoeten, en dat zij die er binnengaan om te aanbidden, deze ontmoeting beleven. Aan de koepel hangt gewoonlijk een enorme kroonluchter, Horos of Polyeleos genaamd.

Een hoog scherm scheidt de eigenlijke kerk van het heiligdom. Het wordt iconostasis of templon genoemd. Oude kerken hadden deze muur niet. Hij werd rond de 14e eeuw ingevoerd. Op dit scherm staan grote iconen van Jezus Christus, Theotokos of verschillende heiligen. Het scheidt niet alleen het heiligste deel van de kerk van de rest van het gebouw, maar verbindt ze tegelijkertijd door middel van de iconen, die materiële elementen (hout, kleuren) gebruiken, om het geestelijke en heilige uit te beelden. Drie deuren geven toegang tot het heiligdom: de middelste heet de Heilige Poort (12) en wordt alleen door de priester gebruikt, en de linker de Diakenpoort, die alleen door diakens en hulppersoneel gebruikt wordt.

Het altaar (1) staat in het midden van het heiligdom. Het is de heiligste plaats in de kerk. Daarop worden een exemplaar van het Evangelieboek (9) en enkele liturgische vaten geplaatst. Aan de linkerkant (noordkant) van het heiligdom staat de Voorbereidingstafel (2), waar de gaven die in de Eucharistie gebracht worden, bereid worden.

4.3.2 OEFENING: SINT PAULUS EN DE ETHIEK VAN DE LIEFDE

Niet alleen de teksten van de aanbidding en de kerkvaders, maar ook die van de Schrift geven bepaalde ethische richtlijnen voor het gedrag van de christenen. De volgende tekst uit de brief van de heilige Paulus aan de christenen van Rome is een goed voorbeeld.

Romans 12:9-10.13-21

Vul de gaten van de tekst op met de ontbrekende woorden die erbij staan.

vrede, juist, Bestrijd, trots, zegen, vriend, kwaad, nood

Liefde moet oprecht zijn. Haat wat (1) **kwaad** is; houdt u vast aan wat goed is. Weest elkander in liefde toegewijd. Eert elkander boven uzelf. Deel met het volk van de Heer dat in (2) **nood** verkeert. Verwelkom anderen in uw huizen. (3) **Zegen** hen die u kwetsen. Zegen hen, en vervloek hen niet. Wees blijde met hen die blijde zijn. Weest bedroefd met hen die bedroefd zijn. Komt met elkander overeen. Wees niet (4) **trots**. Wees bereid om een (5) **vriend** te zijn van mensen die niet als belangrijk worden beschouwd. Denk niet dat u beter dan anderen bent. Vergeld geen kwaad met kwaad. Pas op dat u doet wat iedereen denkt dat (6) **juist** is. Leef, indien mogelijk, in (7) **vrede** met iedereen. Doe dat zo veel als u kunt. Mijn lieve vrienden, probeer niet om wraak te nemen. Laat ruimte voor God om Zijn toorn te tonen. Er staat geschreven: "Ik ben de God die de mensen oordeelt. Ik zal hen vergelden," zegt de Here. Doe juist het tegenovergestelde. Laat het kwaad u niet overwinnen. (8) **Bestrijd** het kwade door het goede te doen.

4.4 WORDENLIJST

Aalmoezen geven

Het aanbieden van materiële hulp als gift aan mensen in nood.

Zalving

Het aanbrengen van heilige olie in een religieuze ceremonie.

Ascete

Een persoon die om religieuze redenen een leven van zelfverloochening en soberheid leidt.

Bisschop

De hoogste geestelijke leider van de Orthodox Christelijke gemeenschappen in een bepaald geografisch gebied dat gewoonlijk “bisdom” genoemd wordt.

Gemeente / gemeenschap

Een groep mensen die bijeenkomt voor religieuze aanbidding.

geconsacreerd

Maak of verklaar iets heilig (heilig).

Diaken

Van het Griekse woord “diakonos” (helper). Een lid van de lagere rang van christelijke bedienaren (de andere twee zijn priester en bisschop).

Goddelijke Liturgie

De belangrijkste aanbidding in de Orthodoxe Kerk waarbij de eucharistie gevierd wordt.

Eucharistie

Een ceremonie waarin het brood en de wijn geconsacreerd worden. Ze worden geconsumeerd door de deelnemers aan het evenement die gedoopt zijn. Eucharistie komt van het Griekse woord “eucharistia”, dat “dankzegging” betekent. Orthodoxe Christenen geloven dat de wijn en het brood mystiek het Bloed en het Lichaam van Jezus Christus zijn.

Peetouders

Die personen die een kind voorstellen om gedoopt te worden. Zij nemen de verantwoordelijkheid om als hun geestelijke ouders op te treden en voor hun religieuze educatie te zorgen. Het zijn meestal familieleden of vrienden van de familie.

Aureool

Een gouden kroon rond het gezicht van een heilige of Jezus Christus. Het duidt op heiligheid en goddelijke glorie.

Iconostase

Een hoog scherm bedekt met iconen dat het heiligdom van de rest van de kerk scheidt.

Monnik

Een lid van een religieuze gemeenschap van mannen die een teruggetrokken leven van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid leiden. Het vrouwelijke equivalent is een non.

Nieuwe Testament

Het tweede deel van de Christelijke Bijbel. Het bevat de verhalen van Jezus Christus, zijn discipelen en de leringen die uit Jezus' leven en prediking voortkomen.

Oude Testament

Het eerste deel van de Christelijke Bijbel. Het bevat de geschiedenis, de leer, de profetieën en de rituelen van het oude Israël.

Parochie

Een kleine gemeenschap van christenen die een eigen aanbidding huis (kerk) en een priester als hoofd heeft.

Patriarch

Een vooraanstaande bisschop onder alle andere bisschoppen die ook de geestelijke vader van een Orthodoxe Kerk is.

sacrament

Een religieuze ceremonie die goddelijke genade verleent.

Heiligdom

Het heiligste deel van de kerk.

Theotokos

Een naam van Maria, de moeder van Jezus. De naam komt van de Griekse woorden "Theos" (God) en "tikto" (baren) en verwijst naar het christelijke geloof dat Jezus niet alleen een mens was, maar ook de Zoon van God.

Foto: Annie Spratt | Unsplash

4.5 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

Hallo, mijn naam is Eleni en ik ben een orthodoxe christen. Ik wil graag met u praten over mijn religie. De naam "orthodox" komt van twee Griekse woorden, namelijk "orthos" wat "juist" betekent en "doxa" dat "geloof of denken" betekent. Orthodox betekent daarom juist geloof of denken.

Net als andere christenen geloven wij dat God een Heilige Drie-eenheid is, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Deze Drie-eenheid van drie onderscheiden personen is tegelijkertijd slechts Eén God. Het ware mysterie van onze God werd geopenbaard door Jezus Christus, die de Zoon is die mens werd. Hij woonde in Palestina in de eerste eeuw van de christelijke jaartelling, hij onderwees en verrichtte wonderen, maar daarna werd hij vervolgd en stierf aan het kruis voor onze zonden. Als God stond hij echter uit de dood op. Zijn dood en opstanding openbaarden Gods liefde voor zijn wereld en was het begin van de christelijke kerk.

Iconen, namelijk schilderijen van heilige vrouwen en mannen, verhalen uit hun leven en ons heilige boek, de Bijbel, worden in de orthodoxe kerk gerespecteerd en spelen een belangrijke rol in onze traditie. Ze bedekken de muren van onze kerken of zijn geschilderd op stukken hout. Mijn familie heeft thuis twee van zulke iconen die al vele generaties in ons bezit zijn. Ze worden in de kleine iconenhoek geplaatst die in mijn familie huis voor gebed wordt gebruikt.

Ons heilige boek is de Bijbel of de Heilige Schrift. Het bestaat uit twee delen, het Oude en het Nieuwe Testament. Passages daaruit en vooral uit het Nieuwe Testament worden in onze eredienst voorgelezen. In de Grieks-orthodoxe Kerk worden ze gewoonlijk in het Oudgrieks gelezen, wat het soms moeilijk maakt ze te begrijpen.

Een van de belangrijkste symbolen in ons geloof is het kruis, dat ons herinnert aan het offer van Jezus Christus en aan Gods liefde. Wij dragen het meestal om onze hals. We maken het teken van het Kruis over onszelf, vooral tijdens de eredienst of als we bidden.

Orthodoxe christenen bidden gewoonlijk aan het begin en aan het einde van de dag. Een van onze favoriete gebeden is het Gebed van de Heer, een kort gebed dat Jezus Christus aan zijn discipelen leerde en dat sindsdien in onze erediensten, maar ook tijdens het gebed thuis wordt gereciteerd.

De Orthodoxe Kerk kent vele feesten die het hele jaar door worden gevierd. Sommige feesten hebben vaste dagen in het jaar en andere, die elk jaar op een andere datum gevierd worden, worden verplaatsbare feesten genoemd. In de periode voor de grote feesten wordt gewoonlijk gevast, wat betekent dat men bepaalde soorten voedsel niet eet, zoals melk en vleesproducten. Er zijn ook twee

vaste vastendagen in de week, woensdag en vrijdag, wanneer we Jezus' dood aan het kruis gedenken. Een van de belangrijkste vaste feesten in de winter is Kerstmis, wanneer we de geboorte van Jezus vieren. Het grootste feest is echter Pasen (of Pascha), een verplaatsbaar feest in het voorjaar, ter viering van de dood en verrijzenis van Jezus Christus. Het is een van de meest vreugdevolle feesten in onze traditie. Door een ander rekensysteem vieren wij Pasen op een andere dag dan andere christelijke tradities. Er is een voorbereidende Goede Week en om middernacht na zaterdag vieren we dat Jezus uit de dood is opgestaan. Paaszondag is een dag van grote vreugde en familietijd. Samen eten we gebarsten, roodgeverfde eieren en begroeten we elkaar met de zin "Christus is verrezen".

Zondag is de heiligste dag van de week. Het is de dag waarop we naar de kerk gaan om deel aan de Goddelijke Liturgie, een speciale eredienst te nemen. In de liturgie vieren wij de Eucharistie, die ons herinnert aan het laatste avondmaal van Jezus Christus met zijn vrienden en discipelen, aan zijn dood en verrijzenis. De gaven van brood en wijn worden aangeboden en ingewijd. We geloven dat ze geestelijk veranderd worden in het Lichaam en Bloed van Christus. Aan het einde van de Liturgie nodigt de priester de leden van de congregatie uit deze te ontvangen. Door de consumptie ervan geloven we dat we in gemeenschap blijven met Jezus Christus, maar ook met de rest van de gemeenschap. Aan het einde van de Liturgie worden ook kleine stukjes brood aan alle deelnemers aangeboden, een herinnering aan de gemeenschappelijke maaltijden die de oude christenen hielden wanneer zij samenkwamen.

Onze parochiekerk is zeer belangrijk voor ons gezinsleven, niet alleen vanwege de viering van de grote feesten en de Goddelijke Liturgie, maar ook omdat enkele van de belangrijkste gebeurtenissen van ons gezinsleven daar plaatsvinden.

Vandaag, bijvoorbeeld, zal mijn jonge zus zich laten dopen en een volwaardig lid van de orthodoxe kerk worden. Tijdens de ceremonie zal ze haar christelijke naam krijgen, ze zal in witte nieuwe kleren gekleed worden en een kruis dragen. Hoewel in de oudheid mensen als volwassenen werden gedoopt, worden kinderen tegenwoordig in de Orthodoxe Kerk meestal in de eerste maanden van hun leven gedoopt. De doop wordt verricht door de priester. De peetouders van mijn zuster, die binnenkort gedoopt zal worden, zullen er zijn om te helpen. Zij zullen haar spirituele ouders zijn en verantwoordelijk voor haar opgroeien volgens de leringen van de orthodoxe kerk. Mijn zus zal Sophia heten, naar een van mijn grootmoeders. Tijdens de ceremonie zal de priester mijn zus drie keer onderdompelen in het water van de doopvont in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Dit is een

symbool van sterven en herboren worden in een nieuw leven naar het voorbeeld van Jezus Christus die stierf en opstond uit de dood. Geen wonder dat dit een belangrijke dag in ons gezin is. Na de ceremonie zullen we het vieren met een groot diner en muziek en mijn gelukkige zusje zal een heleboel cadeautjes krijgen!

Vrouwen nemen deel aan alle aanbiddingsevenementen in onze kerk en doen vrijwilligerswerk in het maatschappelijk werk van onze parochie door maaltijden te bereiden voor de armen of door gezinnen in nood te bezoeken. Hoewel wij als gelijkwaardige leden van de gemeenschap worden beschouwd, is het ons niet toegestaan priester te worden of een andere openbare rol in het leven van de gemeenschap te vervullen. Het is jammer, maar zoals vaak wordt gezegd is dit een kwestie van traditie en geschiedenis.

Als leden van een geloofsgemeenschap, maar ook van de samenleving, wordt van ons verwacht dat we leven volgens ons geloof en ook handelen op een wijze die dit geloof weerspiegelt. Het liefhebben van God en onze naaste (of christen of niet-christen) is het hoogste bevel en naast onze regelmatige eredienst en deelname aan de eucharistie, moeten we onze liefde en solidariteit aan andere mensen, maar ook ons respect voor de rest van Gods schepping tonen. Aalmoezen geven en ook een leven van nederigheid en zorgvuldig en eerbiedig gebruik van goederen zijn enkele van de belangrijkste praktische aspecten van het orthodoxe leven. Zoals de priester in onze kerk gewoonlijk in zijn preek zegt, betekent orthodox zijn niet alleen het juiste geloof aanhangen, maar ook naar dit geloof leven.

4.6 BRONNENLIJST

4.6.1 Feiten over het orthodoxe christendom

Pew Research Center (Rapport 2017: Orthodox christendom in de 21e eeuw), <https://www.pewforum.org/2017/11/08/orthodox-christianity-in-the-21st-century/>

Een beknopte inleiding tot het orthodoxe christendom - website van het Grieks Orthodox Aartsbisdom van Amerika, <https://www.goarch.org/introduction>

Waarom zijn er zoveel verschillende orthodoxe kerken? <https://www.youtube.com/watch?v=AWLIHnyhfZY>

4.6.2 Orthodoxe Kerkgebouwen

Foto's van de beroemdste hedendaagse orthodoxe kerkgebouwen op Wikipedia galerij: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=List_of_largest_Eastern_Orthodox_church_buildings&oldid=962540027.

Op Wikipedia een nuttig artikel over Orthodox Christelijke architectuur: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=List_of_largest_Eastern_Orthodox_church_buildings&oldid=962540027

Uitleg van het interieur van een Orthodox Christelijke kerk: <https://www.goarch.org/-/house-of-god-inside-an-orthodox-church>

4.6.3 Orthodox Church rituals

Een Orthodox Christelijk doopsel: <https://www.youtube.com/watch?v=-U1ippYXJDU>

Een traditionele Grieks orthodoxe bruiloft: <https://www.youtube.com/watch?v=gi33e17WCGU>

Een beknopte uitleg van de orthodox-christelijke sacramenten/rituelen: <https://www.goarch.org/-/the-sacraments>

De Eucharistieviering: <https://www.goarch.org/-/the-holy-eucharist>

4.6.4 Orthodox symbols and books

Iconen en hun betekenis, de betekenis van het kruis: <https://www.youtube.com/watch?v=derjqczKV5E>

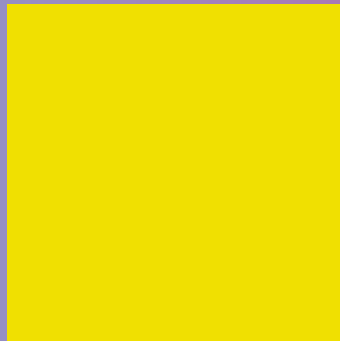
De icoon van Theotokos Glykofilousa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Creta_o_venezia,_madonna_glykophilousa,_1457.JPG

De betekenis van de iconen: <http://www.domnasion.com/icon-s-meaning.html>

De Bijbelboeken in de Orthodoxe Kerk: Oude Testament (<https://www.ocf.net/the-old-testament-canon/>) en het Nieuwe Testament (<https://www.ocf.net/the-new-testament-canon/>)

5

PROTESTANTISME

PROTESTANTISME

5.1 INLEIDING

Het protestantisme is de op één na grootste christelijke traditie met tussen de 800 miljoen en 1 miljard aanhangers. Het is echter geen uniforme traditie: het bestaat uit veel verschillende bewegingen, organisaties en kerken. Het protestantisme begon als een beweging in de 16e eeuw die de westerse kerk wilde hervormen. Dit 'protest' leidde uiteindelijk tot een breuk met de 'rooms-katholieke' kerk. Het protestantisme onderscheidt zich van andere tradities door nadruk te leggen op verlossing door het geloof alleen en op de Bijbel als enige autoriteit voor christelijk onderwijs en leven. Deze accenten hebben ertoe geleid dat de aandacht binnen de protestantse theologie vooral uitgaat naar de persoonlijke verhouding van de mens tot God.

Het protestantisme stelt dat de kerk zich steeds kritisch onderzoekt in het licht van Gods woord en telkens de taal en vorm zoekt die past bij de eisen van de tijd. Dat heeft geleid tot een voortdurende opkomst van steeds weer nieuwe stromingen en kerken met eigen aandachtspunten. Al snel groeiden het calvinisme en het lutheranisme uit tot belangrijke takken van het Europese protestantisme. In de vroege periode van de Verenigde Staten zijn veel protestantse gelovigen, met name vervolgdde minderheden, naar deze nieuwe gebieden verhuisd. Daar leidden vernieuwingsperiodes zoals de Great Awakenings tot het ontstaan van de evangelische beweging. Deze beweging met veel aandacht voor een persoonlijk toegeëigend en enthousiast geloof verspreidde zich in sneltempo over de wereld. De pinksterbeweging, met veel nadruk op de werking van de heilige Geest, is op haar beurt hieruit ontstaan. Het protestantisme leidde ook tot de ontwikkeling van wereldwijde zendings- en evangelisatiebewegingen in de 19e en 20e eeuw (bijv. de Lausannebeweging). De oecumenische beweging, die zichtbare eenheid wil bewerken over alle christelijke tradities heen, is eveneens in de 20e eeuw met name onder protestantse impuls gegroeid.

5.2 FOCUS

In deze les is ervoor gekozen om niet alleen aan de belangrijkste overeenkomsten, maar ook aan de diversiteit binnen de protestantse kerken en tradities ruimte te geven.

De volgende thema's zullen worden behandeld:

- de rol van de vrouw in de kerk,
- de betekenis van de Bijbel,
- de betekenis van Jezus
- de pinksterbeweging.

Figuur 5.1
Standbeeld van
Maarten Luther
Bron: © Pxhere

5.3 INHOUD EN STRUCTUUR

5.3.1 STRUCTUUR

De les begint met een inleidende video, waarin een aantal aspecten van het protestantisme voorbijkomen. Een aantal verwerkingsopdrachten helpen de leerlingen de inhoud van de video beter te begrijpen. Daarna volgen verdiepende opdrachten die als doel hebben de leerlingen dieper na te laten denken over wat het betekent om een protestant te zijn en wat het protestantisme hen ook over zichzelf kan leren. Dit laatste gebeurt in een opdracht waarin de leerlingen verder nadenken over de vijf sola's. Na een opdracht over de discussie rond de man/vrouw verhouding in de kerk volgt een laatste opdracht over de pinksterbeweging.

5.3.2 INLEIDING OP HET ONDERWERP

De inleidende vragen aan het begin van de les kunnen klassikaal worden behandeld. Daarbij kunnen een aantal afbeeldingen worden getoond van de diversiteit binnen het protestantisme. Een andere mogelijkheid is om samen met de leerlingen een mindmap over het protestantisme te maken.

5.3.3 VIDEO BEKIJKEN

Laat de leerlingen de video met het verhaal van Hannah bekijken en daarna opdracht 1 maken.

5.3.4 OPDRACHT 1: VERWERKINGS-OPDRACHTEN

1. Hannah had het over gebed. Welke uitspraak sluit aan bij wat ze zei?
  - a. Protestanten bidden alleen op vaste momenten van de dag.
  - b. Gebed is voor protestanten een manier om te communiceren met God.
  - c. Gebed speelt een geringe rol in de protestantse kerkdienst.
  - d. Protestanten bidden alleen samen met anderen.

Het juiste antwoord is b. De andere antwoorden maken het mogelijk om het contrast met andere levensbeschouwingen te belichten. Hoewel er protestantse tradities zijn waarin op vaste momenten gebeden wordt, is dit niet de gebruikelijke praktijk.

2. Selecteer alles wat belangrijk is in een protestantse kerkdienst.

- a. Biechten
- b. Samen eten
- c. Iconen
- d. Rituelen
- e. Muziek en zang
- f. De Bijbel
- g. Gebed
- h. Samen zijn
- i. Dansen
- j. Knielen
- k. Mediteren
- l. Stil zitten

De juiste antwoorden zijn: muziek en zang, de Bijbel, gebed, en samen zijn.

Alle antwoorden, behalve samen eten en iconen, kunnen binnen het moderne protestantse kerken deels terug worden gevonden.

3. Geef voor elke stelling aan of ze waar of onwaar is,

- a. Protestanten geloven meestal dat de Bijbel het Woord van God is. - WAAR
- b. Voor protestanten is persoonlijk geloof belangrijk. - WAAR
- c. De zondagse kerkdienst speelt een belangrijke rol in de protestantisme. - WAAR
- d. Protestanten geloven dat er drie goden zijn. - NIET WAAR
- e. Alle protestanten vinden dat een predikant altijd een gespecialiseerde opleiding moet hebben gevolgd. - NIET WAAR
- f. In de pinksterbeweging geloven ze dat de heilige Geest niet relevant is vandaag de dag. - NIET WAAR

4. Er zijn twee belangrijke doopvormen in het protestantisme. De ene wordt theologisch 'verbondsdoop' genoemd omdat het de opname van een persoon in het verbondsvolk uitdrukt, de tweede 'geloofsdoop' omdat het een persoonlijk geloof uitdrukt. Sarah gebruikt andere termen voor deze doopvormen, die de nadruk leggen op de leeftijd waarop de doop meestal plaatsvindt in deze dooptradities. Weet jij welke?

Verbondsdoop wordt vaak ook KINDERdoop genoemd en geloofsdoop wordt ook wel VOLWASSENdoop genoemd.

5. In haar verhaal heeft Hannah het over zichzelf, haar ouders, zus, broer, klasgenoot en oom en tante. Ze zijn allemaal protestanten, maar zijn het niet altijd met elkaar eens in wat ze geloven. Vul de juiste persoon bij elke beschrijving in:

Geloofd dat Jezus een voorbeeld is en dat de Bijbel dient als inspiratiebron.	Zus
Gaat naar een kerk waarin de doop een belangrijk moment markeert die de keuze om Jezus te volgen uitdrukt.	Klasgenoot
Houdt van moderne muziek in de kerk en vindt kerken die anders zijn dan haar eigen kerk erg interessant.	Hannah
Gaat naar een kerk waarin het ervaren van de heilige Geest belangrijk is.	Oom/Tante
Vindt het belangrijk om geloven samen met anderen te doen. Vindt dat protestanten vaak te veel op zichzelf gericht zijn.	Broer
Beschouwen de Bijbel als het Woord van God is en gebruiken dit ook om keuzes te maken in hun leven.	Ouders

5.3.5 OPDRACHT 2: PRAKTIJK Voor veel protestanten is het begrip 'persoonlijk geloof' heel belangrijk. Als je kijkt naar het verhaal van Hannah, hoe ziet dit persoonlijke geloof er dan uit?

Denk aan de volgende aspecten:

- communiceren met God,
- Jezus volgen,
- Bijbel lezen en bestuderen,
- naar de kerk gaan,
- gedoopt worden,
- deelnemen aan het avondmaal,
- dagelijks bidden,
- zingen.

Hoe ziet geloven of zingeving er voor jou uit?

Deze vraag is gesteld om leerlingen op hun eigen geloofspraktijk te laten reflecteren.

Figuur 5.2
Bron: © Pxhere

5.3.6 OPDRACHT 3: GELOOFSLEER

Vijf sola's van de reformatie zijn 5 principes die werden gebruikt om te beschrijven wat protestanten belangrijk vinden. Voor elk principe wordt een Latijnse stelling gebruikt.

<i>Sola Scriptura</i> Alleen door de Schrift	Protestanten zijn er traditioneel van overtuigd dat de Bijbel alleen voldoende is om God met zekerheid te leren kennen. De Bijbel wordt gezien als het Woord van God. Hoewel protestanten tegenwoordig van mening verschillen over de precieze uitwerking hiervan.
<i>Sola Gratia</i> Alleen door genade	Protestanten benadrukken in hun geloof dat niet het werk van mensen maar alleen genade van God iemand kan redden. Genade betekent dat je iets krijgt wat je eigenlijk niet verdient.
<i>Sola Fide</i> Alleen door geloof	Dit principe houdt in dat mensen alleen rechtvaardig kunnen worden in Gods ogen door te geloven in Jezus. Dit principe sluit aan bij Sola Gratia, omdat het duidelijk maakt dat het heil niet komt door het handelen van mensen.
<i>Solus Christus</i> Alleen Christus	Dit principe betekent dat alleen Jezus de afstand tussen de mens en God kan overbruggen en dat er zonder hem geen redding mogelijk is. Voor protestanten betekent dit ook dat er geen plaats is voor het vereren van heiligen. Jezus kan wel worden aanbeden, omdat hij als Zoon van God wordt beschouwd.
<i>Soli Deo Gloria</i> Alleen aan God de eer	Dit betekent dat alles wat mensen doen tot eer van God moet zijn en mensen niet de eer van andere mensen moeten zoeken.

Wat valt je op aan de vijf principes? Wat maken deze principes duidelijk over protestanten?

De volgende observatie kunnen worden gemaakt:

- Deze principes maken duidelijk dat Jezus centraal staat in het protestantisme.
- Er wordt benadrukt dat de mens geen rol kan spelen in zijn eigen redding.
- Er wordt veel eerbied voor God getoond.
- De Bijbel heeft een belangrijke plaats.
- Van de mens wordt verwacht te geloven in (vertrouwen op) Jezus.

Deze principes geven aan wat belangrijk is voor vele protestanten. Welke principes zou jij voor jezelf opstellen als belangrijk voor jouw leven en/of geloof? Waarom vind jij dit belangrijk?

Het doel van deze opdracht is dat de leerlingen reflecteren op wat zij belangrijk vinden in hun leven. Dit kan gebaseerd zijn op een religie of een moreel principe of kan iets zijn wat de leerlingen motiveert en een doel geeft. Ze worden aangemoedigd om middels deze centrale principes te tonen wat ze als personen echt belangrijk vinden.

Figuur 5.3
Gravure van John Wesley
die predikt tot inheemse
Amerikaanse bewoners
Bron: Wikimedia
Commons

5.3.7 OPDRACHT 4:
HEDENDAAGSE
ONTWIKKELINGEN
GENDER

De Bijbel spreekt op een aantal plekken over mannen en vrouwen. Sommige Bijbelteksten gaan over de relatie tussen mannen en vrouwen, andere over de plaats die in de vroege kerk aan vrouwen werd gegeven. Genderrollen en wat de Bijbel daarover zegt is een veel bediscussieerd onderwerp in protestantse kerken. De onderstaande Bijbeltekst speelt vaak een belangrijk rol in deze discussie.

Efeze 5:21-33: (NBV)

Aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus. Vrouwen, erken het gezag van uw man als dat van de Heer, want een man is het hoofd van zijn vrouw, zoals Christus het hoofd is van de kerk, het lichaam dat hij gered heeft. En zoals de kerk het gezag van Christus erkent, zo moeten vrouwen in ieder opzicht het gezag van hun man erkennen. Mannen, heb uw vrouw lief, zoals Christus de kerk heeft liefgehad en zich voor haar heeft prijsgegeven om haar te heiligen, haar te reinigen met water en woorden en om haar in al haar luister bij zich te nemen, zodat ze zonder vlek of rimpel of iets dergelijks zal zijn, heilig en zuiver. Zo moeten mannen hun vrouw liefhebben, als hun eigen lichaam. Wie zijn vrouw liefheeft, heeft zichzelf lief. Niemand haat ooit zijn eigen lichaam, integendeel: men voedt en verzorgt het, zoals Christus de kerk, want dat is zijn lichaam en wij zijn de ledematen. 'Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en zich hechten aan zijn vrouw, en die twee zullen één lichaam zijn.' Dit mysterie is groot – en ik betrek het op Christus en de kerk. Maar ook voor elk van u geldt dat ieder zijn vrouw moet liefhebben als zichzelf, en dat een vrouw ontzag moet hebben voor haar man.

Lees de volgende 2 citaten over de rol van vrouwen:

"Mannen en vrouwen zijn in wezen gelijk, maar zijn geschapen voor verschillende rollen. Vrouwen zijn op geen enkele manier intellectueel of spiritueel minderwaardig aan mannen, maar ze zijn duidelijk gemaakt voor een ander doel. In de economie van kerk en gezin zegt de Bijbel dat vrouwen ondergeschikt moeten zijn aan het gezag van mannen. Maar de Schrift erkent ook dat vrouwen op een bepaalde manier echt verheven zijn boven mannen - omdat ze de levende, ademende openbaring zijn van de glorie van een ras dat naar Gods beeld is gemaakt." ~ John F. MacArthur Jr.¹

---

¹ John MacArthur, *Twelve Extraordinary Women: How God Shaped Women of the Bible and What He Wants to Do with You* (Nashville, Tenn.: Nelson Books, 2005), 8.

“Als een vrouw wordt tegengehouden, geminimaliseerd, neergehaald of gebagatelliseerd, dan loopt ze niet in de volheid die God voor haar als zijn beelddrager, als zijn ezerkrijger², bedoeld heeft. Als we onze gaven minimaliseren, onze stem verzwijgen en klein blijven in een misplaatste poging om te voldoen aan een zwakke en cultureel geconditioneerde standaard van vrouwelijkheid, kunnen we onze broeders niet de partner geven die ze nodig hebben in Gods zending voor de wereld.” ~ Sarah Bessey³

MacArthur en Bessey vertegenwoordigen twee verschillende kampen binnen het protestantisme. John MacArthur gelooft dat mannen en vrouwen verschillende, elkaar aanvullende rollen in de wereld hebben. Sarah Bessey gelooft dat mannen en vrouwen gelijk aan elkaar zijn in de rollen die ze mogen vervullen.

Vergelijk de citaten met de Bijbeltekst. Welke vragen heb jij over deze Bijbeltekst? Denk je dat deze vragen eenvoudig te beantwoorden zijn?

Voorbeeldantwoord: Wat betekent gezag en liefhebben? Hoe zijn vrouwen verheven boven mannen als het de die het gezag heeft? Deze vragen zijn lastig te beantwoorden, omdat een groot deel van de discussie bepaald wordt door hoe je verschillende termen definieert.

De discussie over genderrollen ligt erg gevoelig en spitst zich vaak toe op discussies over hoe de Bijbel moet worden geïnterpreteerd. Voor sommige protestanten ondergraaft deze discussie het principe van Sola Scriptura. De discussie kan leiden tot frustraties, boosheid en zelfs scheuringen in kerkgemeenschappen of families. Gebeurt het soms in jouw leven dat er discussies zijn over jouw principes van Oefening 3? Hoe ga jij daar mee om?

Deze opdracht is erop gericht dat de leerlingen reflecteren op hun eigen conflicten. Het doel is dat de leerlingen begrijpen hoe bepaalde onderliggende conflicten kunnen leiden tot spanningen binnen religies.

---

² Ezerkrijger is een term die wordt gebruikt om de kracht van vrouwen te benadrukken.

³ Sarah Bessey, *Jesus Feminist: An Invitation to Revisit the Bible's View of Women*, First Howard Books trade paperback edition. (New York: Howard Books, A Division of Simon & Schuster, Inc, 2013), 80.

5.3.7 OPDRACHT 5: HEDENDAAGSE ONTWIKKELINGEN PINKSTERBEWEGING

De pinksterbeweging is een snelgroeïende beweging binnen het protestantisme. Vooral in Zuid-Amerika en Afrika heeft deze beweging een sterke groei doorgemaakt. De pinksterbeweging kan worden omschreven als een beweging van energie en kracht. Centraal staat de werking van de heilige Geest. Dit houdt in dat in de pinksterbeweging bovennatuurlijke ervaringen en gaven vaak worden benadrukt. Denk bijvoorbeeld aan gebedsgenezing en profeteren. De pinksterbeweging hecht veel waarde aan de ervaringen van mensen. Leven met de heilige Geest betekent dan het persoonlijk, vaak lichamelijk ervaren van de heilige Geest.

Een belangrijk begrip om over te bespreken is bovennatuurlijk, het verwijst naar alles wat niet past in onze gemeenschappelijke perceptie van de natuurwetten. De aanwezigheid van het bovennatuurlijke is zeer belangrijk in de pinksterbeweging. Hieronder staat een zwart-wit foto van mensen die bidden voor goddelijke genezing voor een vrouw in een rolstoel. Niet alle protestanten geloven noodzakelijkerwijs in een God die op bovennatuurlijke wijze in de wereld werkt.

Figuur 5.4.
Handoplegging in de
Church of God in Lejunior
Kentucky op 9 mei 1946
Bron: [Wikimedia
Commons](#)

Een andere veel beschreven bovennatuurlijke ervaring is profetie. Profetie betekent een boodschap van God doorgeven, die iets bijzonders zegt over de wereld, de richting van de kerk of levens van mensen. Binnen de pinksterbeweging is dit een gebruikelijke praktijk, maar in het brede protestantisme is hier veel onenigheid over. Vele protestanten geloven wel dat God kan spreken tot je hart, maar geloven niet in profetische boodschappen die aan sommige mensen gegeven zouden worden.

Waarom leidt het onderwerp profetie tot discussie? Beantwoord deze vraag met gebruikmaking van het Sola Scriptura principe uit opdracht 3.

Dit is een pittige vraag voor de leerlingen om te beantwoorden. Het antwoord is te vinden in de spanning tussen de nadruk op de directe relatie van een gelovige met God en het belang van de Bijbel als de hoogste bron van autoriteit.

Wat is jouw mening over het concept bovennatuurlijk?

Het doel van deze vraag is om de leerlingen na te laten denken over hun standpunten over een centraal thema binnen de pinksterbeweging, namelijk het bovennatuurlijke.

Figuur 5.5
De Apostolic Faith
Mission aan de Azusa
Street, wordt gezien als
de geboorte plaats van
de Pinksterbeweging
Bron: Wikimedia
Commons

5.4 DIDACTISCHE SUGGESTIES

5.4.1 OPDRACHT: DE BIJBEL

De Bijbel bestaat uit het Nieuwe en Oude Testament (of: eerste en tweede). Voor protestanten bestaat de bijbelse canon uit 66 boeken. Voor veel protestanten zijn deze boeken door God 'geïnspireerd', hetgeen betekent dat God mensen heeft geleid om deze boeken te schrijven. Protestanten hebben vaak een diep ontzag voor de inhoud van de Bijbel, maar zijn tegelijk erg geneigd om kritisch te zijn in het lezen van de bijbel. Het boek is immers geschreven in een historisch en sociale context die erg verschilt van de onze. De vraag is dan ook in hoeverre en/of hoe deze teksten van betekenis kunnen zijn voor gelovigen vandaag.

Hoe zou jij de rol omschrijven die de Bijbel inneemt in het protestantisme?

Een mogelijk antwoord is dat de Bijbel de gezaghebbende bron is voor het nadenken over geloof en leven. De Bijbel heeft in de protestantse kerken typisch een autoriteit die hoger is dan die van tradities en kerkelijk gezag.

Hoe ga jij om met het heilige boek of sleutelteksten in jouw levensbeschouwing? / Welke bronnen gebruik jij die jou iets vertellen over hoe te leven?

5.4.2 OPDRACHT: DE MODERNE KERK

Het doel van deze twee vragen is dat de leerlingen gaan nadenken over de rol die een heilig boek of belangrijke teksten in hun eigen leven innemen.

De leerlingen krijgen de opdracht om op YouTube fragmenten van 4 verschillende protestantse kerkdiensten te bekijken. Dit zijn bijvoorbeeld een gereformeerde kerkdienst, een lutherse kerkdienst, een pinksterkerkdienst en een baptistendienst. De leerlingen krijgen de opdracht te kijken naar de verschillen en de overeenkomsten tussen de verschillende kerkdiensten.

Voorbeelden van geschikte kerken zijn:

- Gereformeerd: *Protestantse Kerk in Nederland, Verenigde Protestantse Kerk in België, Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, Gereformeerde Gemeenten,...*
- Pinksterkerk: *Vrije Pinkster- en Evangeliegemeenten, Verbond Vlaamse Pinkstergemeenten, Hillsong, Church of God, Redeemed Christian Church of God,...*
- Lutherse kerk: *Evangelisch-Lutherse Kerk (binnen PKN), Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands,...*
- Baptistenkerk: *Unie van Baptistengemeenten in Nederland, Unie van Baptisten in België, Baptist Union of Great Britain,...*

5.5 WOORDENLIJST

Avondmaal

Het avondmaal is een ritueel dat door christenen in alle tradities wordt uitgevoerd. Het bestaat uit het samen eten van een stukje brood en het drinken van wat wijn tijdens een eredienst. Volgens de Bijbel gaf Jezus zijn volgelingen zelf de opdracht om deze handeling regelmatig uit te voeren om hem te gedenken. Brood en wijn staan hierbij voor het lichaam en bloed van Jezus, die zijn leven gaf voor de mensheid.

Bijbel

De Bijbel is voor christenen een heilig boek. Het bestaat uit twee delen: het Oude (eerste) en Nieuwe (tweede) Testament. De Bijbel vormt eigenlijk een collectie van boeken, geschreven door een veelheid van auteurs in verschillende historische periodes en in verschillende schrijfstijlen, zoals poëzie, vertellingen, visoenen en tal van andere genres. Voor protestanten bestaat de bijbel uit 66 boeken en ze beschouwen het traditioneel als het Woord van God.

Doop

De doop is een christelijk ritueel dat de reiniging van een persoon uitdrukt en zijn/haar opname in de kerk. In sommige kerken wordt bij een doop water op het hoofd gesprengd, meestal van een baby. In andere kerken wordt een (oudere) persoon volledig in water ondergedompeld.

Drie-eenheid

De Drie-eenheid is een centrale leerstelling binnen het christendom. Het betreft het geloof dat er één God is, die bestaat uit drie personen: de Vader, de Zoon en de heilige Geest.

Geloof

Geloof is een sterke overtuiging van het bestaan van iets of een persoon en/of vertrouwen hierin. In het protestantisme en het christendom in het algemeen is geloof primair gericht op Jezus en God.

Heilige Geest

De heilige Geest is in de christelijke leer een van de drie personen in de Drie-eenheid. Met Pinksteren wordt gevierd dat de heilige Geest over de kerk werd uitgestort.

Kerk

De kerk is in het protestantisme in de eerste plaats de gemeenschap van volgelingen van Christus. Een 'lokale' kerk is dan een groep van gelovigen die elkaar regelmatig ontmoeten als geloofsgemeenschap. De 'universele' of wereldwijde kerk is de gemeenschap van alle gelovigen op aarde. Ook de gebouwen die specifiek zijn gebouwd om als christenen bij elkaar te komen worden kerken genoemd.

Nieuwe Testament

Het Nieuwe Testament bestaat uit 27 boeken die geschreven zijn over en kort na het leven van Jezus.

Oude Testament

In de protestantse Bijbel bestaat het Oude Testament uit 39 boeken, allemaal geschreven vóór de tijd van Jezus in het Hebreeuws en het Aramees.

Predikant

Een predikant, dominee of voorganger is een persoon die een protestantse kerkgemeenschap leidt. In vele protestantse kerkgenootschappen moet iemand een zware opleiding volgen alvorens je dit ambt mag bekleden. In andere kerkgenootschappen legt men meer of enkel nadruk op iemands 'roeping' om dit ambt te bekleden.

Preek

Een preek is een toespraak door een predikant over een Bijbeltekst met als doel om mensen te leren over het christelijk geloof en leven.

Pinksterbeweging

De pinksterbeweging is een beweging binnen het protestantisme die de nadruk legt op het werk van de heilige Geest in de levens van mensen.

Redding

Het begrip 'redding' betekent dat je verlost wordt van iets gevaarlijk. In het protestantisme wordt het begrip redding gebruikt om de redding van de dood aan te geven. Wie gered wordt, hoeft de dood niet meer te vrezen en hoopt Jezus Christus in de opstanding te volgen.

Sola's

De Sola's zijn een aantal principes die duidelijk maken wat protestanten in de 16e eeuw, en vaak ook vandaag nog, belangrijk vinden in hun geloofsleven.

5.6 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

Ik ben Hannah en ik kom uit een protestants gezin. Ik wil jou vandaag graag vertellen wat dat voor mij betekent. Het protestantisme ontstond zo'n 500 jaar geleden toen mensen het niet eens waren met de koers van de Westerse kerk. Een belangrijk moment was toen Maarten Luther een lijst opstelde met 95 punten van kritiek op praktijken en leerstellingen die volgens hem niet in lijn waren met de Bijbel. Hiermee werd de plek van de Bijbel in het protestantisme vastgesteld.

Laat ik je meer vertellen over hoe mijn leven als protestant eruitziet. Als ik wakker word, probeer ik vaak kort te bidden. Mijn vader heeft me geleerd dat gebed heel belangrijk is, omdat het een manier is om met God in contact te zijn.

Ook geloven is voor ons erg belangrijk. Wij protestanten benadrukken dat God vraagt om geloof in Jezus te hebben in plaats van te proberen een perfect leven te leiden. Voor de meeste protestanten is dit meer dan alleen zeggen dat Jezus eens op aarde rondliep. Het betekent dat je hem vertrouwt als iemand die van je houdt en het beste voor je wil, ook vandaag. We noemen dit persoonlijk geloof. Zo'n geloof is ook zichtbaar door wat iemand in zijn leven doet.

Oh, misschien had ik direct met Jezus moeten beginnen. Jezus staat natuurlijk net als in de andere christelijke tradities centraal in het protestantisme. In de Bijbel lezen we dat Jezus hier op aarde heeft rondgelopen, is gekruisigd, opgewekt uit de dood en naar de hemel opgevaren. Traditioneel geloven protestanten dat Jezus de zoon van God is en dat hij zijn leven gaf om mensen te redden. Mijn zus vindt Jezus ook wel belangrijk, maar zij ziet hem alleen als een voorbeeld, die door zijn leven liet zien hoe we liefdevol met andere kunnen samenleven.

Wat we geloven over Jezus, halen we uit de Bijbel, ons heilige boek. Daarom lezen wij met ons gezin elke dag bij het avondeten een stukje uit de bijbel.

Mijn ouders gaan ook elke week naar de kerk voor een Bijbelstudie. Daar bespreken ze samen met anderen een stuk uit de Bijbel. Als ze met iets zitten dan gebruiken ze de Bijbel om te beslissen wat ze moeten doen, want ze geloven dat de Bijbel het woord van God is. Mijn zus is het hier niet mee eens. Volgens haar is de Bijbel maar een boek van mensen en kan het alleen dienen als waardevolle inspiratiebron voor het leven.

Elke zondag gaan we naar de kerk, waar we samen liederen zingen, luisteren naar een preek en samen bidden. Mijn broer gaat niet meer met ons mee. Hij vindt namelijk dat in traditionele protestantse kerken als de onze mensen te veel bezig zijn met zichzelf en hun eigen redding. Hij zegt dat hij ook thuis kan ervaren wat wij in de kerk doen door op tv naar een kerkdienst te kijken. Volgens hem kan hij zijn geloof beter uitdragen door zich te focussen op anderen. Hij doet veel vrijwilligerswerk, hij helpt bijvoorbeeld een vluchtelingenfamilie die onlangs bij ons in de buurt is komen wonen.

De preek is voor ons een heel belangrijk onderdeel van de kerkdienst. Wij besteden dan ook veel tijd aan de preek, maar ik weet dat er ook andere kerken zijn waar de preek veel korter duurt. De preek gaat altijd over een Bijbeltekst die wordt toegepast op het leven als christen. De persoon die voorgaat in de kerk noemen wij de predikant of dominee. Onze predikant is een aardige man, die eerst 6 jaar heeft moeten studeren voordat hij bij ons in de kerk mocht spreken. Ik ben ook een paar keer met een klasgenoot mee naar haar kerk geweest. In haar kerk gaan mensen voor die niet hebben gestudeerd, maar geloven dat God hun de opdracht heeft gegeven om leiding te geven in een kerk.

De predikanten bij ons in de kerk zijn altijd mannen. Vrouwen mogen namelijk geen predikant worden en dus geen kerkdienst leiden. Mijn vader zegt dat dit is wat de Bijbel ons leert. Drie jaar geleden

is hier in onze kerk een discussie over geweest en besloten om hier niets aan te veranderen. Mijn zus was het hier echt niet mee eens. Ze is daarom naar een andere kerk gegaan waar vrouwen wel mogen voorgaan. Volgens haar staat er helemaal niet in de Bijbel dat vrouwen dat niet mogen en ze vindt dit een achterhaald standpunt.

Een ander belangrijk onderdeel van de kerkdienst is samen zingen. Dat is een manier om God te aanbidden en te prijzen. Bij ons in de kerk gebeurt dit onder begeleiding van een orgel. Mijn moeder vindt dit heel fijn. Ik vind zo'n orgel zelf een beetje ouderwets. Wat ik fijner vind is een band met een gitaar, drumstel en piano, zoals in de kerk van een klasgenoot.

In onze kerkdienst vieren we ook regelmatig het Heilig Avondmaal. In sommige kerken is dit zelfs belangrijker dan de preek. Het Heilig Avondmaal houdt in dat we gedenken wat Jezus deed voor ons. Het bestaat uit het eten van brood en drinken van wijn. Het brood stelt het lichaam van Jezus voor en de wijn het bloed van Jezus. Door het nuttigen van brood en wijn gedenken we dat Jezus stierf om ons te redden. Jezus zei zelf tegen zijn volgelingen dat ze dit regelmatig moeten doen om hem te gedenken.

Tijdens een vakantie in Zuid-Amerika met mijn oom en tante bezochten we een protestantse kerk die helemaal niet op die van ons leek. Er werd luid gezongen en veel gedanst. Ook spraken ze in vreemde klanken wat mijn oom het "bidden in tongen" noemde. Ze baden ook voor mensen terwijl ze hun handen op hen legden. Mijn oom vertelde me dat dit een pinksterkerk is. Hij legde uit dat pinkstermensen het belangrijk vinden om naar de heilige Geest te luisteren. De heilige Geest is de kracht van God die door mensen heen werkt. Protestanten geloven net als andere christenen dat God bestaat uit drie personen, Vader, Zoon en heilige Geest. Ik begrijp dit niet helemaal, maar we noemen het de "Drie-eenheid."

Een ander belangrijk ritueel voor ons is de doop.

Dit symboliseert de reiniging van een persoon en het onderdeel worden van de gemeenschap van God. In onze kerk wordt dan meestal water over het hoofd van een baby gesprengd, dat noemen we de kinderdoop. In de kerk van mijn klasgenoot geloven ze dat iemand pas gedoopt kan worden als die er zelf voor kan kiezen. Dit wordt volwassendoop genoemd en gebeurt op latere leeftijd. Hierbij wordt iemand ondergedompeld in water. Bij de doop wordt steeds gezegd dat dit gebeurt "in de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest."

Geloven in God is in protestants perspectief niet alleen zéggén dat je gelooft, maar dit ook tonen in rituelen en in een leven als volgeling van Jezus. Dit betekent dat we verantwoordelijk om moeten gaan met elkaar en met de wereld, net zoals Jezus deed.

5.7 BRONNENLIJST

Barry, John D. et al., red. 2016. "Complementarianism". In The Lexham Bible Dictionary, Bellingham, WA: Lexham Press.

Barry, John D. et al., red. 2016. "Egalitarianism". In The Lexham Bible Dictionary, Bellingham, WA: Lexham Press.

Johnson, Todd M., Gina Zurlo, en Albert Hickman. 2015. "Christianity 2015: Religious Diversity and Personal Contact". International Bulletin of Missionary Research 39 (1 januari 2015): 28–29.

Hassler, Mark A. en Douglas Mangum. 2016. "Old Testament". In The Lexham Bible Dictionary red. John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

"De 5 Sola's van de Reformatie." IsGeschiedenis. Laatst bewerkt 4 december, 2015. Geraadpleegd op 21 september, 2020. <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/de-5-solas-van-de-reformatie>.

Klippenstein, Rachel en J. David Stark. 2016. "New Testament". In The Lexham Bible Dictionary red. John D. Barry e.a., Bellingham, WA: Lexham Press.

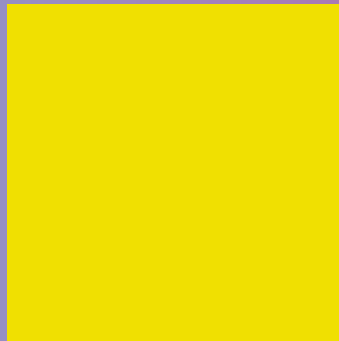
M'Clintock, John en James Strong. 1894. "Protestantism". In Cyclopædia of Biblical, Theological, and Ecclesiastical Literature. 691-693. New York: Harper & Brothers, Publishers.

Ward, J. W. 2016. "Pentecostal Theology", In New Dictionary of Theology: Historical and Systematic. red. Martin Davie et al. 660-664. London; Downers Grove, IL: InterVarsity Press; InterVarsity Press.

"Drie-Eenheid". Wikikids.nl. Geraadpleegd 18 oktober, 2020. <https://wikikids.nl/index.php?title=Drie-eeenheid&oldid=528892>.

6

ETHIEK

6.2 ETHIEK, MORAAAL EN MORAAALFILOSOFIE

De term “ethiek” komt van het Griekse woord “ēthikós”, een variant van “ēthos.” Het verwijst in de eerste plaats naar ons moreel karakter, d.w.z. naar de personen die we zijn of die we willen zijn. Een andere term voor ethiek is “moraliteit” en we gebruiken deze term als we stellen dat iemand iets moreel juist of moreel goed gedaan heeft. Ethiek vormt de basis van onze relatie met de wereld om ons heen en met onszelf. Het doel en de rol van ethiek is altijd gericht geweest op de mens als persoon, de menselijke waardigheid, en de voorwaarden voor het leiden van een goed leven. De huidige cultuur waarin wij leven wordt sterk gekenmerkt door pluralisme. In de crises en onrust die we meemaken moeten we rekening houden met de toenemende onderlinge verbondenheid van de wereld (globalisering) en onze afhankelijkheid van elkaar. Onze culturen worden ook vaak gekenmerkt door de “relativering” van waarden, wat in wezen een uiting is van een verminderd vertrouwen in de samenleving en in de gekende antwoorden op fundamentele bestaansvragen. Ethiek beschermt en ondersteunt het mens-zijn van ons bestaan, zowel in onszelf als in anderen. Wij leven altijd in relatie met anderen, in een relatie van wederzijds geven en ontvangen. Daarom is de erkenning van onze afhankelijkheid van anderen en de zorg voor anderen van essentieel belang voor ethisch denken (Ethics education resources, 2021).

Figuur 6.2
Foto van het Parthenon
Bron: © Pixabay /
Pexels.com

Ethiek is dus fundamenteel relationeel en gemeenschapsgericht. Dat vraagt om reflectie over rechtvaardigheid, solidariteit, medeleven en samenwerking. Dialoog moet gebaseerd zijn op openheid, wederkerigheid en wederzijdse erkenning. Deze aspecten zijn van essentieel belang voor onderwijs in ethiek, aangezien het voornaamste doel ervan is om een dialogische en empathische houding aan te moedigen en te doen groeien. Men moet niet alleen de nadruk leggen op ethische basisnormen (zoals waardigheid, eerbied voor het leven, geweldloosheid, solidariteit), maar ook op deugden die in het hart van elk individu liggen en op het niveau van de samenleving naar voren kunnen komen (bijv. moed, burgerzin, rechtvaardigheid, nederigheid, enz.). Het dialogische karakter van ethiek en ethiekonderwijs nodigt ons uit om open te staan voor het proces van samen groeien en van elkaar leren (Hulpbronnen voor ethiekonderwijs, 2021).

6.3 ETHISCHE BASISBEGRIPPEN

6.3.1 GOED EN SLECHT

De begrippen “goed” en “slecht” worden meestal gebruikt wanneer wij dingen en situaties of personen en hun karakter beoordelen. Oordelen over goed of slecht zijn in die zin waardeoordelen of beoordelingen. Ethische beoordelingen vormen de kern van de ethiek, omdat zij bepalen waar ons leven zich op moet richten (wat we moeten nastreven en wat we moeten vermijden of voorkomen). Bij het beoordelen van dingen maken we onderscheid tussen dingen die op zichzelf goed of intrinsiek waardevol zijn en dingen die slechts instrumenteel goed zijn (bijv. in de zin dat ze ons helpen iets te bereiken wat op zichzelf goed is). Geld is bijvoorbeeld slechts instrumenteel waardevol, terwijl het plezier van het luisteren naar een liedje of van een ritje in een achtbaan intrinsiek waardevol is. In de moderne tijd vloeien veel ethische vraagstukken en problemen voort uit het feit dat mensen iets dat slechts instrumenteel goed is verwarren met iets dat intrinsiek waardevol is. Een ander belangrijk concept is het algemeen belang, dat meer is dan de som van het welzijn van elk individu in de samenleving. De Griekse filosoof Aristoteles beweerde dat geluk de ultieme waarde is waarnaar alle mensen streven.

6.3.2 WAARDEN

Waarden zijn dingen waaraan wij relatief blijvend en vastberaden waarde hechten en die zo richting geven aan onze belangen en ons handelen. Waarden zijn die zaken die een individu of een samenleving als doel of richtlijn stelt voor het leven (bijv. welzijn, gezondheid, kennis, deugd, vrijheid, veiligheid). We streven ernaar om deze waarden te verwezenlijken. Fundamentele waarden van de ethiek zijn die elementen die van cruciaal belang zijn voor het menselijk leven, de menselijke waardigheid en het behoud van de gemeenschappelijke menselijkheid. Aangezien waarden overal van groot belang zijn, kunnen we spreken over waarden van het individu, maatschappelijke waarden en universele waarden. Axiologie is de discipline binnen de ethiek die systematisch waarden onderzoekt.

6.3.3 MORELE JUISTHEID, ONJUISTHEID, EN HET CONCEPT VAN PLICHT

Moreel juist en moreel onjuist worden gewoonlijk opgevat als evaluatieve classificaties van handelingen, bijvoorbeeld wanneer we zeggen dat we juist gehandeld hebben of dat een bepaalde handeling verkeerd was. In een andere verwoording spreken we dan over moreel verplichte handelingen, ontoelaatbare handelingen en toelaatbare handelingen. Onze primaire plicht is om moreel verplichte handelingen te doen en ons te onthouden van ontoelaatbare handelingen. Een zekere plicht hebben betekent in de meest directe zin gebonden zijn door een bindende ethische eis. Als wij een bepaalde plicht hebben, dan moeten wij die ook vervullen, tenzij er goede redenen zijn die ons daarvan weerhouden of die een andere handelwijze rechtvaardigen.

Ethische beginselen en regels vormen een belangrijk onderdeel van de ethiek en de naleving ervan beschermt de voorwaarden van het menselijk bestaan en de gemeenschappelijke menselijkheid. Morele beginselen zijn meestal algemener (bijv. "Respecteer de vrijheid, autonomie en gelijkheid van mensen"), morele regels zijn specifiek (bijv. "Lieg niet"). Morele principes en regels kunnen op verschillende manieren worden opgevat. De meest fundamentele is de opvatting van morele beginselen als morele criteria of normen. Op die manier geven beginselen en regels de ethische criteria aan voor ons gedrag en de beoordeling van dat gedrag; zij bepalen wat goed is en wat fout. Dichter bij de alledaagse moraal staat een andere manier om morele principes en regels te begrijpen, namelijk als gidsen bij onze besluitvorming en ons handelen. Ze zijn waardevol omdat ze kunnen dienen als betrouwbare leidraad voor wat we moeten doen.

Figuur 6.3
Getekende droedels rond
het woord 'ethiek' in het
Engels
Source: © N.Savranska /
Adobe Stock

6.3.4 DEUGDEN

Deugden zijn moreel waardevolle eigenschappen van ons karakter, onze aanleg tot handelen en onze persoonlijkheidskenmerken. Het tegenovergestelde van deugden zijn ondeugden of gebreken. Morele deugden zijn onder meer eerlijkheid, vriendelijkheid, medeleven, burgerzin, vrijgevigheid en moed. Er zijn ook persoonlijkheidskenmerken die geen morele deugden (of ondeugden) zijn, bijv. introversie, sociabiliteit, gevoel voor humor, enz. Deze eigenschappen maken deel uit van ons karakter, maar hebben geen inherente morele betekenis, omdat zij meestal niet onder onze controle staan. Deugden omvatten verschillende componenten, namelijk cognitief, emotioneel, motivationeel, en actiegericht. Dit betekent bijvoorbeeld dat een eerlijk persoon er eerst van overtuigd is dat een leugen iets slechts is (cognitieve component). Vervolgens is zo'n persoon op gepaste wijze emotioneel georiënteerd in die zin dat hij wordt afgeschrikt van leugens en leugenaars, terwijl hij een positieve houding heeft ten opzichte van eerlijke handelingen en personen (emotionele component). Vervolgens is een eerlijk persoon ook gemotiveerd om niet te liegen (motivationale component). Ten slotte moet zo'n persoon handelen in overeenstemming met deze deugd, bijv. vermijden te liegen (de actiegerichte component).

6.3.5 WAARDIGHEID EN MENSENRECHTEN

Waardigheid is een begrip dat vrij recent zijn ethische betekenis heeft gekregen. Het kan worden gedefinieerd als een fundamentele, inherente en onvervreembare waarde die alle mensen hebben op grond van hun mens-zijn. Waardigheid wordt vaak beschouwd als de basis voor de fundamentele aanspraken en mensenrechten van elk individu. Waardigheid wordt daarom geassocieerd met een onvervreembare status die aan alle mensen toebehoort, ongeacht hun kenmerken en omstandigheden. De waardigheid van ieder individu beschermt tegen inmenging of vormen van ongepaste behandeling die zijn waardigheid zouden aantasten (bijv. vernederende behandeling, foltering, enz.) of mensenwaardige situaties waarin hij zich zou kunnen bevinden (bijv. extreme armoede, slavernij, enz.). Menselijke waardigheid wordt in de moderne wereld vaak opgevat als een beschavings- en ethische grondslag van rechtsnormen, met name de mensenrechten. Deze kunnen dan worden opgevat als de minimumvoorwaarden voor het verschaffen of beschermen van de waardigheid van het individu. Waardigheid rechtvaardigt dus deze rechten (in ethische en juridische zin) en maakt ze onvervreemdbaar voor de houder van deze rechten. Waardigheid kan dus worden opgevat als het diepste fundament van beslissings- en handelingsvrijheid, zonder dat het kan ingrijpen in de vrijheid en de rechten van anderen.

Figuur 6.4
 Het concept
 'mensenrechten' in het
 Engels
 Bron: © STOATPHOTO /
 Adobe Stock

Waardigheid is om deze reden ook een gangbaar begrip in zeer belangrijke juridische documenten. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (VN 1948) bouwt op de volgende openingsverklaring: “Overwegende dat erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de mensengemeenschap de grondslag is voor vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld”. In artikel 1 staat: “Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen”. Ook in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie (EU 2012) wordt in de preambule de waardigheid genoemd als de grondslag van alle mensenrechten: “De volkeren van Europa hebben besloten een op gemeenschappelijke waarden gegrondveste vreedzame toekomst te delen door onderling een steeds hechter verbond tot stand te brengen. De Unie, die zich bewust is van haar geestelijke en morele erfgoed, heeft haar grondslag in de ondeelbare en universele waarden van menselijke waardigheid en van vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Zij berust op het beginsel van democratie en het beginsel van de rechtsstaat”. Het eerste artikel luidt: “Menselijke waardigheid: De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd”.

6.4 ETHISCHE THEORIEËN EN OPVATTINGEN OVER MORALITEIT

Er zijn drie hoofdtypen van ethische theorieën: deontologische ethiek, teleologische ethiek, en deugdethiek. Elk van hen bouwt op een ander fundamenteel moreel concept. De deontologische ethiek stelt het plichtsbegrip centraal, de teleologische ethiek ziet de waarde als fundamenteel en de deugdethiek legt de nadruk op de dimensie van het karakter van een persoon.

Deontologische ethiek (van het Griekse woord *déon* - plicht, wat bindend, gepast of juist is) benadrukt dat de morele status van handelingen bepaald wordt door het soort handeling (en niet, bijv., door de waarde van de gevolgen ervan). Bedrog en stelen zijn bijvoorbeeld moreel verkeerde handelingen, ongeacht de gevolgen. Dit betekent dat wij moeten handelen in overeenstemming met algemene morele beginselen die sommige soorten handelingen als verkeerd en andere als juist specificeren. Dergelijke beginselen leggen ons plichten op. Een typische vertegenwoordiger van dit type ethische theorie is Immanuel Kant met zijn plichtsethiek, die gebaseerd is op de categorische imperatief *“Handel alleen volgens die stelregel van handelen waarvan je zou willen dat die een algemene wet zou zijn”*, of in zijn alternatieve formulering: *“Handel zo dat jij de mensheid, zowel jezelf als ieder ander persoon, nooit louter als middel gebruikt maar altijd tegelijk als doel.”*

De teleologische ethiek (van het Griekse woord *télos* - doel) draait om de overtuiging dat de morele status van een handeling wordt bepaald in relatie tot het goede, d.w.z. een wenselijk doel dat bereikt of gewaardeerd moet worden. In zijn meest gangbare vorm stelt de teleologische ethiek dat de morele status van een bepaalde handeling bepaald wordt door de waarde van de gevolgen ervan. Het centrale morele advies luidt dus: *“Handel zo dat je handeling het meeste goed teweegbrengt of tot de beste gevolgen leidt.”* Hieraan inherent is de kernvraag welke dingen waarde hebben. Er zijn verschillende soorten teleologische ethische opvattingen (bijv. hedonisme, eudemonisme) en onder hen is het utilitarisme zeker het meest verbreid. De meest bekende vertegenwoordigers daarvan zijn Jeremy Bentham en John Stuart Mill. Het utilitarisme beweert dat een moreel juiste handeling (plicht) een handeling is die het meeste nut (waarde) oplevert, hetgeen gewoonlijk wordt opgevat als geluk, welzijn van individuen of een netto overschot van plezier boven pijn. Een handeling is moreel juist als zij het geluk of plezier bevordert en moreel onjuist als zij ongeluk of pijn voortbrengt.

De derde vorm van ethische theorie is de deugdethiek. Waar de eerste twee soorten ethische theorieën de handelingen op de voorgrond plaatsen, legt de deugdethiek de nadruk op het karakter of op wat voor een persoon iemand zou moeten zijn. De morele status van handelingen wordt bepaald door de deugden of het deugdzame karakter van waaruit die handelingen worden verricht.

Deugden zijn moreel belangrijke kwaliteiten, disposities voor actie of persoonlijkheidskenmerken van mensen. Zij houden nauw verband met het menselijk karakter en kunnen worden opgevat als uitmuntendheden. Het tegenovergestelde van deugden zijn ondeugden, gebreken of tekortkomingen. Morele deugden zijn bijvoorbeeld eerlijkheid, vriendelijkheid, medeleven, hoffelijkheid, vrijgevigheid, enz. Deugden omvatten verschillende componenten, namelijk cognitief, emotioneel, motiverend en actiegericht. Moreel juist zijn die handelingen die het resultaat zijn van of voortkomen uit ons deugdzame karakter. Plato en Aristoteles zijn de grondleggers van de deugdethiek.

Figuur 6.5
'Gratitude changes
everything' geschreven
op houten blokken
(‘dankbaarheid verandert
alles’)
Bron: © sosiukin / Adobe
Stock

De discussie over welke ethische theorie het meest plausibel is, gaat voorbij aan het doel van deze module over ethiek. Toch kunnen deze theorieën en hun verschillen zeer nuttig zijn in de discussie over ethische vragen met leerlingen. Vaak zijn onze ethische opvattingen pre-reflectief, geconditioneerd door onze eigen traditie of cultuur. Ook kunnen ze gebaseerd zijn op onze instinctieve reacties, waardoor de complexiteit van een bepaalde handeling, persoon of situatie die we evalueren ons ontgaat. De kernopvattingen die in de drie morele basistheorieën verankerd zijn, kunnen ons helpen om handelingen, personen of situaties te evalueren. In het leerlingenboek worden enkele concepten en theorieën gepresenteerd aan de hand van belangrijke filosofen die ons ethisch denken hebben gevormd (Socrates, Aristoteles, Kant, Mill, enz.).

6.5 ETHIEKONDERWIJS*

Het belang van ethisch onderwijs wordt benadrukt in het UNESCO-rapport van 1996 over onderwijs voor de 21e eeuw. “Bij het aangaan van de vele uitdagingen die de toekomst voor ons heeft, ziet de mensheid in onderwijs een onmisbare troef in haar pogingen om de ideeën van vrede, vrijheid en sociale rechtvaardigheid te verwezenlijken. De Commissie ziet onderwijs niet als een wondermiddel of een toverformule die de deur opent naar een wereld waarin alle idealen zullen worden verwezenlijkt, maar als een van de voornaamste middelen die beschikbaar zijn om een diepere en harmonieuzere vorm van menselijke ontwikkeling te bevorderen en daardoor armoede, uitsluiting, onwetendheid, onderdrukking en oorlog te verminderen” (Delors et al. 1996).

Ethiekonderwijs omvat alle dimensies van het onderwijs en het onderwijsproces die direct of indirect verband houden met de ethische dimensies van ons leven. Ethische vorming kan een stilzwijgend onderdeel van de onderwijsprocessen zijn en blijft vaak onbewust of onoverdacht. Het kan worden gepland, ontworpen, gecontroleerd en bewaakt met geschikte onderwijsmethoden en -instrumenten. Het is onder andere gericht op het bevorderen van ethieken waarden (rechtvaardigheid, eerlijkheid, waardigheid, inclusiviteit, mensenrechten, enz.) als onderdeel van het onderwijs, het creëren en onderhouden van een respectvolle houding ten opzichte van anderen, het aanmoedigen van de positieve ontwikkeling van karakter en het opbouwen van capaciteiten voor een doordacht en geïnformeerd moreel oordeel. Onderwijs wordt als een proces gedreven door waarden. Dit betreft zowel hetgeen dat wordt overgebracht (inhoud) als de manier waarop het wordt overgebracht (methoden), de gevolgen ervan (onderwijsresultaten) en de relaties die in de onderwijscontext worden gevormd. “Onderwijs impliceert dat iets dat de moeite waard is opzettelijk op een moreel aanvaardbare manier wordt overgedragen” (Peters 1970, 25). Ethiekonderwijs gaat in op deze impliciet aanwezige ethische dimensie, reflecteert erop en maakt er een expliciet doel van. Onderwijs – en vooral vroegtijdige onderwijs – is een van de belangrijkste elementen in de ontwikkeling tot autonome, zorgzame en veerkrachtige individuen. Ethiekonderwijs kan een belangrijke rol spelen in deze persoonlijke vorming (Strahovnik 2018; 2016).

---

* Er worden verschillende termen gebruikt om dit domein aan te duiden, waaronder ethiekonderwijs, morele vorming, moraalonderwijs, karakter educatie etc. education, values education, education for values, character education, etc.

“De vaak genoemde doelstellingen van ethische opvoeding zijn: (i) ethische reflectie, oplettendheid, autonomie en verantwoordelijkheid bevorderen bij kinderen en bij alle andere leden van de onderwijsgemeenschap in een bepaalde onderwijssetting; (ii) kinderen in staat stellen belangrijke ethische principes, waarden, deugden en idealen te onderzoeken en te begrijpen, en hen toe te rusten met intellectuele en morele vaardigheden (kritisch denken, reflectie, begrip, waardering, medeleven, waarderen, enz.) die nodig zijn voor een verantwoorde morele oordeelsvorming, besluitvorming en handeling; (iii) kinderen begeleiden bij het onderzoeken van verschillende waarden, verschillende dimensies van waarden en verschillende morele rechtvaardigingen op basis van deze waarden en deze te combineren tot een sturende eenheid; (iv) kinderen richten op de verbintenis met de erkende basiswaarden en de fundamentele zinvolheid van het leven en tegelijkertijd hun zelfbeeld en het gevoel van eigenwaarde cultiveren; (v) kinderen in staat stellen eventuele vooroordelen, vooringenomenheid, discriminatie en andere onethische houdingen en praktijken te overwinnen, en hen tegelijkertijd helpen een gepaste, respectvolle houding ten opzichte van zichzelf, de anderen in hun omgeving, de maatschappij en het milieu te ontwikkelen; (vi) coöperatief, op samenwerking gebaseerd gedrag bevorderen en de motivatie vergroten om in een groeps-, klas- of schoolomgeving een echte ethische gemeenschap te creëren; (vii) het karakter (met inbegrip van intellectuele en morele deugden) van kinderen op een manier op te bouwen die hen in staat stelt een moreel aanvaardbaar, vruchtbaar en persoonlijk bevredigend goed leven te bereiken (het aloude ideaal van eudaimonia), en (viii) kinderen en onszelf ontwikkelen als leden van lokale en mondiale gemeenschappen met als een van de taken het leveren van een bijdrage aan die gemeenschappen en erover nadenken hoe we dat kunnen doen” (Strahovnik 2018, 13, cf. Strahovnik 2016).

Figuur 6.6
Onbekende social justice warrior met een bord tijdens een manifestatie op straat
Bron: © Brett Sayles / Pexels.com

Een dergelijke brede opvatting van ethische opvoeding werd onder meer bepleit door John Dewey. Volgens hem is het algemene doel van opvoeding “de vorming van een gecultiveerd en effectief werkend goed oordeelsvermogen of een aanvoelen van wat esthetisch bewonderenswaardig, intellectueel aanvaardbaar en moreel goed te keuren is” (Dewey, 1980, 262). Anderen stellen: “Eén doel van moreel onderwijs is om te helpen kinderen deugdzamer te maken - eerlijk, verantwoordelijk en medelevend. Een ander doel is om ontwikkelde leerlingen goed te informeren over belangrijke en controversiële morele kwesties en hen hierover te laten nadenken. Beide doelen zijn ingebed in een nog groter project - zin geven aan het leven” (Nord en Haynes 1998).

6.5.1 LESMETHODEN IN ETHIEKONDERWIJS

Er zijn verschillende methodologische benaderingen in het ethiekonderwijs. Ze variëren van een vrij directe overdracht en integratie van waarden via de inhoud van het onderwijsproces, schoolpraktijken of -beleid tot meer open en reflectieve benaderingen zoals filosoferen met kinderen en kritisch denken. Sommige methodes richten zich op individuele aspecten van moraliteit (de zorgethische benadering, een empathische benadering, ethische opvoeding gericht op cognitieve morele ontwikkeling, karakteropvoeding, een infusiebenadering, enz.). Andere leggen de nadruk op ethiekonderwijs door ethische handeling(en) (ervaringsleren, onderzoekend leren, gemeenschapsgerichte projecten en activiteiten, enz.). (Strahovnik 2018).

Er zijn ook voorstellen dat de ethische theorie zelf de basis is waarop ethiekonderwijs gericht moet zijn. Warnick en Silverman merken op: “Een andere manier om naar ethiekonderwijs te kijken – een favoriet onder traditionele filosofen – is om beroepsethiekonderwijs te zien als een gelegenheid om iets over filosofische theorieën van ethiek te leren. Bij deze benadering worden de leerlingen onderwezen in een of meerdere ethische theorieën (meestal utilitarisme, Kantiaanse deontologie of zorgethiek) en wordt hen vervolgens geleerd deze theorieën toe te passen om ethische dilemma’s op te lossen, of op zijn minst zich daarover te informeren” (2011, 274).

Figuur 6.7
Bron: © Min An /
Pexels.com

In de afgelopen periode zijn er bewegingen geweest in de richting van multidimensionale, holistische en integratieve benaderingen, die traditionele onderwijsdoelen met recente bevindingen uit de moraalpsychologie en andere wetenschappen combineren (Silcock en Duncan 2001). Wat de inhoud betreft omvat holistisch ethiekonderwijs zowel persoonlijke als sociale waarden. De verscheidenheid aan methodologische benaderingen laat toe zowel leerlingen en leraren of opvoeders als de hele gemeenschap en andere instellingen actief in ethiekonderwijs te betrekken (Strahovnik 2018).

Dergelijke geïntegreerde benaderingen kunnen het onontbeerlijke evenwicht tussen individuele en maatschappelijke aspecten van ethiekonderwijs dienen. “In lijn met Socrates’ gedachtegoed is het filosofisch onderzoek van het leven een gezamenlijk onderzoek. Het sociale karakter van deze onderneming gaat samen met een geest van onderzoek om een tweeledige visie op het onderzochte leven te vormen. Voor zover onze maatschappij ons tegenwoordig leert over waarden na te denken, neigt zij ertoe ons hierbij een private opvatting bij te brengen, eerder dan een publieke. Hierdoor wordt reflectie eerder een persoonlijke en innerlijke reis dan een sociale en gezamenlijke tocht en worden de waarden van een persoon een kwestie van ouderlijke begeleiding in de kindertijd en individuele beslissingen op volwassen leeftijd” (Cam, 2014, 1203; cf. Strahovnik 2018).

Figuur 6.8
Bron: © Pixabay /
Pexels.com

6.6 BEGELEIDING BIJ DE OPDRACHTEN EN BESPREKING MET DE LEERLINGEN

Er zijn vijf educatieve opdrachten, activiteiten of aanwijzingen voor deze *Shallow Module* in het leerlingenboek. Sommige opdrachten zijn gerelateerd aan het scenario van de videoanimatie. In dit gedeelte worden ze verder uitgewerkt en krijgt u als docent enkele aanvullende ideeën en bronnen aangereikt voor het gebruik ervan als onderdeel van het onderwijsproces. Vier optionele of aanvullende opdrachten - gelabeld als A, B, C en D - worden in het onderstaande gedeelte uitgewerkt en u kunt ze gebruiken. (Tussen de haakjes staat bij benadering de tijd die de leerlingen nodig hebben om de opdracht te voltooien).

6.6.1 OPDRACHT 1 (3-5 MINUTEN)

Deze opdracht is gericht op de reflectie over waarden, hun belang in ons leven, en onze situering in de bredere omgeving (sociaal, natuurlijk, spiritueel, enz.). Het doel is eerst de leerlingen te motiveren om na te denken over waarden en vervolgens hun moreel besef in combinatie met creatieve verbeelding te gebruiken om onze genoemde situering in relatie tot waarden naar voren te brengen. In de vervolgv activiteiten kunt u de discussie gebruiken om aandacht te geven aan de individuele keuzes van waarden, de rechtvaardiging voor hun keuze, de verschillen tussen de keuzes van de leerlingen en het zoeken naar een mogelijke gedeelde eenheid. De tekeningen kunnen ook tentoongesteld worden en u kunt ze verder gebruiken in discussies over andere thema's en onderwerpen. (Deel 2* van de opdracht is facultatief).

6.6.2 OPDRACHT 2 (5 MINUTEN)

De opdracht is een vervolg op het element in de animatievideo over de rolmodellen voor leerlingen in de huidige samenleving. In de deugdethiek ligt de nadruk niet op de lijst van morele regels die men moet gehoorzamen of op de lijst van waarden die men moet nastreven, maar op de vraag welke persoon men zou moeten worden. Binnen een dergelijke benadering bestaat morele opvoeding in wezen uit het gebruik van rolmodellen. U kunt deze opdracht verder aanvullen met een nabespreking die zich richt op de keuzes van leerlingen.

6.6.3 OPDRACHT 3 (3-5 MINUTEN)

De vierde opdracht bevat een beroemde uitspraak die aan Socrates wordt toegeschreven: "Het niet-onderzochte leven is het leven niet waard". Het belangrijkste doel van de activiteit is dat de leerlingen erover nadenken en hun eigen interpretatie ontwikkelen.

Figuur 6.9
Beeld van Socrates in de
Academie van Athene,
Griekenland
Bron: © anastasios71 /
Adobe Stock

6.6.4 OPDRACHT 4 (5-8 MINUTEN)

Deze opdracht is bedoeld om leerlingen de kans te geven na te denken over de universaliteit van ethiek en maakt gebruik van het voorbeeld van Kants categorische imperatief. De opdracht houdt verband met de thema's menselijke waardigheid en mensenrechten, en kan worden gevolgd door een bespreking van de mensenrechten en het verband tussen mensenrechten en ethiek.

6.6.5 OPDRACHT 5 (5-8 MINUTEN)

Deze opdracht gebruikt enkele aspecten van het utilitarisme om leerlingen te motiveren het belang van onze overeenkomsten en onderlinge verbondenheid met dieren te erkennen en te waarderen, de eenheid van het ecosysteem en het morele belang ervan te begrijpen, en na te denken over ons eigen, menselijke perspectief in het licht van de onderwerpen die in de dierenethiek aan de orde komen. U kunt het uitbreiden met verdere activiteiten, die u kunt vinden in de Verdiepende Module Ethiek die gaat over onze relatie met het milieu.

6.7 FACULTATIEVE OPDRACHTEN

6.7.1 OPTIONALE OPDRACHT A (10 MINUTEN)

Optionele opdracht A is gekoppeld aan opdracht 1. Instructies voor de leerlingen: gebruik een blanco stuk papier om jezelf te tekenen (ongeveer in het midden van de voorziene ruimte, je tekening mag meer schematisch dan realistisch zijn) en de wereld om je heen. De waarden die je hierboven hebt gekozen, dien je als deel van het beeld te gebruiken. Schrijf de waarden gewoon in de tekening. Bijvoorbeeld: als een schoon milieu belangrijk voor je is, kun je een rivier of een bos tekenen en “schoon milieu” tussen jou en het bos opschrijven. Als je waarde hecht aan rechtvaardigheid, teken dan waar rechtvaardigheid belangrijk is. Dezelfde waarde kan meer dan eens gebruikt worden.

6.7.2 OPTIONALE OPDRACHT A (8-10 MINUTEN)

Optionele opdracht B houdt verband met het gedeelte over moreel goed en fout. De opdracht is bedoeld om het begrip van de concepten goed, fout en plicht in relatie tot morele dilemma's te bevorderen. Het gebruik van casussen, echte of verzonnen, is prominent aanwezig in het ethiekonderwijs. Er wordt een casus voorgelegd, meestal in de vorm van een dilemma, en de leerlingen wordt dan gevraagd die vanuit verschillende perspectieven te analyseren. Hierbij worden twee doelen nagestreefd. Ten eerste kunnen leerlingen op deze manier gemakkelijker de kloof tussen ethische theorie en praktijk overbruggen, in de zin dat zij verschillende benaderingen van de situatie kunnen uitproberen en kunnen zien welke aanpak het meest geschikt is. Ten tweede verhoogt een dergelijk gebruik van casussen de betrokkenheid en geeft het leerlingen de kans om zich meer in de situatie te verdiepen; dit alles maakt dan een cultivering van moreel redeneren mogelijk die gevoelig is voor de context en gerelateerd aan de werkelijke ervaring.

In de discussie kunt u de volgende vragen gebruiken:

- Wat zijn de moreel relevante aspecten (redenen) van de zaak?
- Welke van deze kenmerken is het belangrijkste?
- Zijn er botsingen tussen deze aspecten? Hoe moet de botsing worden opgelost?
- Zijn er soortgelijke of analoge gevallen die vergeleken kunnen worden?
- Hoe moeten we deze andere gevallen moreel evalueren?

De discussie moet open zijn en er kunnen meerdere alternatieve oplossingen worden vastgesteld (Strahovnik 2014). De onderstaande opdracht bevat het verhaal over het morele dilemma uit een onderzoek naar morele ontwikkeling van Lawrence Kohlberg.

Instructies voor de leerlingen

Wat je nu gaat lezen is een verhaal met een moreel dilemma. Lees het, denk er goed over na en beantwoord de vragen die hieronder worden gesteld. (Je kunt er maar een paar beantwoorden.)

De vrouw van Heinz lijdt aan een bijzonder type kanker en is stervende. De artsen zeggen dat een nieuw ontwikkeld geneesmiddel haar leven zou kunnen redden. Het medicijn is ontdekt door een plaatselijke apotheker en Heinz probeert wanhopig om het te kopen, maar de apotheker vraagt het tienvoudige van wat het kost om het medicijn te maken. Heinz kan zich deze kostprijs niet veroorloven. Heinz gaat bij iedereen die hij kent langs om het geld te lenen, maar hij kan maar de helft van het bedrag bij elkaar krijgen. Hij gaat naar de apotheker en legt hem zijn situatie uit en vraagt hem het medicijn te verkopen voor wat hij bij elkaar heeft gespaard. De apotheker weigert. Heinz is wanhopig en breekt later die dag in bij de apotheker en steelt het medicijn.

Is deze situatie eerlijk? Had Heinz het medicijn mogen stelen? Was dat het juiste om te doen? Waarom wel of waarom niet? Moet Heinz gestraft worden voor wat hij gedaan heeft? Als iets tegen de wet is, maakt dat het dan ook moreel verkeerd? Zouden mensen in het algemeen alles moeten doen wat ze kunnen om de wet niet te overtreden?

6.7.3 OPTIONALE OPDRACHT C (5 MINUTEN)

Optionele opdracht C houdt verband met het hoofdstuk over Plato. Deze opdracht heeft betrekking op een van de oudste ethische vragen of zorgen, namelijk: waarom moreel zijn. Het richt zich op de vraag wat de motivatie is om ethisch te zijn en waarom motivatie er überhaupt toe doet. Het verhaal van de Ring van Gyges (Plato) wordt als uitgangspunt gebruikt. U kunt de activiteit verder aanvullen met een nabespreking, maar vergeet niet dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Het is ook mogelijk om de ervaringen die de leerlingen hebben uit hun eigen leven erbij te betrekken. Een ander mogelijk gespreksonderwerp is de vraag hoe we weten wat anderen in onze omgeving motiveert en hoe zeker we kunnen zijn dat we correct motieven aan andere personen toeschrijven.

Instructies voor de leerlingen

Denk na over het verhaal van de ring van Gyges. Wat zou jij doen als je een tijdlang in het bezit van zo'n ring zou zijn en waarom? Zou je proberen ethisch te handelen of zou je je hier helemaal niets van aantrekken?

6.7.4 OPTIONALE OPDRACHT D (5-7 MINUTEN)

Optionele opdracht D hangt samen met opdracht 1. Deze opdracht gaat over Aristoteles en de eudaimonistische ethiek, die de nadruk legt op het begrip geluk (bloei, welzijn) en het goede leven. U kunt deze activiteit verder aanvullen met een nabespreking die gericht is op de antwoorden/keuzes van de leerlingen.

Instructies voor de leerlingen

Schrijf in de ruimte hieronder 5 essentiële dingen op die (voor jou) geluk of een gelukkig leven uitmaken en 5 dingen die niet bij zo'n leven horen.

+	-
+	-
+	-
+	-
+	-

6.8 WOORDENLIJST

Categorische Imperatief: een hoogste beginsel van moraliteit volgens Kant. Het vereist dat wij alleen handelen op grond van die stelregels waarvan wij willen dat het algemene wetten zouden zijn. In een andere formulering: wij moeten de menselijkheid in onszelf en in anderen altijd behandelen als een doel op zich, nooit als een louter middel.

Deontologie/deontologische ethiek: een ethische theorie die het begrip 'plicht' als fundamenteel ethisch concept hanteert.

Deugd(en) en ondeugd(en): een deugd is een prijzenswaardige of aanbevelingswaardige karaktereigenschap zoals moed, welwillendheid, naastenliefde of nederigheid. In tegenstelling daarmee zijn ondeugden schandelijke karaktereigenschappen zoals oneerlijkheid, lafheid, ijdelheid, wreedheid, chauvinisme, enz. Karaktertrekken zijn disposities om op bepaalde manieren te handelen, te voelen en te denken. Aristoteles begreep deugden in relatie tot zijn principe van de gulden middenweg, d.w.z. als een midden tussen twee uitersten.

Ethiek: een doordacht systeem van waarden, principes, deugden en idealen die ons leven vormgeven en de basis bepalen voor de relaties die wij aangaan met anderen en met onszelf. Het is het hoofdonderwerp van de moraalfilosofie als academische discipline.

Ethische opvoeding: ethische opvoeding staat voor alle aspecten van het onderwijsproces die expliciet of impliciet betrekking hebben op de ethische dimensies van het leven en die gestructureerd, gestuurd en gecontroleerd kunnen worden met passende onderwijsmethoden en -instrumenten.

Filosofie met kinderen: filosofie voor/met kinderen duidt in de eerste plaats op een reeks methoden die is ontworpen om kritisch denken en reflectief begrip bij kinderen aan te moedigen en te cultiveren. De nadruk ligt op kritisch denken, d.w.z. denken dat gebaseerd is op het gebruik van de rede, op passende wijze geleid wordt door (goede) redenen in tegenstelling tot bijv. ongeïnformeerde verlangens en neigingen, vooroordelen en angsten, en een persoon helpt vragen te beantwoorden over wat te geloven en wat te doen.

Figuur 6.10
Ethiek Woordwolk
in het Engels
Bron:© canbedone /
Adobe Stock

Karakteropvoeding: een specifieke vorm van ethische opvoeding die vooral gericht is op karakterontwikkeling, d.w.z. de ontwikkeling van morele deugden, gewoonten en andere aspecten van het karakter, hetgeen zich vervolgens vertaalt in moreel wenselijk of gepast gedrag.

Mensenrechten: basisrechten die elk menselijk individu (of een groep individuen) toekomen enkel en alleen op grond van het mens-zijn. Zij beschermen de fundamentele belangen van mensen en waarborgen de mogelijkheid om een goed en zinvol leven te leiden (bijv. recht op leven en vrijheid, recht op privacy, recht op een eerlijk proces, vrijheid van godsdienst, enz.).

Moreel beginsel/regel: een uitspraak die de voorwaarden stelt om een handeling als goed of fout en/of iets als goed of slecht te beschouwen. Een morele regel kan een morele norm zijn of een leidraad voor hoe we zouden moeten handelen.

Plicht: een handeling die moreel vereist of moreel juist is. Daartegenover staan handelingen die verkeerd of moreel ontoelaatbaar zijn.

Utilitarisme: een morele theorie die stelt dat de moreel juiste handeling (of onze plicht) de handeling is die het meeste nut/waarde oplevert (gewoonlijk opgevat in termen van geluk, welzijn van individuen of netto overschot van plezier boven pijn).

Waarde: de goedheid en slechtheid van personen of karaktereigenschappen en daarmee samenhangende persoonlijke motieven.

Waarden: belangrijke, diepgewortelde, doorgedrongen en duurzame overtuigingen, houdingen, idealen en gehechtheden die gewoonlijk door de leden van een bepaalde gemeenschap worden gedeeld en betrekking hebben op wat goed of slecht is.

Waardigheid: de fundamentele, bijzondere, onvervreembare waarde die alle mensen hebben op grond van hun mens-zijn. Zij wordt vaak beschouwd als de grondslag voor de fundamentele aanspraken en mensenrechten van elk individu.

Zorgethiek/ethiek van de zorg: een morele theorie die de zorg voor personen als de centrale ethische overweging neemt die de basis vormt voor het denken over onze plichten en waarden.

6.9 SCENARIO VAN DE VIDEO

Hallo! Mijn naam is Iris. Ethiek vormt de basis van mijn dagelijks gedrag en mijn oriëntatie op de wereld. Het woord "ethiek" komt van het Griekse woord "ēthikós" of "êthos" en verwijst naar ons morele karakter, dat wil zeggen naar de personen die we zijn of willen zijn. Ethiek onderzoekt welke dingen waardevol, belangrijk en zinvol zijn. En het geeft mij aanwijzingen over hoe ik moet handelen en mij moet gedragen. Het is een deel van mijn dagelijks leven.

Wanneer ik met mijn vrienden en schoolgenoten ben, probeer ik iedereen te behandelen zoals ik door hen behandeld zou willen worden. Dit is heel logisch, toch? Ik heb in een les ethiek geleerd dat dit de gulden regel wordt genoemd en dat die al heel oud is en in alle culturen voorkomt. Het betekent respect tonen voor anderen en zorg dragen voor elkaar. In mijn klas hebben we ook een ethische code opgeschreven waar ik hard aan heb meegewerkt en die ik met enthousiasme volg. Het verenigt ons als klas en het is belangrijk dat ieder van ons deze code aanvaardt. Ik probeer altijd eerlijk en zorgzaam te zijn en goed samen te werken. Ik streef er ook naar om wetten en regels na te leven en mezelf te verbeteren.

Als ik met mijn vrienden voetbal, willen we allemaal eerlijk spelen. Natuurlijk zijn er voetbalregels. Maar deze regels zijn niet genoeg voor een spel waar iedereen plezier aan beleeft. Fair play of sportiviteit betekent respect tonen voor anderen in het spel, samenwerking en kameraadschap, een teamgeest hebben en niet gericht zijn op het winnen om te winnen of om de kant die verliest belachelijk maken. Je moet het spel eerlijk spelen. Het is niet genoeg om alleen de spelregels of de beslissingen van de scheidsrechters te volgen. Ik vind het niet leuk als iemand vals speelt of een overtreding begaat en de scheidsrechter dat niet ziet. Wat belangrijk is, is dat we elkaar de hand schudden aan het einde van elke wedstrijd.

Eerlijkheid is niet alleen belangrijk in de sport, maar is ook de basis van hoe wij als maatschappij

samenleven. Dit noemen we rechtvaardigheid. De instellingen en praktijken die we delen, moeten rechtvaardig zijn. Een rechtbank, bijvoorbeeld, moet iedereen gelijk behandelen, omdat wij allemaal gelijk zijn voor de wet. Deze gedachte komt uit de Chinese traditie en de Atheense democratische traditie. In de huidige tijd is het meestal een onderdeel van de grondwet of het juridische basisdocument van een staat. Daarin staan de meest fundamentele rechten van iedere burger. Mensenrechten houden verband met wat waardigheid wordt genoemd. Waardigheid is een fundamentele waarde van een individu en het absolute statuut dat aan alle mensen toebehoort.

Figuur 6.11

Man die zit aan de rand van een weg
Bron: © Milan Rout / Pexels

De waardigheid van ieder individu beschermt tegen inmenging en alle vormen van onwaardige behandeling, zoals bijvoorbeeld marteling en vernedering. En het spreekt zich uit tegen onmenselijke omstandigheden zoals slavernij en extreme armoede. Vorige maand hebben we op school geleerd over de kinderrechten die opgeschreven zijn in het *Verdrag inzake de rechten van het kind*. We maakten grote, kleurrijke posters en beschreven elk recht in onze eigen woorden. Ik had als taak om het recht op voedsel, kleding en een veilige thuis voor te stellen. Veel kinderen hebben geen toegang tot zo'n basisvoorzieningen en het is onze plicht te proberen hen te helpen. Ik las enkele van hun verhalen. De moeilijkheden waarmee zij te kampen hebben en de omstandigheden waarin zij leven, maakten mij verdrietig en boos. Onze maatschappij hier leeft in welvaart en dus nemen we sommige dingen als vanzelfsprekend. Mijn grootmoeder is een gepensioneerde theateractrice en zij groeide op in grote armoede. Onze familie besloot daarom een toneelstuk te organiseren en op te voeren in het plaatselijke park. Het ingezamelde geld ging naar een liefdadigheidsorganisatie die hongersnood wil uitbannen. Ik vergat een paar lijnen van mijn tekst, maar we hebben er allemaal om gelachen. We deelden ook folders uit in de hele stad over hoe je kan geven. Alle leden van mijn familie hebben daarbij geholpen en we hebben ook enkele nieuwe vrienden gemaakt in onze buurt.

Mijn moeder is arts en onderzoeker. Ze vertelde mij dat ze de toestemming van een ethische commissie nodig heeft elke keer als ze een ziekte wil bestuderen. Dat is belangrijk omdat zo'n commissie er is voor de bescherming van de meest kwetsbaren en om hun rechten te bewaken. In mijn scoutsgroep hebben we een soortgelijke commissie. Op vergaderingen beslissen we soms hoe we geschillen moeten oplossen en of iemand verkeerd heeft gehandeld, op een manier die in strijd is met zijn moed, edelmoedigheid en zorgzaamheid. We houden dan een stemming en elke stem is evenwaardig, ook al zijn sommige leiders ouder en meer ervaren. Het is

altijd belangrijk om te stemmen en te beslissen wat jij denkt dat goed is.

Ik hou van feestdagen, vooral van Kerstmis en Nieuwjaar. De hele familie komt dan samen en we genieten van een gezamenlijke maaltijd, spelen spelletjes en vertellen verhalen. We wisselen ook cadeaus uit. Mijn grootvader vertelt altijd hoe geven en ontvangen de meest universele bezigheid is en hoe belangrijk het is dat we nederig, vrijgevig en dankbaar zijn. Het is een soort ritueel. Het verstevigt de band met familie en vrienden. Ik ben dan het meest dankbaar dat de hele familie samen is.

Waar ik op school het meest naar uitkijk, is de natuur- en milieuweek ter ere van Charles Darwin. We pakken onze spullen in en gaan ergens kamperen, we leren over de natuur om ons heen en het belang ervan. Vorig jaar kampeerden we aan de oever van een rivier en elke dag hebben we uren gelopen om wat afval van de rivier en de omgeving op te rapen. Aan het einde hadden we meer dan een ton afval verzameld. De omgeving van de rivier zag er toen heel anders uit, mooier en gezonder. We zagen vissen, bijen, vlinders, libellen, schildpadden en zelfs otters. Op de laatste dag schreven we samen een handvest van dierenrechten. We schreven op wat ze van ons zouden verwachten en hoe de natuur voor toekomstige generaties behouden kan blijven.

Ik kan nu samenvatten wat volgens mij het belangrijkste is voor het leiden van een ethisch leven. Ethiek is niet alleen het volgen van gewoonten of de wet. Het gaat ook niet alleen om het volgen van je gevoelens. Iets is niet goed of juist alleen omdat we het mooi vinden, en als we iets afkeuren, betekent dat niet dat het verkeerd is. Ethiek betekent zorgvuldig nadenken over wat goed en wat fout is en daarnaar handelen. Ethiek gaat verder dan ons als mensen. Het houdt ook rekening met andere medemensen en met de hele aarde als geheel, niet alleen omdat zij ons leven in stand houdt, maar ook omdat zij waardevol is op zichzelf.

6.10 REFERENTIES

Cam, Philip. (2014), "Philosophy for Children, Values Education and the Inquiring Society", *Educational Philosophy and Theory*, 46(11), pp. 1203–1211.

Delors, J. et al. (1996) *Learning: the treasure within*. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. New York, UNESCO Publishing.

Dewey, John (1980 [1929]), *The Quest for Certainty*, New York: Perigee Books.

Ethics education resources. 2021. <http://ethics-education.eu/>

EU. 2012. Charter of Fundamental Rights of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

Nord, Warren A. and Haynes, Charles C. (1998), *Taking Religion Seriously Across the Curriculum*, Alexandria, VA: ASCD.

Silcock, Peter and Duncan, Diane (2001), "Acquisition and Values Education: Some Proposals", *British Journal of Educational Studies*, 49(3), pp. 242–259.

Strahovnik, Vojko. 2014. Some aspects of epistemic value and role of moral intuitions in ethics education. *Metodički ogledi*, vol. 21, nr. 2, pp. 35-51.

Strahovnik, Vojko. 2016. Ethics and values education. In: Peters, Michael (red.) *Encyclopedia of educational philosophy and theory*. Continuously updated ed., https://doi.org/10.1007/978-981-287-532-7_167-1

Strahovnik, Vojko. 2018. Ethical education and moral theory. *Metodički ogledi*, vol. 25, nr. 2, pp. 11-29.

Timmons, Mark. 2002. *Moral Theory: An Introduction*. Rowman & Littlefield Publishers.

UN. 1948. Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

UN. 1959. Declaration of the Rights of the Child. <https://www.humanium.org/en/declaration-rights-child-2/>

UN. 1989. Convention on the Rights of the Child. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

Warnick, Bryan R. and Silverman, Sarah K. (2011), "A Framework for Professional Ethics Courses in Teacher Education", *Journal of Teacher Education*, 62(3), pp. 273–285.

Ekaterini Tsalampouni

Apostolos Kralidis

Jelle Creemers

Samuël Velinga

Vojko Strahovnik

Mateja Centa

Roman Globokar

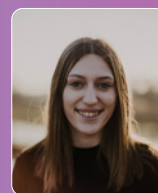
Matej Purger

Didier Pollefeyt

Leen Deflem

Elies Van Noten

Pierre Costalunga

Luc Anckaert

Brahim Bouzarif

Dit boek werd gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid- Politie van de Europese Unie.

9 789464 449013 >

De inhoud van dit boek geeft uitsluitend de mening van de auteurs weer en valt uitsluitend onder hun verantwoordelijkheid. De Europese Commissie aanvaardt geen enkele verantwoordelijkheid voor het gebruik dat eventueel wordt gemaakt van de informatie die erin is vervat.